

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ:

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У НОМЕРІ:

- СУСПІЛЬНА ДУМКА

✓ *Про цивільний процес під час війни*

- ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

✓ *Науковий ступінь судді:
що має стимулювати держава*

№ 9 вересень 2026

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:
ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ
№ 9 (148) 2026**

(1 вересня – 30 вересня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

**Додаток до журналу
«УКРАЇНА: ПОДІЇ, ФАКТИ, КОМЕНТАРІ»**

Редакційна колегія:

Л. Дубровіна, член-кореспондент НАН України, генеральний директор НБУВ
(головний редактор);

Ю. Половинчак, керівник НЮБ (заступник головного редактора);
Н. Іванова, зав. аналітично-прогностичного відділу НЮБ;
Н. Кушакова-Костицька, пров. наук. співроб. Інституту правотворчості
та науково-правових експертиз НАН України;
В. Бондаренко, ст. наук. співроб. НЮБ

Заснований у 2014 році
Видається один раз на місяць

Передрук – тільки з дозволу редакції

З повнотекстовою версією видання
можна ознайомитись на сайті
Центру досліджень соціальних комунікацій
nbuvip.gov.ua

ЗМІСТ

НОВИНИ

КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ	3
-------------------------------	---

КОНСТИТУЦІЙНІ

АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ

ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ.....	9
--------------------------------	---

СУСПІЛЬНА ДУМКА

<i>В. Якуша</i> , Закон і Бізнес: Про цивільний процес під час війни, надмірний формалізм і санкції розповіли судді	23
<i>В. Петришин</i> , Дзеркало тижня: Скарги на суддів: чому найважливіші справи досі не рухаються?	26
<i>В. Якуша</i> , Закон і Бізнес: Феміда на голодному пайку	29
<i>В. Яворський, Т. Капустинська</i> , Європейська правда: Країна Майданів – без закону про мирні зібрання. Що Україна має змінити на шляху до ЄС	31
Судово-юридична газета: Подати позов до суду можна онлайн: як працює «Електронний суд» і що потрібно знати користувачам	34
Судово-юридична газета: Воєнний стан в Україні: які обмеження діють, до якої дати та що дозволяє закон.....	40

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

	42
--	----

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Мирошниченко Ю.

Науковий ступінь судді:

що має стимулювати держава?	47
-----------------------------------	----

Айвазовська О.

Заборона на вибори під час війни –

наші найкращі гарантії безпеки	50
--------------------------------------	----

Отрош І.

Критичні висловлювання на адресу

Верховного Суду та свобода вираження

поглядів: розгляд звернення судді ВРП

(частина перша)	54
-----------------------	----

Отрош І.

Критичні висловлювання на адресу

Верховного Суду та свобода вираження

поглядів: розгляд звернення судді ВРП

(частина друга)	57
-----------------------	----

Шевчук Т., Пенська К., Бутко К.

Вимоги ЄС повертаються. Як Україні

доведеться змінити відбір до ВККС

після рішення «Венеційки»	62
---------------------------------	----

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ	65
--------------------------	----

НОВИНИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ

1 вересня у Конституційному Суді України відбулася робоча зустріч виконувача обов'язків Голови Конституційного Суду України Олександра Петришина із головою Офісу Європейської організації публічного права Юрієм Волошином. До зустрічі долучилися представники Секретаріату Конституційного Суду України.

У фокусі уваги були перспективи розвитку інституційної взаємодії між Конституційним Судом України та Європейською організацією публічного права України (European Public Law Organization, EPLO), розширення професійного діалогу задля утвердження принципу верховенства права, зміцнення інституційної спроможності Конституційного Суду України та розвиток правничої науки.

Виконувач обов'язків Голови Конституційного Суду України Олександр Петришин зазначив, що Суд зацікавлений у подальшому розвитку взаємодії з європейськими інституціями та упровадженні нових форматів міжнародного співробітництва.

Голова Офісу Європейської організації публічного права в Україні Юрій Волошин поінформував учасників зустрічі про діяльність Європейської організації публічного права, її структуру та основні напрями роботи. Він зауважив, що діяльність EPLO спрямована на розвиток публічного права, утвердження верховенства права, зміцнення демократичних і правових інституцій. Юрій Волошин наголосив, що EPLO охоплює 350 проєктів у 75 країнах світу, має статус спостерігача в Генеральній Асамблеї ООН і низці інших міжнародних організацій.

Учасники зустрічі обговорили питання розвитку інституційного співробітництва та можливі напрями подальшої співпраці. Окрему увагу приділено перспективам експертної, аналітичної та освітньої взаємодії, обміну професійним досвідом і поширенню сучасних європейських підходів у правничій сфері.

Сторони підтвердили взаємну зацікавленість у подальшому розвитку професійного діалогу та визначенні практичних форматів співпраці,

спрямованих на утвердження верховенства права, розвиток конституціоналізму та зміцнення демократичних інституцій (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/konstytuciynyy-sud-ukrayiny-ta-yevropeyska-organizaciya-publichno-go-prava-rozvyvayut>). – 2026. – 2.09).*

У межах спільного просвітницького проєкту Конституційного Суду України та Національної школи суддів України 3 вересня 2026 року відбулася тематична онлайн-лекція „Здійснення конституційного контролю в Португальській Республіці“. Головною спікеркою заходу виступила експертка в галузі європейського конституційного права, суддя Конституційного Суду Португальської Республіки (далі – Суд) Маріанна Родрігеш Канотільо.

Участь у заході взяли судді Конституційного Суду України Олександр Водянніков, Віктор Городовенко, Галина Юровська, а також судді системи судоустрою, прокурори, адвокати, науковці, викладачі, аспіранти, студенти правничих факультетів та наймолодші дослідники – учні Малої академії наук.

Під час виступу лекторка детально висвітлила історичну еволюцію португальської моделі конституційного контролю (від Конституції 1911 року до реформ 1976 та 1982 років), особливості формування складу Суду, а також специфіку юрисдикції й організації його діяльності.

Маріанна Канотільо наголосила, що судовий контроль у Португалії виник на 70 років раніше, ніж було засновано Суд. Орган конституційного контролю був утворений у 1982 році як арбітр конституційного компромісу, а не як класичний інструмент захисту прав окремого громадянина (через відсутність інституту індивідуальної скарги – *amparo*). До складу Суду входять 13 суддів, обраних за спеціальною процедурою на один дев'ятирічний термін (10 суддів обирає парламент, трьох – кооптують (обирають самостійно) вже обрані парламентом 10 суддів). Судді мають спеціальний режим імунітету.

Доповідачка розповіла про суб'єктів звернення до Суду, види та особливості конституційного контролю в Португалії. Як зазначалося, Конституція Португалії наділяє всі суди повноваженнями не застосовувати норми, які суперечать Конституції або закріплені у ній принципах. Кожен суд має прямий доступ до Конституції Португалії в будь-якій справі своєї юрисдикції – як щодо матеріальних, так і щодо процесуальних питань. Цю перевірку здійснюють за принципом *ex officio* – перевірка застосованого права є обов'язком, а не правом вибору судді.

Конституція дає змогу перевіряти будь-які норми. У цьому аспекті Суд сформував власне функціональне поняття того, що є нормою. Нею є будь-який акт, ухвалений під час здійснення публічної нормотворчої влади, який формує об'єктивний правопорядок, або виданий у відповідній нормативній формі. Суд не розглядає суто виконавчі публічні акти, зокрема судові рішення й адміністративні акти, політичні акти та внутрішні адміністративні приписи. Натомість Суд розглядає акти, що мають силу закону, незалежно від того, чи є вони загальними й абстрактними, а чи конкретними та індивідуальними. Таке розширення збільшило коло актів, доступних для контролю, і побічно посилило захист основоположних прав – однак не перетворило Суд на суд *amparo*.

Окрім безпосереднього правосуддя, Суд здійснює контроль за фінансовою звітністю та діяльністю політичних партій, майновим становищем посадовців, розглядає виборчі спори, має виключне право офіційно засвідчити смерть Президента Республіки, оголосити про його фізичну недієздатність, що перешкоджає виконанню обов'язків тощо.

Доповідачка зосередила увагу на чотирьох видах конституційного контролю та розкрила механізми їх функціонування:

попередній контроль (здійснюється до підписання акта; охоплює лише норми міжнародних договорів чи угод і декретів, що формально мають силу закону);

абстрактний наступний контроль (йому підлягає будь-яка чинна норма, а також норми, що вже втратили чинність; перевіряються і конституційність, і законність);

конкретний контроль (перевірка конституційного виміру норми або її тлумачення, а не самого судового рішення; здійснюється в межах конкретного спору як апеляція до Суду щодо конституційного питання);

контроль за бездіяльністю (невжиття заходів, які Конституція Португалії прямо вимагає ухвалити).

У цьому контексті спікерка навела низку судових прецедентів.

Аналізуючи можливість запозичення досвіду, суддя наголосила, що такі елементи, як пряма дія Конституції Португалії для всіх суддів, 9-річний невідновлювальний строк повноважень судді, оприлюднення окремих думок, обрання керівництва самим Судом і призначення суддів надкваліфікованою більшістю, а також наявність контролю будь-якої норми (зокрема тієї, що втратила чинність) та здійснення попереднього контролю мають високу ефективність. Водночас промовиця застерегла щодо таких проблемних функцій, як виборча юрисдикція та аудит фінансування партій, які забирають значні ресурси інституції і більше належать іншим органам, а також контроль внутрішніх рішень політичних партій, що має обмежену практичну віддачу.

Захід завершився сесією запитань та відповідей. Судді Конституційного Суду України висловили вдячність Маріанні Канотільо за змістовну лекцію, яка дала змогу глибше осягнути португальський досвід конституційного контролю. Вони наголосили: підтримка міжнародних колег засвідчує, що Україна не залишається наодинці зі своїми викликами, а професійний обмін досвідом є надзвичайно цінним для подальшого розвитку української конституційної юрисдикції.

Відеозапис лекції за посиланням: <https://youtu.be/BHxLDuF-4G8> (**Офіційний вебсайт Конституційного суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/arbitr-konstytuciynogo-kompromisu-pro-osoblyvosti-konstytuciynogo-kontrolyu-v-portugaliyi>). – 2026. – 8.09).**

8 вересня 2026 року в Конституційному Суді України відбулася зустріч виконувача обов'язків Голови Конституційного Суду

України Олександра Петришина та суддів Суду Олександра Водянікова, Віктора Городовенка, Петра Філюка та Галини Юровської з Надзвичайним і Повноважним Послом Королівства Бельгія в Україні Люком Якобсом. У заході також взяв участь Перший секретар Посольства Королівства Бельгія в Україні Лоренц Герпул.

Вітаючи учасників зустрічі, виконувач обов'язків Голови Конституційного Суду України Олександр Петришин наголосив на важливості поглиблення українсько-бельгійського співробітництва у сфері конституційної юстиції, захисту прав і свобод людини, забезпечення верховенства права, а також у контексті європейської інтеграції України. Він зауважив, що бельгійський досвід функціонування конституційної юстиції в умовах складної державно-правової та суспільної організації є надзвичайно цінним для України.

Олександр Петришин висловив вдячність Королівству Бельгія за підтримку України в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації. Він зазначив, що хоча війна і поставила перед Україною безпрецедентні виклики, проте, вона посилює прагнення України забезпечувати верховенство Конституції та зміцнювати демократичні інституції.

Під час зустрічі судді Конституційного Суду України поінформували гостей про функціонування інституту конституційної скарги, вимоги до конституційних скарг та порядок їх розгляду Судом. Учасники заходу також обговорили питання зміцнення довіри до органу конституційного контролю, зокрема шляхом посилення відкритості його діяльності та проведення правопросвітницьких заходів і лекцій.

Надзвичайний і Повноважний Посол Королівства Бельгія в Україні Люк Якобс наголосив на важливій ролі Конституційного Суду України в забезпеченні стабільності конституційного ладу. Він відзначив особливе значення діяльності Суду в умовах сучасних викликів, а також у контексті європейської інтеграції України. Посол акцентував увагу

на важливості подальшого співробітництва, підтвердив готовність до конструктивної взаємодії та висловив незмінну підтримку Україні.

Зустріч стала продовженням українсько-бельгійського професійного діалогу. Сторони підтвердили готовність до подальшої співпраці, спрямованої на утвердження принципу верховенства права та підтримку євроінтеграційного поступу України (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/ukrayinsko-belgiyskyy-dialog-u-sferi-konstytuciynoyi-yustyciyi-v-ksu-vidbulasya-zustrich-iz>). – 2026. – 8.09).*

Упродовж 7–10 вересня 2026 року для працівників Секретаріату Конституційного Суду України відбулася серія навчальних заходів, присвячених актуальним питанням застосування європейських стандартів захисту прав людини у сфері конституційного правосуддя.

До проведення навчальних заходів долучилися завідувачка кафедри конституційного права юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, національна консультантка Ради Європи Олена Бориславська, керівник юридичного департаменту Конституційного Суду Латвійської Республіки, міжнародний консультант Ради Європи Крістапс Тамуш, професорка права Університету Компютенсе в Мадриді, міжнародна консультантка Ради Європи Лорена Бахмайер-Вінтер, членкиня Європейського комітету з соціальних прав, міжнародна та національна консультантка Ради Європи Алла Федорова, експертка з правових питань European Equality Law Network, національна консультантка Ради Європи Олександра Голуб.

Навчальні заходи відкривали керівник Секретаріату Конституційного Суду України Віктор Бесчастний та керівниця Проєкту Ради Європи „Подальша підтримка реформ конституційної юстиції в Україні“ Сюзанна Мнацаканян. Формат заходів передбачав тематичні виступи експертів, сесії запитань і

відповідей та обговорення практичних аспектів порушених питань.

У межах професійних дискусій учасники розглянули питання забезпечення балансу між вимогами національної безпеки та захистом основоположних прав в умовах воєнного стану, значення практики Європейського суду з прав людини та європейських правових стандартів для конституційно-правової аргументації, а також особливості захисту соціальних і житлових прав та критерії допустимості й пропорційності обмежень прав людини.

Окремий блок було присвячено можливостям і ризикам використання технологій штучного інтелекту (ШІ) у конституційному правосудді. Йшлося, зокрема, про Керівні принципи ЮНЕСКО щодо використання систем штучного інтелекту в судах, практичний досвід Конституційного Суду Латвійської Республіки щодо впровадження новітніх технологій, переваги та ризики використання ШІ, а також межі автоматизації юридичного аналізу. При цьому було наголошено, що людська залученість до здійснення правосуддя залишається непорушним пріоритетом.

Учасники також обговорили роль юридичної мови у забезпеченні принципів рівності, недискримінації та поваги до людської гідності. У цьому контексті було розглянуто європейські підходи до інклюзивного та гендерно нейтрального юридичного письма та ризики упередженості у судових текстах.

Проведення серії навчальних заходів сприяло поглибленню професійних знань працівників Секретаріату Суду щодо сучасних європейських стандартів захисту прав людини, актуальних викликів конституційного правосуддя та підходів, які можуть бути враховані у професійній діяльності.

Заходи організовано за підтримки Проєкту Ради Європи „Подальша підтримка реформ конституційної юстиції в Україні“, що впроваджується на виконання Плану дій Ради Європи для України „Стійкість, відновлення та відбудова“ на 2023–2026 роки (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/evropeyski-standarty-i-sferi-konstytucijnogo-pravosudhya-vidbulasya-seriya-navchalnyh>). – 2026. – 9.09).*

У межах спільного просвітницького проєкту Конституційного Суду України та Національної школи суддів України 10 вересня 2026 року відбулася тематична онлайн-лекція „Конституційний контроль у Республіці Хорватія“.

Участь у заході взяли судді Конституційного Суду України Олександр Водянніков і Галина Юровська, працівники Конституційного Суду України, судді, адвокати, прокурори, науковці, викладачі, аспіранти, студенти юридичних факультетів та наймолодші правники – вихованці Малої академії наук.

Головною доповідачкою виступила заступниця Голови Конституційного Суду Хорватії, науковиця та фахівчиня у сфері прав людини Маша Марочіні Зринська. Вона відзначила практичну й наукову цінність українського освітнього проєкту та привітала від імені Голови Конституційного Суду Республіки Хорватія (далі – Суд) Фране Станічіча і хорватських колег, висловивши глибоку підтримку українському народові й сподівання на справедливий мир.

Під час виступу лекторка зосередила увагу на формуванні Суду, його статусі та повноваженнях, порядку призначення суддів, а також поділилася досвідом організації внутрішньої діяльності інституції та міжнародної співпраці.

Маша Зринська наголосила, що Суд було засновано в 1991 році після здобуття незалежності. До його складу входять 13 суддів, яких обирає парламент більшістю голосів строком на вісім років. Обрані судді мають широку політичну підтримку. Судді можуть бути переобрані, але не більше ніж на два строки поспіль. Голову Суду обирають самі судді строком на чотири роки.

Доповідачка підкреслила, що Суд не належить до жодної з трьох гілок влади (законодавчої, виконавчої чи судової), натомість здійснює над ними правовий контроль у питаннях конституційного характеру, тож його часто називають „четвертою гілкою влади“.

Промовиця виокремила ключові напрями діяльності Суду. Зокрема, йшлося про здійснення абстрактного контролю, у межах якого Суд

перевіряє чинні закони на відповідність Конституції. Також він вирішує питання конституційності й законності нормативних актів, ухвалених Президентом Республіки, виконавчою чи місцевою владою.

У Хорватії діє повноцінний інститут *actio popularis* у сфері конституційного судочинства, завдяки якому кожна фізична або юридична особа має право оскаржувати конституційність закону та законність і конституційність інших нормативних актів без доведення особистого правового інтересу для подання звернення.

Особливу увагу лекторка приділила механізму індивідуального захисту прав фізичних та юридичних осіб – конституційній скарзі. Подання такої скарги є безоплатним і не потребує обов'язкового юридичного представництва. Суд має право скасовувати рішення, винесене будь-яким національним судом Хорватії, включно з рішенням Верховного Суду Хорватії, та будь-який індивідуальний акт, винесений будь-яким іншим уповноваженим органом, якщо встановить, що цей акт порушує конституційні права заявника. Водночас наголосила на тому, що для подання конституційної скарги всі інші (попередні) засоби правового захисту мають бути вичерпані.

Суд також наділений окремими спеціальними повноваженнями. Зокрема, він вирішує питання щодо імпідменту Президента Республіки, розглядає виборчі спори, контролює конституційність і законність виборів та референдумів, а також перевіряє конституційність програм та діяльності політичних партій. Крім того, Суд розглядає апеляції на рішення Державної (Національної) судової ради про звільнення суддів із посад та притягнення їх до дисциплінарної відповідальності.

Науковиця акцентувала на міжнародній практиці, наголосивши на тривалій співпраці з європейськими судами й організаціями. Вона також детально розповіла про внутрішню структуру Суду та організацію його роботи. Зокрема, зауважила, що наразі Суд працює у неповному складі – 10 суддів замість передбачених 13. Водночас сьогодні громадяни

сприймають Суд як „останню надію“ та кінцевий національний засіб правового захисту перед зверненням до ЄСПЛ.

Окрему увагу лекторка приділила проблемі суттєвого перевантаження інституції: щороку надходить понад 6 000 справ, із яких більш як 88% становлять конституційні скарги, близько 10% – справи щодо абстрактного контролю і лише 1,4% припадає на всі інші категорії. За нинішніх умов судді роблять усе можливе для їхнього ефективного розгляду.

Завершуючи виступ, промовиця побажала успіхів Конституційному Суду України, а Україні – миру, безпеки й процвітання. Судді Конституційного Суду України висловили вдячність Маші Зринській за змістовну доповідь та цінний хорватський досвід (***Офіційний вебсайт Конституційного суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/konstytuciynyy-kontrol-u-respublici-horvatiya-dosvid-diyalnosti-ta-klyuchovi-praktyky-sudu>). – 2026. – 15.09***).

У межах циклу лекцій, присвячених 30-й річниці створення Конституційного Суду України (далі – Суд), 17 вересня 2026 року відбувся захід „Конституційний Суд України в обличчях“ (частина п'ята).

Метою цієї зустрічі було ознайомлення з роботою структурних підрозділів Управління роботи з персоналом, Управління комунікацій Суду та міжнародного співробітництва, Адміністративно-фінансового департаменту та Бухгалтерської служби.

Участь у заході взяли судді Суду Галина Юровська та Олег Первомайський, керівники й працівники структурних підрозділів Секретаріату Суду. Із-поміж учасників також були представники Національної школи суддів України, судді, адвокати, науковці, аспіранти, викладачі, студенти закладів вищої освіти та вихованці Малої академії наук України.

Головними спікерами заходу виступили керівники управлінь та відділів, які щодня забезпечують інформаційно-комунікаційну, адміністративну й організаційну безперебійність у роботі органу конституційної юрисдикції.

Завдяки цій серії ознайомчих лекцій слухачі мали змогу зазирнути за лаштунки повсякденної

діяльності Суду, ближче познайомитися з його колективом та детально дізнатися про ключові напрями роботи підрозділів.

Перший блок лекції розпочався з висвітлення роботи підрозділу, який формує та зберігає інституційну пам'ять Суду. Адже кадровий потенціал є основою ефективного функціонування будь-якої інституції. Управління роботи з персоналом виконує ключову роль у розбудові сильної та фахової команди: опікується порядком проходження державної служби, створює належні умови для розвитку працівників та дбає про кадрове забезпечення всіх напрямів діяльності Суду. Керівник підрозділу Сергій Часник окреслив його структуру та основні функції, а детальніше про щоденну роботу та специфіку завдань розповіли завідувачки відділів – Анна Шевляк (відділ кадрового забезпечення суддів та працівників Секретаріату Суду) та Юлія Кореняк (відділ проходження державної служби).

Не менш важливою є й відкритість Суду перед суспільством. Відділ комунікацій – наче міст між Судом та громадянами, який робить конституційне правосуддя прозорим і доступним. Працівники підрозділу не лише готують і висвітлюють інформацію: саме тут творять візуальний літопис інституції у фотокадрах, опрацьовують складні юридичні акти й передають мовою зрозумілих для громадян дописів і брошур, щоденно моніторять інформаційне поле та радо знайомлять відвідувачів із діяльністю Суду під час екскурсій. Про те, хто долучається до цього процесу, а також про ключові завдання та повноваження підрозділу комунікацій розповіла заступниця керівника Управління – завідувачка відділу комунікацій та правового моніторингу Світлана Перцева.

Паралельно з внутрішньою та публічною діяльністю Суд активно розбудовує зовнішній вектор. Заступниця керівника Управління – завідувачка відділу міжнародного співробітництва (в.о. керівника Управління) Ірина Шевченко зосередила увагу на міжнародному напрямі діяльності Суду. Вона окреслила дипломатичний вектор, що

поєднує орган конституційної юрисдикції України зі світовою юридичною спільнотою. Фахівці підрозділу забезпечують повний супровід міжнародної діяльності Суду: від організації закордонних візитів і протокольного супроводу делегацій до ведення дипломатичної кореспонденції, розширення партнерства з іноземними інституціями, а також підготовки й перекладу матеріалів для англomовної версії вебсайту Суду та міжнародних видань.

Надійну основу для щоденної діяльності всіх цих напрямів створює внутрішня інфраструктура. Адміністративно-фінансовий департамент – це міцний фундамент і технологічний каркас, що забезпечує безперебійну життєдіяльність Суду. Заступниця керівника Департаменту – керівниця Управління інформаційно-комунікаційних технологій (в.о. керівника Департаменту) Любов Соловійова під час лекції окреслила багатогранність завдань підрозділу: від адміністрування ІТ-інфраструктури, вебсайту та технічної фіксації засідань до цілодобового кіберзахисту інформаційних ресурсів Суду. Окрім цифрової безпеки та юридичного забезпечення діяльності органу, фахівці Департаменту дбають про законність і прозорість публічних закупівель, чіткий облік і збереження державного майна, а також про повне матеріально-технічне та господарське функціонування будівлі Суду. Вони роблять усе для того, щоб інституція була сучасною, технологічною, юридично захищеною та матеріально впорядкованою.

Завершальний блок лекції був присвячений фінансово-економічному напрямі діяльності Суду. Бухгалтерська служба в нашій інституції – це не лише цифри та звіти, а її надійний фінансовий фундамент, стабільність та абсолютна точність. Фахівці підрозділу забезпечують повну прозорість усіх процесів, гарантуючи фінансову стійкість та законність виконання бюджету. Їхня робота охоплює весь фінансовий цикл Суду: від стратегічного планування бюджетних програм та суворого контролю за видатками до забезпечення поточних розрахунків і складання прозорої фінансової та бюджетної звітності. Про щоденну роботу цього підрозділу розповіла

заступниця керівника Бухгалтерської служби – керівниця відділу бухгалтерського обліку та звітності Наталія Поліванчук.

Наприкінці заходу суддя Галина Юровська від себе особисто та від імені суддів Суду висловила щиру вдячність кожному працівникові Секретаріату за сумлінну працю. Вона подякувала колективу за самовіддану роботу в складних умовах воєнного стану, побажала всім тихих і спокійних ранків та вечорів, чуйного й дбайливого ставлення один до одного і непохитної віри у краще майбутнє.

Переглянути відеозапис: <https://youtu.be/IJSzOxnznzQ> (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/konstytucijnyy-sud-ukrayiny-v-oblychchyah-tematychna-onlayn-lekciya-1>). – 2026. – 21.09).*

Рада суддів України завершила прийом документів від осіб, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України.

Зазначимо, що Конституційний Суд України листом від 31.07.2026 повідомив Раду суддів України про необхідність оголошення конкурсу на одну вакантну посаду судді Конституційного Суду України у відповідності до вимог Закону

України «Про Конституційний Суд України» у зв'язку з тим, що 21 листопада 2026 року будуть припинені повноваження судді Конституційного суду України Городовенка Віктора Валентиновича, призначеного рішенням XIV позачергового з'їзду суддів України від 13 листопада 2017 року, присягу склав 21 листопада 2017 року.

Відповідно, рішенням №32 від 19.08.2026 року Рада суддів Україна оголосила конкурс на одну посаду судді Конституційного Суду України та про початок прийняття заяв (з доданими до них документами) осіб, які виявили намір обійняти посаду судді Конституційного Суду України, з 20 серпня 2026 року по 21 вересня 2026 року включно.

Відповідно до вимог, встановлених Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України», відповідно до статті 148 Конституції України, статей 126 – 134 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», статей 101, 105, 106, 107, 11 Закону України «Про Конституційний Суд України», документи подали 7 кандидатів (*Судова влада України (<https://court.gov.ua/press/news/2101713/>). – 2026. – 23.09).*

КОНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ УКРАЇНИ

Другий сенат Конституційного Суду України 9 вересня 2026 року на пленарному засіданні розглянув справу та ухвалив Рішення № 10-р(П)/2026 за конституційною скаргою Лопушанського Володимира Михайловича щодо конституційності абзацу сьомого підпункту 1, підпункту 5 пункту 3, пункту 5 частини другої статті 4 Закону України „Про судовий збір“ від 8 липня 2011 року № 3674–VI зі змінами (справа про судовий збір у справах про адміністративні правопорушення).

Суддя-доповідач у справі – Олександр Водяніков.

Суд установив, що Закон України „Про судовий збір“ не передбачає сплати судового збору за подання позову про оскарження постанови про накладення адміністративного

стягнення, а також відповідних апеляційних скарг.

Розглядаючи справу, Суд виходив із того, що право на судовий захист охоплює реальний та дієвий доступ до правосуддя. Особливого значення ця гарантія набуває у спорах між особою і державою, коли особа звертається до суду для захисту від застосованого до неї публічно-владного примусу. Суд наголосив, що оскарження постанови про адміністративне правопорушення є реалізацією гарантованого частиною другою статті 55 Конституції України права на судове оскарження актів органів публічної влади.

Суд підкреслив, що визначення об'єктів, ставок, умов і порядку справляння судового збору належить до виключної компетенції

Верховної Ради України. Судовий збір має бути домірним, а його розмір та умови справляння не повинні становити для особи надмірного тягара або створювати фактично нездоланні перешкоди для звернення до суду.

Проаналізувавши структуру та зміст Закону України „Про судовий збір“, Суд установив, що законодавець передбачив лише один спеціальний випадок справляння судового збору у сфері адміністративної відповідальності – у разі ухвалення судом постанови про накладення адміністративного стягнення. Водночас Закон не встановлює окремого обов’язку сплачувати судовий збір за оскарження постанови про адміністративне правопорушення.

Суд звернув увагу на те, що обов’язок сплачувати судовий збір у таких справах виник у судовій практиці на підставі правової позиції Великої Палати Верховного Суду, сформульованої у постанові від 18 березня 2020 року у справі № 543/775/17. Конституційний Суд України наголосив, що визначення обов’язку сплачувати судовий збір та розміру його ставки належить до сфери законодавчого регулювання: порядок визначення ставки судового збору має бути встановлений саме законом.

Дослідивши питання, порушені в конституційній скарзі, Суд визнав такими, що відповідають Конституції України, абзац сьомий підпункту 1, підпункт 5 пункту 3 частини другої статті 4 Закону України „Про судовий збір“ від 8 липня 2011 року № 3674–VI зі змінами, надавши їм конституційно узгоджене тлумачення, відповідно до якого ці приписи не передбачають справляння судового збору у справах про оскарження постанов про накладення адміністративного стягнення.

Конституційний Суд України закрит конституційне провадження у справі щодо перевірки на відповідність Конституції України пункту 5 частини другої статті 4 Закону України „Про судовий збір“ від 8 липня 2011 року № 3674–VI зі змінами на підставі пункту 4 статті 62 Закону України „Про Конституційний Суд України“ – неприйнятність конституційної скарги (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/>

kompensaciya-za-poshkodzhene-ta-znyshchennemayno-konstytuciynyy-sud-ukrayiny-rozglyadaye-0). – 2026. – 9.09).

Другий сенат 9 вересня 2026 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за конституційною скаргою Воробйова Юрія Миколайовича.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі Олександр Водянніков виклав зміст конституційної скарги та обґрунтування заявника.

Суддя-доповідач повідомив, що Воробйов Ю. М. звернувся до Конституційного Суду України із клопотанням перевірити на відповідність Конституції України окремі приписи абзацу першого, абзацу другого преамбули Закону України „Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об’єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України“ від 23 лютого 2023 року № 2923–IX (далі – Закон).

Преамбулою Закону встановлено, що цей Закон визначає правові та організаційні засади надання компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об’єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, починаючи з дати введення воєнного стану (24 лютого 2022 року), а також регламентує порядок створення та ведення відповідного Державного реєстру майна (абзац перший).

Відповідно до абзацу другого „дія цього Закону в частині надання компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об’єктів нерухомого майна не поширюється на об’єкти нерухомого майна“, що на день введення воєнного стану (24 лютого 2022 року) знаходилися на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України.

Як зазначив суддя-доповідач, у конституційній скарзі заявник виклав такі обставини справи.

Воробйов Ю. М. є власником приватного будинку в місті Горлівка Донецької області, який під час артилерійського обстрілу міста 11 лютого 2015 року був зруйнований унаслідок влучання снаряду, про що 20 лютого 2015 року комісія працівників пожежного загону міста Горлівки склала акт про пожежу.

За вказаним фактом Головне управління Служби безпеки України в Донецькій та Луганській областях відкрило об'єднане кримінальне провадження згідно з частиною другою статті 258 Кримінального кодексу України.

У висновку судової будівельно-технічної експертизи від 30 січня 2018 року, що її провів у межах зазначеного кримінального провадження Донецький науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, зафіксовано, що пошкодження будинку сталося внаслідок прямих влучань вибухонебезпечних предметів (мінометних мін, снарядів). Зокрема, частково зруйновано несучі стіни, перегородки, перекриття та сходи; повністю зруйновано дах та покрівлю, знищено внутрішнє оздоблення, усі інженерні комунікації; для відновлення будинку потрібно провести повний демонтаж пошкоджених конструктивних елементів із подальшим їх відновленням; вартість ремонтно-відновлювальних робіт становить 8,42 млн грн.

У зв'язку з руйнуванням житла у Воробйова Ю. М. виникла необхідність подати заяву на отримання компенсації до Комісії з розгляду питань щодо надання компенсації за знищені об'єкти нерухомого майна відповідно до Закону. Водночас відповідно до законодавчих норм права на компенсацію не мають особи, чие житло було зруйноване до 24 лютого 2022 року, а також особи, чие зруйноване житло знаходиться на тимчасово окупованій території.

У 2023 році заявник звернувся до Слов'янського міськрайонного суду Донецької області з позовом до Горлівської міської ради Донецької області, держави Україна в особі Кабінету Міністрів України, у якому просив визнати за ним право на компенсацію

за належне йому житло – будинок у місті Горлівка Донецької області, – яке зруйновано внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України. Суди першої та апеляційної інстанцій відмовили йому у задоволенні позовних вимог. Верховний Суд касаційну скаргу заявника залишив без задоволення, а рішення судів – без змін.

Заявник вважає, що оспорювані приписи Закону суперечать статтям 24 (рівність прав), 41 (право власності), 47 (право на житло) Конституції України.

Суддя-доповідач також повідомив, що направив листи-запити, зокрема, до учасників конституційного провадження, представників органів державної влади, для висловлення ними позицій щодо питань, порушених у конституційній скарзі. Про зміст відповідей буде поінформовано суддів на закритій частині пленарного засідання.

Дослідивши матеріали справи, Суд перейшов до закритої частини пленарного засідання.

Участь у пленарному засіданні взяли суб'єкт права на конституційну скаргу Юрій Воробйов та його представник, адвокат Юлія Науменко.

Переглянути пленарне засідання можна на офіційному вебсайті Суду в рубриці «Відеотрансляція засідань КСУ» – «Архів відеотрансляцій засідань» (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України (<https://csu.gov.ua/novyna/kompensaciya-za-poshkodzhenneta-znyshchene-mayno-konstytuciynnyy-sud-ukrayiny-rozglyadaye-0>). – 2026. – 9.09).*

Конституційний Суд України оприлюднив ухвалене 10 вересня 2026 року Рішення № 11-р(І)/2026 у справі за конституційною скаргою Матвійчук Олександри В'ячеславівни щодо конституційності статті 18840 Кодексу України про адміністративні правопорушення, статті 22 Закону України „Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини“.

Суд установив, що стаття 188-40 Кодексу України про адміністративні правопорушення та стаття 22 Закону України „Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини“, які встановлюють обов'язок співпрацювати

з Уповноваженим і адміністративну відповідальність за невиконання його законних вимог, є такими, що відповідають Конституції України (є конституційними).

Конституційний Суд України дійшов висновку, що «держава створила цілісний нормативний механізм парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина, чим забезпечила кожному можливість звернутися за захистом своїх прав до Уповноваженого, наділивши його владними повноваженнями, потрібними для здійснення парламентського контролю у межах, визначених Конституцією України та законом. Обов'язок співпрацювати з Уповноваженим, установлений статтею 22 Закону України „Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини“, є однією з гарантій права кожного звертатися до Уповноваженого за захистом своїх прав, визначеного частиною третьою статті 55 Конституції України».

Водночас Суд звернув увагу на те, що у цій справі Печерський районний суд міста Києва постановою, залишеною без зміни постановою Київського апеляційного суду, притягнув Матвійчук О.В. до адміністративної відповідальності за невиконання законних вимог Уповноваженого під час провадження щодо ймовірного порушення нею як головою Громадської організації вимог Закону України „Про звернення громадян“. Тобто законні вимоги Уповноваженого у справі Матвійчук О.В. пов'язані з обов'язком надавати відповідь на звернення громадян, що імпліцитно порушувало питання про конституційне підґрунтя для тих положень Закону України „Про звернення громадян“, які покладають такий обов'язок на громадські об'єднання та, відповідно, уможлиблюють контроль за його виконанням Уповноваженим.

У цьому аспекті Суд сформулював такі юридичні позиції у Рішенні № 11-р(І)/2026:

„Правова природа (зокрема, мета і принципи утворення та діяльності) громадських об'єднань як добровільних об'єднань фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права за загальним правилом не корелюється з покладенням на них законодавством України

обов'язку надавати відповідь на звернення громадян. Тому покладення на всі громадські об'єднання як суб'єктів приватного права однакового за змістом і обсягом із суб'єктами владних повноважень обов'язку надавати відповідь на звернення інших приватних осіб є необґрунтованим“. Суд дійшов висновку, що „обов'язок надавати відповідь на звернення громадян може бути поширений законом на громадські об'єднання з публічним характером діяльності“ (підпункт 8.4 пункту 8 мотивувальної частини);

„Контроль Уповноваженого за реалізацією права на звернення громадян до громадських об'єднань з публічним характером діяльності має на меті запобігання вчиненню зловживань під час реалізації наданих їм прав щодо участі в публічному управлінні“; „натомість контроль за реалізацією права на звернення громадян до громадських об'єднань, які не здійснюють публічно-владних повноважень або не фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України чи місцевих бюджетів, є невиправданим. Метою діяльності таких громадських об'єднань є здійснення та захист своїх прав і свобод, задоволення суспільних інтересів на принципах добровільності та самоврядності“; „ураховуючи, що правова природа громадських об'єднань за загальним правилом не корелюється з покладенням на них обов'язку надавати відповідь на звернення громадян, контроль держави в особі Уповноваженого за дотриманням цього права громадськими об'єднаннями, які не здійснюють публічно-владних повноважень або не фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України чи місцевих бюджетів, може обмежувати свободу громадської діяльності“ (підпункт 8.5 пункту 8 мотивувальної частини).

Суддя-доповідач у справі – Ольга Совгіря (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/ksu-oprylyudnyv-rishennya-shchodo-osoblyvostey-zdiysnennya-upovnovazhenym-verhovnoyi-rady>). – 2026. – 11.09).*

Другий сенат 16 вересня 2026 року на відкритій частині пленарного засідання у

формі письмового провадження розглядав справу за конституційною скаргою Товариства з обмеженою відповідальністю „О.С.П.АГРО“ (далі – Товариство).

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі Сергій Різник зазначив, що автор клопотання просить перевірити на відповідність Конституції України частини третю, п'яту статті 13 Закону України „Про валюту і валютні операції“ від 21 червня 2018 року № 2473–VIII (далі – Закон).

Частинами третьою, п'ятою статті 13 Закону визначено:

„3. У разі встановлення Національним банком України граничного строку розрахунків за операціями резидентів з імпорту товарів їх поставка має здійснюватися у строки, зазначені в договорах, але не пізніше встановленого Національним банком України граничного строку розрахунків з дня здійснення авансового платежу (попередньої оплати)“;

„5. Порушення резидентами строку розрахунків, встановленого згідно із цією статтею, тягне за собою нарахування пені за кожний день прострочення в розмірі 0,3 відсотка суми неoderжаних грошових коштів за договором (вартості недопоставленого товару) у національній валюті (у разі здійснення розрахунків за зовнішньоекономічним договором (контрактом) у національній валюті) або в іноземній валюті, перерахованій у національну валюту за курсом Національного банку України, встановленим на день виникнення заборгованості. Загальний розмір нарахованої пені не може перевищувати суми неoderжаних грошових коштів за договором (вартості недопоставленого товару)“.

Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів убачається таке.

Головне управління Державної податкової служби у Дніпропетровській області (далі – Управління) провело документальну позапланову виїзну перевірку щодо дотримання Товариством вимог валютного законодавства України під час виконання умов зовнішньоекономічного контракту. За результатами перевірки склали акт, яким установили порушення Товариством вимог

частини третьої статті 13 Закону. На підставі цього акта Управління сформувало податкове повідомлення-рішення, згідно з яким до Товариства застосували штрафні санкції у вигляді пені.

Товариство оскаржило зазначене податкове повідомлення-рішення до Дніпропетровського окружного адміністративного суду.

Дніпропетровський окружний адміністративний суд рішенням від 12 листопада 2025 року, залишеним без зміни постановою Третього апеляційного адміністративного суду від 23 квітня 2026 року, відмовив Товариству в задоволенні позову.

Колегія суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду ухвалою від 20 травня 2026 року відмовила Товариству у відкритті касаційного провадження на підставі того, що доводи, які були наведені ним у касаційній скарзі, не є достатніми для відкриття касаційного провадження.

Товариство вважає, що частини третя, п'ята статті 13 Закону не відповідають вимозі юридичної визначеності (стаття 8 Конституції України), „встановлюють фіксовану безальтернативну санкцію каральної природи без індивідуалізації та без вимоги доведення державою вини (частина друга статті 61, стаття 62)“, „непропорційно втручаються у право власності (стаття 41 Конституції України)“, „необґрунтовано обмежують свободу підприємницької діяльності (стаття 42 Конституції України)“, „діють нерівно та непропорційно в умовах воєнного стану, оскільки держава зупинила перебіг податкових та інших підконтрольних строків (підпункт 69.9 ПК України), але залишила валютну пеню нараховуватися (стаття 8, частина друга статті 24, стаття 64 Конституції України)“, „застосовуються на підставі норми, ключовий елемент якої (граничний строк розрахунків) визначено підзаконним актом, а не законом“.

Дослідивши матеріали справи, Суд перейшов до закритої частини пленарного засідання.

У пленарному засіданні взяла участь уповноважена особа, яка діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу, адвокат Олександр Рисін (*Офіційний вебсайт*

Конституційного суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-rozglyadav-spravu-shchodostrokiv-rozrahunkiv-ta-narahuvannya-peni>). – 2026. – 16.09).

Другий сенат Конституційного Суду України 16 вересня 2026 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за конституційною скаргою Черкаського Юрія Леонідовича.

Суддя-доповідач у справі Галина Юровська зазначила, що суб'єкт права на конституційну скаргу звернувся до Конституційного Суду України із клопотанням перевірити на відповідність Конституції України пункт 4 частини першої статті 6 Закону України „Про матеріальну відповідальність військовослужбовців та прирівняних до них осіб за шкоду, завдану державі“ від 3 жовтня 2019 року № 160–ІХ (далі – Закон).

Відповідно до оспорюваного положення Закону особа несе матеріальну відповідальність у повному розмірі завданої з її вини шкоди в разі „вчинення діяння (дій чи бездіяльності), що мають ознаки кримінального правопорушення“.

Як зазначила суддя-доповідач, у конституційній скарзі заявник виклав такі обставини справи.

Наказом командира військової частини Черкаському Ю.Л. було оголошено сувору догану із притягненням до повної матеріальної відповідальності.

Заявник оскаржив цей наказ до Запорізького окружного адміністративного суду. Суд задовольнив позовні вимоги частково: скасував наказ командира в частині оголошення підполковнику Черкаському Ю.Л. суворої догани, а в задоволенні решти вимог – відмовив. Проте апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції в частині задоволених вимог та ухвалив у цій частині нове рішення, яким у задоволенні цієї позовної вимоги відмовив.

Верховний Суд касаційну скаргу заявника залишив без задоволення, а рішення судів – без змін. У постанові Верховний Суд зокрема зазначив, що „посилання скажника на те, що розмір шкоди визначено шляхом розподілу між

кількома особами без встановлення точного індивідуального ступеня вини кожної з них, не спростовує правомірності висновків судів. Положення пункту 3 Порядку проведення службового розслідування у Збройних Силах України <...> не містять вимоги щодо обов'язкового визначення математично точного співвідношення вини кожного учасника у випадку спільного спричинення шкоди. Водночас судами встановлено, що позивач, перебуваючи на посаді командира військової частини, надавав незаконні розпорядження щодо оформлення фіктивних шляхових листів та створив умови для безпідставного списання пального, що перебуває у прямому причинному зв'язку із заподіяною шкодою“.

На думку заявника, окремі положення Закону, що застосовані в остаточному судовому рішенні, дозволяють адміністративному органу самостійно констатувати наявність у діях особи „ознак кримінального правопорушення“ та застосовувати до неї каральний захід. Такі дії фактично замішують повноваження органів кримінальної юстиції та суду, які є єдиними уповноваженими суб'єктами щодо встановлення кримінальної протиправності діяння.

Галина Юровська зазначила, що для забезпечення об'єктивного і повного розгляду справи будуть направлені листи-запити до органів державної влади і наукових установ щодо питань, порушених у конституційній скарзі. Про зміст відповідей, які надійдуть, буде поінформовано суддів на закритих частинах пленарних засідань. Суддя також додала, що в матеріалах справи наявні відповіді про надання інформації за запитом Черкаському Ю.Л. від Міністерства юстиції України, Офісу Генерального прокурора, Головного управління Військової служби правопорядку Збройних Сил України Міністерства оборони України.

Дослідивши матеріали справи, Другий сенат перейшов до закритої частини пленарного засідання для подальшого обговорення питань, пов'язаних із конституційним провадженням у цій справі.

Переглянути відеозапис засідання можна на офіційному вебсайті Суду в рубриці

„Відеотрансляція засідань КСУ“ – „Архів відеотрансляцій засідань“ (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/ksu-pereyshov-do-zakrytoi-chastyny-rozglyadu-spravy-shchodo-materialnoyi-vidpovidalnosti>)). – 2026. – 16.09).

Другий сенат Конституційного Суду України 16 вересня 2026 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за конституційною скаргою Івченка Анатолія Миколайовича.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі – суддя Конституційного Суду України Василь Лемак поінформував, що заявник звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати таким, що не відповідає Конституції України, пункт 2 частини третьої статті 459 Кримінального процесуального кодексу України (далі – Кодекс).

Згідно з оспорюваним приписом Кодексу виключними обставинами визнають: „встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов’язань при вирішенні даної справи судом“.

Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї документів і матеріалів убачається таке.

Державне бюро розслідувань здійснює досудове розслідування у кримінальному провадженні від 22 серпня 2023 року за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 28, частиною першою статті 111 Кримінального кодексу України.

Івченку А.М. 18 січня 2025 року в зазначеному кримінальному провадженні повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 28, частиною першою статті 111 Кримінального кодексу України.

Слідчий суддя Печерського районного суду міста Києва ухвалою від 10 липня 2025 року задовольнив клопотання заступника керівника першого відділу Управління з розслідування злочинів, вчинених у зв’язку із масовими протестами у 2013–2014 роках, Державного

бюро розслідувань про продовження строку досудового розслідування у кримінальному провадженні від 22 серпня 2023 року до дванадцяти місяців.

Європейський суд з прав людини 13 листопада 2025 року ухвалив рішення у справі Івченко проти України / Ivchenko v. Ukraine (заява № 10095/24), у якому констатував порушення пункту 1 статті 6 та статті 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція) у зв’язку з надмірною тривалістю кримінального провадження та відсутністю ефективного засобу юридичного захисту.

Згодом Івченко А.М. неодноразово звертався до Великої Палати Верховного Суду із заявами про перегляд ухвали слідчого судді Печерського районного суду міста Києва від 10 липня 2025 року за виключними обставинами.

Велика Палата Верховного Суду ухвалами від 4 грудня 2025 року, від 17 грудня 2025 року, від 21 січня 2026 року відмовила у відкритті провадження за заявами Івченка А.М. про перегляд зазначеної ухвали слідчого судді за виключними обставинами з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов’язань.

Суб’єкт права на конституційну скаргу вважає, що пункт 2 частини третьої статті 459 Кодексу не відповідає частині першій статті 8, частині першій статті 9, частинам першій, другій, п’ятій статті 55, частині другій статті 129 Основного Закону України, оскільки унеможливлення перегляду за виключними обставинами ухвали слідчого судді Печерського районного суду міста Києва від 10 липня 2025 року призвело „до позбавлення Заявника доступу до суду та зробило ілюзорним гарантоване Конституцією України право на звернення до міжнародних судових установ“. На думку Івченка А.М., це зумовлено тим, що Велика Палата Верховного Суду витлумачила оспорюваний припис Кодексу „як такий що надає право суду відмовити у відкритті провадження про перегляд рішення за виключними обставинами“.

Суддя-доповідач також повідомив, що для забезпечення повного й об’єктивного

розгляду справи та ухвалення Другим сенатом Конституційного Суду України обґрунтованого рішення він направив запити, зокрема, до органів державної влади, Української Гельсінської спілки з прав людини, а також до низки членів Науково-консультативної ради Конституційного Суду України. Про зміст висловлених позицій буде поінформовано суддів на закритій частині пленарного засідання.

Дослідивши матеріали справи, Другий сенат КСУ перейшов до закритої частини пленарного засідання.

На пленарному засіданні були присутні: уповноважена особа, яка діє від імені суб'єкта права на конституційну скаргу, адвокат Ростислав Кравець та інші громадяни України.

Відеозапис пленарного засідання доступний на офіційному вебсайті Суду в рубриці „Відеотрансляція засідань КСУ“ – „Архів відеотрансляцій засідань“ (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-rozglyadaye-spravu-shchodopereglyadu-sudovyh-rishen-za-vyklyuchnymy-obstavynamy-na>). – 2026. – 17.09*).

Другий сенат Конституційного Суду України 16 вересня 2026 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за конституційною скаргою Куришко Алли Василівни.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі Віктор Городовенко виклав зміст конституційної скарги та обґрунтування заявника.

Суддя поінформував, що заявник просить перевірити на відповідність Конституції України приписи частин першої, третьої, четвертої статті 369 Кримінального кодексу України (далі – Кодекс).

Згідно з оспорюваними приписами статті 369 Кодексу:

„пропозиція чи обіцянка службовій особі надати їй або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди за вчинення чи невчинення службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду,

чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища – караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до чотирьох років, або позбавленням волі на той самий строк“ (частина перша);

„діяння, передбачені частиною першою або другою цієї статті, якщо неправомірна вигода надавалася службовій особі, яка займає відповідальне становище, або вчинені за попередньою змовою групою осіб, – караються позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років з конфіскацією майна або без такої“ (частина третя);

„діяння, передбачені частиною першою, другою або третьою цієї статті, якщо неправомірна вигода надавалася службовій особі, яка займає особливо відповідальне становище, або вчинені організованою групою осіб чи її учасником, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої“ (частина четверта).

У цій справі Третя колегія суддів Другого сенату відкрила конституційне провадження в частині щодо конституційності приписів частин першої і третьої статті 369 Кодексу та відмовила у відкритті конституційного провадження щодо конституційності приписів частини четвертої цієї статті.

Зі змісту конституційної скарги та долучених до неї матеріалів убачається, що вироком Бердичівського міськрайонного суду Житомирської області, залишеним без змін ухвалою Житомирського апеляційного суду, Куришко А.В. засуджено за частиною третьою статті 369 Кодексу до покарання у виді позбавлення волі на строк чотири роки без конфіскації майна.

Не погодившись із зазначеними судовими рішеннями, адвокат Рись В.Г., який діє в інтересах Куришко А.В., звернувся до Верховного Суду з касаційною скаргою. Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а вирок суду першої інстанції та ухвалу апеляційного суду – без змін.

Куришко А.В. вважає, що оспорювані приписи Кодексу „не відповідають вимогам принципу верховенства права <...> у його аспектах правової визначеності, передбачуваності, справедливості та пропорційності. Нечіткість законодавчих формулювань призводить до неоднозначного правозастосування, створює надмірний простір для дискреції та не дає особі можливості завчасно передбачити правові наслідки своєї поведінки“.

На її думку, „відсутність чітких законодавчих формулювань про те, що саме можна вважати пропозицією надати неправомірну вигоду службовій особі – дозволило судам інтерпретувати розмову Скаржника про можливість та порядок сплати штрафу як таке, що містить закінчений склад злочину, передбаченого ст. 369 Кримінального кодексу України“.

Заявниця твердить, що стаття 369 Кодексу „не визначає, якою саме має бути відповідна дія службової особи, її обов’язкові ознаки та межі, а також не розмежовує дії, що належать до службових повноважень, і будь-який інший вплив, зумовлений посадовим статусом. Буквальне тлумачення норми дає підстави вважати, що вона охоплює як правомірні, так і завідомо незаконні дії службової особи. Така невизначеність допускає надмірно широке та довільне застосування кримінально-правової норми, що суперечить принципу правової визначеності“.

На її переконання, практика застосування оспорюваних приписів Кодексу призводить до порушення приписів частини третьої статті 62, пункту 2 частини другої статті 129 Конституції України, оскільки „обвинувальні висновки можуть ґрунтуватися переважно на припущеннях, суб’єктивній оцінці змісту спілкування та поясненнях заінтересованої службової особи, без наявності достатніх об’єктивних і недвозначних доказів прямого умислу на надання неправомірної вигоди“.

Суддя-доповідач повідомив, що з метою забезпечення повного й об’єктивного розгляду справи направлено листи-запити щодо висловлення позицій по суті конституційної скарги до Президента України, Верховної

Ради України, Верховного Суду, а також до установ – Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету „Одеська юридична академія“, Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса, Львівського державного університету внутрішніх справ, Харківського національного університету внутрішніх справ, Одеського державного університету внутрішніх справ, Національної академії внутрішніх справ.

Дослідивши матеріали справи, Суд перейшов до закритої частини пленарного засідання.

Участь у пленарному засіданні взяв представник суб’єкта права на конституційну скаргу, адвокат Олександр Лещенко.

Переглянути відеозапис пленарного засідання можна на офіційному вебсайті Суду в рубриці „Архів відеотрансляцій засідань“ (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/drugyy-senatsku-rozglyadav-spravu-za-konstytuciynoyu-skargoyu-shchodo-vidpovidalnosti-za>). – 2026. – 17.09).

Другий сенат Конституційного Суду України 16 вересня 2026 року на відкритій частині пленарного засідання у формі письмового провадження розглядав справу за конституційною скаргою Ващенко Сергія Євгенійовича.

Під час пленарного засідання суддя-доповідач у справі – суддя Конституційного Суду України Василь Лемак поінформував, що заявник звернувся до Конституційного Суду України із клопотанням перевірити на відповідність Конституції України абзац п’ятий статті 7 Закону України „Про Державний бюджет України на 2024 рік“ від 9 листопада 2023 року № 3460–ІХ (далі – Закон).

Згідно з оспорюваним приписом Закону, з 1 січня 2024 року встановлено прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць для працездатних осіб, що застосовується для визначення базового розміру посадового окладу судді, у розмірі 2102 грн.

Суддя-доповідач поінформував про зміст конституційної скарги та перебіг розгляду відповідної справи в судах системи судоустрою. Зокрема зазначалося, що Ващенко С.Є. перебуває на обліку в Головному управлінні Пенсійного фонду України в Хмельницькій області (далі – Управління) та отримує щомісячне довічне грошове утримання судді у відставці.

У 2024 році він звернувся до Хмельницького апеляційного суду із заявою, у якій просив видати йому та надіслати до Управління довідку про суддівську винагороду для обчислення щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці відповідно до частини другої статті 130 Конституції України та статті 135 Закону України „Про судоустрій і статус суддів“, обчисливши розмір суддівської винагороди судді, який працює на відповідній посаді, з 1 січня 2024 року виходячи із прожиткового мінімуму для працездатних осіб у розмірі 3028 грн. Хмельницький апеляційний суд у задоволенні вказаної заяви відмовив.

Не погодившись із цим, він звернувся до Хмельницького окружного адміністративного суду з позовом до Хмельницького апеляційного суду, у якому просив, зокрема, видати йому та надіслати до Управління довідку про суддівську винагороду для обчислення та виплати щомісячного довічного грошового утримання судді у відставці, обчисливши розмір суддівської винагороди виходячи із загального прожиткового мінімуму – 3028 грн. Рішенням суду першої інстанції його позов було задоволено. Проте Сьомий апеляційний адміністративний суд скасував це рішення. Верховний Суд відмовив у відкритті касаційного провадження.

Автор клопотання, посилаючись на юридичні позиції Конституційного Суду України зазначає, що законодавець, установлюючи розмір винагороди судді законом про судоустрій, повинен забезпечити наявність одного спеціального закону, який чітко, системно та послідовно унормує питання розміру винагороди судді відповідно до єдиного статусу суддів та гарантій незалежності й недоторканності суддів. Він також вказує, що

на конституційному рівні створено підстави для впевненості суддів у тому, що розмір їхньої винагороди має бути визначений одним для всіх суддів системи судоустрою України законом про судоустрій та бути однаковим для них усіх, виходячи з їхнього єдиного статусу.

Заявник наголошує, що оспорюваний припис Закону фактично змінив складову для визначення базового розміру посадового окладу судді з 1 січня 2024 року – з прожиткового мінімуму для працездатних осіб, розмір якого встановлено на 1 січня календарного року, як це закріплено у спеціальному законі про судоустрій (3028 грн), на прожитковий мінімум для працездатних осіб, який застосовується для визначення базового розміру посадового окладу судді (2102 грн).

На його думку, внаслідок застосування абзацу п'ятого статті 7 Закону порушено його права, гарантовані частинами першою, другою, четвертою статті 41, частиною першою, другою, шостою статті 55 Конституції України.

Суддя-доповідач також повідомив, що направив запити до Правового департаменту Секретаріату КСУ, Президента України, Верховної Ради України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого та інших закладів вищої освіти.

У запитах поставлено питання щодо конституційної природи суддівської винагороди, зокрема в аспектах значення посилення в частині другій статті 130 Конституції України на профільний закон про судоустрій стосовно розміру винагороди судді; юридичного підґрунтя визначення базового розміру посадового окладу судді з урахуванням юридичних позицій Конституційного Суду України щодо розуміння гарантій незалежності й недоторканності суддів та розміру винагороди судді; зменшення розміру винагороди судді у зв'язку із „заморожуванням“ базового розміру посадового окладу судді законом про держбюджет.

Дослідивши матеріали справи, Другий сенат КСУ перейшов до закритої частини пленарного засідання.

Відеозапис пленарного засідання доступний на офіційному вебсайті Суду в рубриці „Відеотрансляція засідань КСУ“ – „Архів відеотрансляцій засідань“ (**Офіційний вебсайт Конституційного суду України** (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-rozglyadaye-spravu-shchodo-dotrymannya-garantiy-suddivskoyi-vynagorody-prypysamy-zakonu>)). – 2026. – 18.09).

Велика палата 29 вересня 2026 року на пленарному засіданні розглянула справу та ухвалила Рішення № 4-р/2026 за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо конституційності окремого припису частини четвертої статті 29 Закону України „Про захист населення від інфекційних хвороб“ від 6 квітня 2000 року № 1645–ІІІ зі змінами (далі – Закон).

Суддя-доповідач у справі – Віктор Городовенко.

Дослідивши питання, порушені в конституційному поданні, Суд виснував, що окремий припис частини четвертої статті 29 Закону, а саме: „встановлюються тимчасові обмеження прав фізичних і юридичних осіб“, суперечить Конституції України.

На думку Суду, саме оспорюваний припис Закону уможливорює обмеження Кабінетом Міністрів України конституційних прав і свобод в умовах поширення небезпечних для життя і здоров'я людини інфекційних хвороб, оскільки Верховна Рада України первинно не унормувала таке значуще питання, як обмеження прав і свобод у зазначених умовах законом, а дозволила здійснювати таке унормування вищому органу виконавчої влади.

„Усі сумніви стосовно своїх повноважень у питаннях обмеження прав і свобод публічна влада має тлумачити з позиції захисту цих прав і свобод, що охоплює й гарантію їх обмеження лише на підставі закону“, – йдеться у Рішенні.

Водночас Суд наголосив, що Кабінет Міністрів України може на підставі та на виконання Конституції та законів України здійснювати нормативне регулювання питань реалізації тимчасових обмежень конституційних прав і свобод, якщо Конституцією та законами

України визначено підстави, правомірну мету, обсяг та спосіб відповідних обмежень. Повноваження Кабінету Міністрів України полягає у конкретизації порядку реалізації встановлених законами України обмежень прав і свобод, а не у самостійному встановленні нових обмежень.

Визнаний неконституційним окремий припис частини четвертої статті 29 Закону втрачає чинність із дня ухвалення Судом цього Рішення (**Офіційний вебсайт Конституційного суду України** (<https://ccu.gov.ua/novyna/sud-uhvalyv-rishennya-u-spravi-shchodo-vstanovlennya-obmezhen-konstytuciynyh-pravi-svobod-v>)). – 2026. – 29.09).

Велика палата розглянула справу за конституційним поданням Верховного Суду щодо конституційності окремого положення абзацу другого пункту 3 Порядку відшкодування особами витрат, пов'язаних з їх утриманням у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2017 року № 261 (далі – Порядок), у частині відшкодування витрат на грошове забезпечення як витрат, пов'язаних з утриманням особи у вищому навчальному закладі в разі настання обставин, визначених частиною четвертою статті 74 Закону України „Про Національну поліцію“ від 2 липня 2015 року № 580–VIII (далі – Закон).

Згідно з частиною четвертою статті 74 Закону „особи, які навчаються за державним замовленням у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, у разі дострокового розірвання контракту про здобуття освіти з будь-яких підстав, крім звільнення зі служби в поліції на підставі підпунктів 2, 4 частини першої статті 77 цього Закону, а також поліцейські, звільнені зі служби в поліції протягом трьох років після закінчення вищезазначених навчальних закладів з будь-яких підстав, крім звільнення зі служби в поліції на підставі підпунктів 2, 4 частини першої статті 77 цього Закону, відшкодовують

Міністерству внутрішніх справ України витрати, пов'язані з їх утриманням у вищому навчальному закладі, в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України“.

Абзацом другим пункту 3 Порядку визначено, що відшкодування здійснюють у розмірі витрат, пов'язаних із „грошовим, продовольчим, речовим, медичним забезпеченням“.

На думку Суду, грошове забезпечення осіб, які навчаються у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, є не заробітною платою, а винагородою за навчання, оскільки особа не виконує покладених на поліцію повноважень, а лише набуває спеціальних навичок, потрібних для виконання таких повноважень.

Водночас Суд звернув увагу, що курсанти (слухачі) можуть бути направлені в службові відрядження, зокрема, для забезпечення охорони громадського порядку; у такому разі відповідно до змін, унесених до Порядку згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 25 червня 2025 року № 750, особа не повинна відшкодовувати витрати за період залучення її до заходів із забезпечення публічної безпеки і порядку під час воєнного стану (пункт 4 Порядку).

Оцінюючи конституційність оспорюваного положення Порядку, Суд наголосив, що вимога про відшкодування грошового забезпечення обґрунтована досягненням легітимної мети в загальних інтересах – повернення витрачених коштів на навчання осіб у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, які держава спрямовує з Державного бюджету України на створення привабливих умов для служби в поліції, зокрема професійного навчання та забезпечення виконання поліцейськими своїх службових обов'язків. У такий спосіб забезпечено збереження принципу державного замовлення на підготовку поліцейських як працівників правоохоронного органу, що забезпечує громадську безпеку і порядок.

Дослідивши питання, порушені в конституційному поданні, Суд виснував, що

вимога відшкодування грошового забезпечення в повному розмірі за весь період фактичного навчання особи в закладі вищої освіти із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, є домірним заходом втручання в гарантоване Конституцією України право власності та таким, що не суперечить Конституції України (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/ksu-uhvalyvrishennya-u-spravi-pro-vidshkoduvannya-groshovogo-zabezpechennya-yak-skladnyka>). – 2026. – 29.09*).

Велика палата розглянула справу за конституційним поданням Верховного Суду щодо конституційності пункту 1 частини першої статті 40 Закону України „Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування“ від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV (далі – Закон).

Згідно з оспорюваним приписом Закону здійснення страхових виплат і надання соціальних послуг припиняються „якщо потерпілим є особа, якій оформлено документи для виїзду за кордон на постійне проживання/ залишення на постійне проживання за кордоном, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України“.

Дослідивши питання, порушені в конституційному поданні, Суд визнав неконституційним пункт 1 частини першої статті 40 Закону.

Реалізуючи повноваження, визначене частиною другою статті 152 Конституції України, Суд відтермінував втрату чинності цим приписом на шість місяців із дня ухвалення Рішення та зобов'язав Верховну Раду України привести встановлене ним нормативне регулювання у відповідність до Конституції України та цього Рішення (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України (<https://ccu.gov.ua/novyna/oformlennya-dokumentiv-dlya-postiynogo-prozhyvannya-za-kordonom-ne-mozhe-buty-pidstavoyu-dlya>). – 2026. – 29.09*).

Велика палата 29 вересня 2026 року розглянула справу за конституційним поданням

Верховного Суду щодо конституційності пункту 1 частини першої статті 40 Закону України „Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування“ від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV (далі – Закон) та ухвалила Рішення № 6-р/2026.

Суддя-доповідач у справі – Віктор Кичун.

Оспорюваним приписом встановлено, що здійснення страхових виплат і надання соціальних послуг припиняються, „якщо потерпілим є особа, якій оформлено документи для виїзду за кордон на постійне проживання/залишення на постійне проживання за кордоном, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов’язковість якого надана Верховною Радою України“.

На думку Верховного Суду, цей припис є дискримінаційним і без конституційних підстав звужує зміст та обсяг існуючих соціальних прав.

Дослідивши питання, порушені в конституційному поданні, Суд визнав оспорюваний припис таким, що не відповідає Конституції України.

Суд нагадав, що, формуючи соціальну політику держави, Верховна Рада України має широкий простір обдумування, однак визначені в законах обмеження в реалізації права на соціальний захист не можуть порушувати його сутнісний зміст та мати дискримінаційний характер.

У системі загальнообов’язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання страхові правовідносини виникають на підставі сплати страхових внесків і настання страхового випадку, а право на страхові виплати та соціальні послуги зумовлене фактом завдання шкоди здоров’ю та ступенем втрати працездатності.

Страхові виплати мають компенсаційний характер, соціальні послуги – відновлювальний, і за загальним правилом їх не може бути припинено з обставин, не пов’язаних зі зміною умов, що були підставою для їх призначення.

Натомість оформлення документів для постійного проживання за кордоном не змінює ні характеру та обсягу шкоди, завданої здоров’ю, ні ступеня втрати працездатності, ні юридичної

природи страхового випадку, що вже відбувся, ні розміру сплачених внесків. Цей критерій не має об’єктивного зв’язку з природою та цілями соціального страхування, а отже, визначення його підставою для припинення виплат і послуг має ознаки необґрунтованої диференціації юридичного статусу застрахованих осіб.

З огляду на це Суд дійшов висновку, що оспорюваний припис суперечить принципу рівності, закріпленому частинами першою, другою статті 24 Конституції України.

Суд звернув увагу й на те, що оспорюваний припис передбачає повне та безстрокове припинення страхових виплат і соціальних послуг з моменту оформлення документів – незалежно, зокрема, від віку особи, ступеня втрати працездатності, тяжкості стану здоров’я, наявності утриманців чи можливості надавати послуги дистанційно. Припис не містить винятків, не визначає умов поновлення виплат і послуг та не вносить ситуацій, коли особа не виїхала або повернулася в Україну.

Таке регулювання порушує сутнісний зміст права на соціальний захист, не відповідає вимозі юридичної визначеності й не узгоджується з принципом соціальної держави, принципами відповідальності держави перед людиною та доброякісного врядування, а також з обов’язком держави гарантувати піклування та захист своїм громадянам за кордоном. Отже, оспорюваний припис суперечить також статті 1, частині другій статті 3, частині першій статті 8, частині третій статті 25 та частині першій статті 46 Конституції України.

Суд урахував свою юридичну позицію, за якою право громадянина на одержання призначеної йому пенсії не може пов’язуватися з умовою постійного проживання в Україні (Рішення від 7 жовтня 2009 року № 25-рп/2009), а також міжнародні стандарти у сфері недискримінації та соціального забезпечення.

Водночас Суд визнав, що юридична ситуація осіб, які перебувають за кордоном, об’єктивно інша: ускладнено перевірку обставин, що є підставою для страхових виплат, а надання окремих соціальних послуг може потребувати фізичної присутності особи в Україні. Тому держава може диференціювати порядок

здійснення страхових виплат залежно від місця фактичного перебування особи, запроваджувати обґрунтовані вимоги щодо регулярного підтвердження права на них і механізми верифікації одержувачів, а також укласти міжнародні договори про соціальне забезпечення. В умовах воєнного стану держава може, а в окремих випадках зобов'язана, встановлювати механізми контролю цільового використання державних коштів.

Проте Конституція України не надає Верховній Раді України повноважень ухвалювати закон, яким повністю та безстроково припиняються всі страхові виплати і соціальні послуги лише на підставі оформлення особою документів для постійного проживання за кордоном.

„Держава не може у свавільний спосіб скасовувати чи обмежувати конституційні права, зокрема право на соціальний захист“, – наголошено у Рішенні.

Суд зазначив, що наявність або відсутність міжнародних договорів, обов'язкових для України, та їх зміст не є підставами для обмеження або скасування конституційних прав особи. Визнання оспорюваного припису неконституційним не ставить під сумнів чинність таких договорів.

Припис, визнаний неконституційним, утрачає чинність через шість місяців із дня ухвалення Рішення. Верховній Раді України належить привести нормативне регулювання, установлене цим приписом, у відповідність до Конституції України та цього Рішення.

Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Із текстом Рішення можна ознайомитися за посиланням: <https://ccu.gov.ua/docs/8022> (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України* (<https://ccu.gov.ua/novyna/ksu-vyznav-nekonstytuciynum-prypys-pro-prypynennya-strahovyh-vyplat-poterpilym-na-vyrobnyctvi>)). – 2026. – 30.09).

Велика палата 29 вересня розглянула справу за конституційним поданням Верховного Суду та ухвалила Рішення № 5-р/2026.

Суддя-доповідач у справі – Ольга Совгіря.

Автор клопотання звернувся до Конституційного Суду України щодо перевірки на відповідність Конституції України окремого положення абзацу другого пункту 3 Порядку відшкодування особами витрат, пов'язаних з їх утриманням у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2017 року № 261 (далі – Порядок), у частині відшкодування витрат на грошове забезпечення як витрат, пов'язаних з утриманням особи у вищому навчальному закладі в разі настання обставин, визначених частиною четвертою статті 74 Закону України „Про Національну поліцію“ від 2 липня 2015 року № 580–VIII (далі – Закон).

Згідно з частиною четвертою статті 74 Закону „особи, які навчаються за державним замовленням у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, у разі дострокового розірвання контракту про здобуття освіти з будь-яких підстав, крім звільнення зі служби в поліції на підставі підпунктів 2, 4 частини першої статті 77 цього Закону, а також поліцейські, звільнені зі служби в поліції протягом трьох років після закінчення вищезазначених навчальних закладів з будь-яких підстав, крім звільнення зі служби в поліції на підставі підпунктів 2, 4 частини першої статті 77 цього Закону, відшкодовують Міністерству внутрішніх справ України витрати, пов'язані з їх утриманням у вищому навчальному закладі, в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України“.

Абзацом другим пункту 3 Порядку визначено, що відшкодування здійснюють у розмірі витрат, пов'язаних із „грошовим, продовольчим, речовим, медичним забезпеченням“.

Дослідивши конституційне подання та долучені до нього матеріали, Суд констатував, що грошове забезпечення осіб, які навчаються у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, є не заробітною платою, а винагородою за навчання, оскільки особа не

виконує покладених на поліцію повноважень, а лише набуває спеціальних навичок, потрібних для виконання таких повноважень.

Водночас Суд звернув увагу, що курсанти (слухачі) можуть бути направлені в службові відрядження, зокрема, для забезпечення охорони громадського порядку; у такому разі відповідно до змін, унесених до Порядку згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 25 червня 2025 року № 750, особа не повинна відшкодовувати витрати за період залучення її до заходів із забезпечення публічної безпеки і порядку під час воєнного стану (пункт 4 Порядку).

Оцінюючи конституційність оспорюваного положення Порядку, Суд наголосив, що вимога про відшкодування грошового забезпечення обґрунтована досягненням легітимної мети в загальних інтересах – повернення витрачених коштів на навчання осіб у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, які держава спрямовує з Державного бюджету

України на створення привабливих умов для служби в поліції, зокрема професійного навчання та забезпечення виконання поліцейськими своїх службових обов'язків. У такий спосіб забезпечено збереження принципу державного замовлення на підготовку поліцейських як працівників правоохоронного органу, що забезпечує громадську безпеку і порядок.

Суд виснував, що вимога відшкодування грошового забезпечення в повному розмірі за весь період фактичного навчання особи в закладі вищої освіти із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських, є домірним заходом втручання в гарантоване Конституцією України право власності та таким, що не суперечить Конституції України.

Текст Рішення за посиланням: <https://ccu.gov.ua/docs/8023> (*Офіційний вебсайт Конституційного суду України (https://ccu.gov.ua/novyna/ksu-oprylyudnyv-rishennya-u-spravi-pro-vidshkoduvannya-groshovogo-zabezpechennya-osobamy-yaki).* – 2026. – 30.09).

СУСПІЛЬНА ДУМКА

В. Якуша, Закон і Бізнес: Про цивільний процес під час війни, надмірний формалізм і санкції розповіли судді

Правосуддя під час війни – постійний пошук балансу між буквою процесуального закону та реальністю, яку законодавець не передбачив. Де закінчується дотримання форми і починається відмова в доступі до суду?

Норми для мирного життя

У межах X Харківського міжнародного юридичного форуму відбулася панель «Право на справедливий суд в умовах збройного конфлікту і повоєнного відновлення країни у вимірі ЄКПЛ». Відкрив дискусію секретар Пленуму Верховного Суду, суддя Касаційного цивільного суду Дмитро Луспеник.

Суддя нагадав, що Конституція та ст.6 конвенції зобов'язують забезпечити судовий захист навіть під час війни. Проте всі норми

судочинства орієнтовані на мирне життя. «Якщо хтось мені скаже, що є така країна у світі, в якій судова система, процесуальне право і процесуальна форма підготовлені для роботи під час війни, я буду дуже радий. Я такої країни не знайшов», – зазначив спікер.

З початку повномасштабного вторгнення до ЦПК внесли 17 змін, проте, на думку Д.Луспеника, вони точкові й не завжди дієві, а комплексних системних змін так і не відбулося. Законопроект №8358, який акумулював напрацювання ВС, 1 вересня цього року включили до порядку денного парламенту, однак суддя не очікує його прийняття: «Тому нам сьогодні потрібно працювати, думати, як забезпечити належне відправлення правосуддя».

Найболючішою проблемою доповідач назвав зупинення проваджень, коли учасник справи є військовослужбовцем. Спершу суди з'ясовували, чи переведена військова частина на воєнний стан, адже траплялося, що платник аліментів служив у тиловому місті, а до суду не з'являвся, бо він «на війні». Утім, Велика палата ВС визнала п.2 ч.1 ст.251 ЦПК імперативною нормою та вказала, що під час війни всі військові частини вважаються переведеними на воєнний стан. Тож суди зобов'язані зупиняти провадження, навіть коли мати просить стягнути кошти на дитину. 11.09.2026 Пленум ВС погодився з колегією суддів КЦС і звернувся з поданням до Конституційного Суду, але лише щодо справ про стягнення аліментів – у контексті найкращого забезпечення інтересів дітей.

Окремо спікер зупинився на законі №2541-IX, ухваленому ще у 2022 році, який набрав чинності тільки 5.08.2026. «На сьогодні це нонсенс у законотворенні України», – наголосив суддя. Закон змінив склад суду у справах про усиновлення та посилив роль прокурора, однак перехідних положень не містить. Відтак суди почали масово звертатися до ВС із питанням, на якій стадії розпочатих справ залучати прокурора.

Серед новел судової практики воєнного часу Д.Луспеник виокремив застосування ВП ВС «формули Радбруха» – тріади справедливості, доцільності та правової визначеності. Водночас він застеріг, що ця формула має застосовуватися як виняток, а не як правило.

Наостанок суддя звернувся до науковців по допомогу з відновленням втрачених судових проваджень на Харківщині, Херсонщині, Донеччині та Луганщині. ВП вже вказала, що суд не може відмовити в доступі до правосуддя, навіть коли суддя загинув після оголошення вступної та резолютивної частин рішення і повного тексту немає. «Як це виконувати, ми наразі не знаємо, але сподіваємося, що науковці нам допоможуть», – визнав спікер.

Відповідаючи на запитання модератора, д.ю.н.Тетяни Цувіної, щодо посилення касаційних фільтрів, Д.Луспеник висловив переконання, що чинних норм достатньо, «їх просто треба розумно застосовувати».

Скасування заради скасування

Суддя Касаційного цивільного суду Наталія Сакара присвятила виступ надмірному формалізму як перешкоді в доступі до правосуддя. За її словами, майже кожна третя касаційна скарга містить посилання на те, що суди допустили надмірний формалізм. Оскільки національне законодавство не містить визначення цього явища, важливо відрізнити справжні його прояви від ситуацій, коли учасник справи просто не хоче виконувати вимоги процесуального закону.

Орієнтиром спікер назвала практику ЄСПЛ, зокрема рішення у справі «Зубач проти Хорватії», в якому Суд наголосив: надмірний формалізм може суперечити вимозі забезпечення практичного та ефективного права на доступ до суду. Власне визначення суддя сформулювала так: «Це коли допускається механічне дотримання норм процесуального права безвідносно до врахування доцільності цього, виходячи з конкретних обставин. Тобто коли ми застосовуємо процес заради процесу, коли ми скасовуємо заради скасування безвідносно мети захисту прав людини».

Далі Н.Сакара навела низку прикладів, коли ВС виправляв надто формальний підхід судів нижчих інстанцій. В одній зі справ апеляційну скаргу виклали на 49 аркушах дрібним шрифтом, без жодного абзацу, з вигуками та значками. Її залишили без руху, а згодом повернули, бо стиль нібито не відповідав діловій мові.

«Можу одразу сказати, 49 аркушів напружує на початковому етапі, коли ти отримуєш таку скаргу», – зізналася суддя. Проте ЦПК не містить ні шаблонів фраз, ні обмежень щодо кількості сторінок, а ознак зловживання у скаргі не було.

Інший приклад стосувався електронного суду. Учасник створив у системі супровідний лист і додав до нього апеляційну скаргу в форматі Word. Апеляційний суд повернув скаргу як непідписану, хоча все, що надсилається через ЄСІТС, підписується електронним підписом. Щонайменше суд міг залишити скаргу без руху й роз'яснити порядок її оформлення, наголосила спікер.

Відповідаючи на запитання Т.Цувіної про межу між активністю судді та порушенням ст.6 конвенції, Н.Сакара пояснила її на прикладі. ЦПК вимагає, щоб особа, яка подає документи через «Електронний суд», надіслала їх іншим учасникам, які не мають без електронного кабінету, поштою з описом вкладення. Якщо ж вони направлені на їхню електронну пошту, суд має право наполягати на виконанні вимоги закону. «Тут не буде ніякого прояву надмірного формалізму, тому що це вимога Цивільного процесуального кодексу», – підсумувала суддя.

Межі розсуду

Суддя апеляційної палати Вищого антикорупційного суду Микола Рубашенко розповів про санкції та право на справедливий суд. За його даними, в Державному реєстрі санкцій майже 14 тис. фізичних осіб та близько 10 тис. юридичних. Санкції є позасудовим механізмом швидкого реагування: вони дозволяють миттєво заблокувати загрозу національній безпеці, але водночас наділяють виконавчу владу повноваженнями обмежувати фундаментальні права без судових процедур. «Чим більшою є кількість підсанкційних суб'єктів, тим, зрозуміло, більшим є відповідний ризик», – зауважив спікер.

Головним запобіжником від свавілля, за словами судді, є судовий контроль. Стандарти для нього сформулював суд ЄС у справах «Каді проти Ради та Комісії» (2008) та «Комісія та інші проти Каді» (2013).

Саудівського бізнесмена внесли до санкційного списку за підозрою у фінансуванні «Аль-Каїди» без повідомлення причин і можливості заперечити. Суд ЄС дійшов висновку, що обґрунтування санкцій має містити точні й конкретні причини, тягар доказування лежить на органі, що їх запровадив, а судовий контроль не може обмежуватися абстрактною оцінкою.

Дискреція органів не безмежна і щодо дозволів на використання заморожених коштів.

У справі «Пефтієв та інші» Суд ЄС визнав, що доступ до коштів для оплати юридичних послуг є необхідною умовою ефективного оскарження санкцій. А в справі «Російсько-Киргизький фонд розвитку проти Бельгії» – що такі винятки охоплюють і судовий збір.

«Це, по суті, частина права на справедливий суд, яку не можна обмежити навіть у найскладніших умовах воєнного стану», – наголосив М.Рубашенко. Натомість в Україні такої процедури досі немає, хоча європейські партнери постійно нагадують про неї.

Окремо суддя зупинився на рішенні ЄСПЛ у справі «ТОВ «М.С.Л.» проти України». Суд не знайшов індивідуального обґрунтування санкцій, а національні суди обмежилися перевіркою формальної відповідності рішення РНБО та указу Президента закону.

«Якщо ви подивитесь на Державний реєстр санкцій, то побачите там колонку «підстава для застосування санкцій». Але що ми там бачимо? Просто скопійований пункт закону», – пояснив спікер. У реєстрах країн-партнерів, навпаки, хоча б коротко зазначено, за що саме застосовано санкцію.

Тож, на думку судді, вдосконалення слід починати з індивідуалізованого обґрунтування санкцій, вжиття заходів для повідомлення підсанкційних осіб, права подавати заперечення, зокрема в адміністративному порядку, та запровадження механізму ліцензування.

Відповідаючи на запитання Т.Цувіної, чи вже вплинуло рішення у справі «ТОВ «М.С.Л.» проти України» на практику, М.Рубашенко зауважив, що наразі це проявляється хоча б у тому, що думки суддів розділяються. «Не все так швидко, але ми побачимо результат у реальній практиці навіть до того, як будуть внесені зміни до закону. Я в цьому переконаний», – підсумував він (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/174438-pro_civilniy_proces_pid_chas_viyini_nadmirnyi_formalizm_i_san.html)). – 2026. – 23.09).

В. Петришин, Дзеркало тижня: Скарги на суддів: чому найважливіші справи досі не рухаються?

Дисциплінарна відповідальність суддів – одна з основ довіри до правосуддя. Але відповідальність неможлива без належної процедури: якщо скарги розглядають повільно й непослідовно, навіть серйозні порушення можуть залишитися без належної реакції.

Ключову роль у цій системі відіграє Вища рада правосуддя, яка ухвалює рішення в дисциплінарних справах. Первинна ж перевірка скарг, збір та аналіз матеріалів і підготовка висновків покладені на Службу дисциплінарних інспекторів (СДІ).

До запуску СДІ Україна йшла кілька років. Зобов'язання створити таку службу при Вищій раді правосуддя (ВРП) з'явилося ще 2020 року. Після законодавчих змін 2021-го розподіл дисциплінарних скарг фактично зупинився: старий механізм уже не працював, а новий ще не запустили. Ситуацію ускладнили повномасштабне вторгнення та неповноважність ВРП до січня 2023 року. У підсумку накопичилося понад 14 тисяч нерозглянутих скарг.

Коли 23 грудня 2024 року СДІ нарешті розпочала роботу, у провадження інспекторів передали понад 10 тисяч скарг, а нові продовжували надходити. Саму Службу при цьому формували тривалий час, а до кандидатів висували спеціальні професійні вимоги.

Тому проблеми першого періоду її роботи передчасно зводити до якості складу чи професійності окремих інспекторів. Поки що йдеться насамперед про організацію роботи, формування єдиної практики та здатність системи вчасно виправляти виявлені проблеми.

За такого масиву скарг працювати лише в режимі загальної черги неможливо. Система має визначати, які справи потребують першочергової уваги. Саме для цього й запровадили механізм пріоритетності. І перший період роботи СДІ вже показав проблеми з тим, як він діє на практиці.

Що таке пріоритетність у дисциплінарній процедурі?

Простими словами – це механізм, який дозволяє першочергово опрацьовувати найважливіші скарги.

Коли скарг настільки багато, пріоритетність – це не просто додатковий статус, а спосіб ефективно розподілити обмежений ресурс. Він має спрямовуватися насамперед туди, де зволікання може мати найсерйозніші наслідки.

За Регламентом ВРП, загалом скарги розглядають у хронологічному порядку, але з урахуванням критеріїв пріоритетності. Якщо узагальнити, першочерговими мають бути скарги, які потенційно можуть мати наслідком звільнення судді; скарги щодо суддів, стосовно яких зупинили кваліфікаційне оцінювання; а також матеріали, де навели відомості про дії судді, що викликали значний суспільний інтерес.

Логіка тут зрозуміла. Опрацювати весь масив скарг з однаковою швидкістю система не може. Тож ресурс має концентруватися там, де зволікання матиме найсерйозніші наслідки.

При цьому пріоритетність – це не про швидке або заздалегідь визначене рішення. Складні справи потребують часу: запитів до інших органів, отримання документів, перевірки інформації, аналізу матеріалів. Тож пріоритетність – це більше про відсутність необґрунтованих пауз і передбачуваний рух справи.

Саме тут і проявляється основна проблема: у нинішньому вигляді пріоритетність часто працює радше як формальність.

Після запуску СДІ автоматизований розподіл забезпечив приблизно рівну кількість скарг між інспекторами. За перший рік роботи інспектори визначили пріоритетними 174 скарги. Але станом на кінець 2025 року за 61 пріоритетною скаргою не ухвалили жодного рішення. А 48 навіть не мали первинного висновку інспектора.

Тут є важлива деталь. Визначає скаргу пріоритетною конкретний інспектор. Саме він оцінює, чи відповідають матеріали вимогам пріоритетності з Регламенту. Хоча питання єдиних критеріїв визначення пріоритетності

порушували ще на етапі створення Служби, на практиці підходи у різних інспекторів дуже відрізняються. Це видно з простих цифр. За даними наших колег із Фундації DeJure, на кінець 2025 року кількість пріоритетних скарг у різних інспекторів коливалася від 1 до 16.

З процедурного погляду це логічно – саме інспектор детально працює зі змістом скарги. Втім, такий підхід і створює ризик: схожі за змістом скарги можуть рухатися з абсолютно різною швидкістю. Практика вже демонструє такі випадки.

І ще одна проблема: навіть статус пріоритетної скарги не гарантує реального прискорення. За рік лише 27 таких скарг завершилися притягненням судді до дисциплінарної відповідальності. І частину з них ще й об'єднали в одне провадження.

У підсумку пріоритетність не виконує свого головного завдання – не перетворює обмежений ресурс на більш ефективний порядок розгляду.

Дублювання і неузгоджений рух споріднених скарг

Один із найпоказовіших проявів неефективної організації – коли паралельно опрацьовують тотожні справи. Часто буває, що стосовно одного судді за одних і тих самих обставин надходить кілька скарг від різних людей чи органів. Такі матеріали мають рухатися узгоджено. Але на практиці так буває не завжди.

Покажемо на прикладах.

Випадок 1. Суддя Вікторія Приходько. Після початку повномасштабного вторгнення вона неодноразово висловлювала позиції, що виправдовують російську агресію, і поширювала наративи, що дискредитують Україну. Її листування зафіксували правоохоронні органи. Крім того, є дані, що її рішення могли потенційно сприяти ухиленню від мобілізації.

Після оприлюднення наведених фактів наші юристи подали на неї дисциплінарну скаргу. За автоматизованим розподілом, вона потрапила інспекторці Аліні Ковальчук. Приблизно за тиждень аналогічну скаргу подало ДБР – і її розподілили вже на інспектора Ігоря Троня.

Обидві скарги визнали пріоритетними. Втім, інспектори були різні. У підсумку за однією

скаргою суддю притягнули до відповідальності, а інше провадження закрили.

Випадок 2. Суддя Олександр Пелих. Його НАБУ і САП спіймали «на гарячому» під час отримання 1300 доларів хабаря за скасування арешту лісоматеріалів. У розмовах суддя називав гроші «конфетками».

Після цієї історії ми подали дисциплінарну скаргу. Її розподілили на інспектора Ігоря Заїку. Аналогічна скарга, подана пізніше, потрапила вже іншому інспектору – Сергію Пилипенку. Скарги не об'єднали. У підсумку рішення про відповідальність ухвалили за пізнішою скаргою. А у нашій, поданій раніше, навіть не відкрили провадження.

Так, обох суддів зрештою притягнули до відповідальності. Втім, організаційно ці приклади показують проблему. Замість того, щоб концентрувати ресурс, інспектори паралельно опрацьовують одні й ті самі обставини. А це створює зайве навантаження і не сприяє послідовності практики. Особливо коли йдеться про пріоритетні справи – там потрібен ефективний розгляд без дублювань і зайвих процедур.

Нерівномірний темп як відсутність єдиного стандарту

Ще один прояв проблеми – різний темп розгляду скарг. Часто складно зрозуміти, чому одна скарга рухається швидко, а інша, подана раніше і з аналогічними фактами, місяцями лежить на попередній перевірці.

Показовий приклад – скарга на суддю Тетяну Ільєву. Вона відома тим, що скасувала арешт 110,7 тис. євро та 9,3 тис. дол. у провадженні щодо ексвіцепрезидента держкомпанії «Хліб України» Андрія Миханіва. Додаткові питання до її елітних статків і доброчесності посилили розслідування BINUS.Info.

Ми подали скаргу на Ільєву ще у грудні 2023 року. Втім, попри резонансність, вона понад рік після створення СДІ (і понад два роки з моменту подання скарги) залишалася на стадії попередньої перевірки в інспектора Олексія Кабанця. А ось аналогічну скаргу від НАБУ і САП, яку ті подали у січні 2025 року, розподілили на інспектора Олексія Гуру. І вже у травні 2025-го ВРП відкрила дисциплінарну

справу, а у квітні 2026-го ухвалила рішення. Нашу скаргу так і не розглянули.

Така різниця в темпах підсвічує ключову проблему. Пріоритетність у нинішньому вигляді не забезпечує однакового підходу до справ з подібним ризиком. Зрозуміло, що всі скарги не можуть рухатися ідентично, бо обставини бувають різні, і складність матеріалів теж. Але має бути зрозуміла й передбачувана логіка.

Чому затягування – це ризик уникнення відповідальності

Повільний рух дисциплінарних скарг – не суто організаційна проблема. Це можуть використовувати як інструмент уникнення відповідальності.

Коли скарга довго лежить без руху, суддя отримує час, який може використати на свою користь. Зокрема, подати заяву про відставку. І без вчасної реакції важливі питання залишаються без розгляду. А суддя – без відповідальності.

Особливо чутливий цей ризик зараз – у справах про можливе ухилення від мобілізації через рішення про встановлення батьківства або факту виховання дитини батьком.

З нашої практики, ефективно дисциплінарне провадження може бути запобіжником, щоб не дати уникнути відповідальності. Так, після подання нами дисциплінарних скарг питання про відставку щонайменше трьох суддів – Анатолія Надопти, Олега Суського та Тараса Левка – зупинили.

Тому завдання пріоритетності – не лише прискорити окремі справи, а й не допустити, щоб найважливіші матеріали лежали «у ящику» до моменту, коли реагувати на них уже немає сенсу.

Якщо система не здатна оперативно реагувати на такі скарги, вона послаблює власну роль. Для суддівського корпусу це створює небезпечний сигнал: навіть серйозні порушення можуть не мати наслідків.

Що має змінитися, щоб пріоритетність запрацювала?

Ефективна пріоритетність – це не лише перелік критеріїв у Регламенті. Це єдина система управління рухом дисциплінарних матеріалів. І щоб вона запрацювала, потрібно зробити кілька речей.

По-перше, СДІ має виробити однаковий підхід до визначення пріоритетних скарг. Формальні критерії вже є. Втім, їхнє застосування багато в чому залежить від конкретного інспектора. Тому схожі за змістом скарги отримують різний статус або рухаються з різною швидкістю. В інспекторів має бути спільне розуміння того, які скарги мають значний суспільний інтерес, а які можуть залишатися у загальній черзі.

По-друге, пріоритетна скарга має реально просуватися швидше. Якщо їй надали такий статус – це повинно щось означати на практиці. Швидше брати в роботу, контролювати кожен етап, реагувати на затримки. Має бути зрозуміло, які дії виконують першочергово, у які строки і хто за це відповідає.

По-третє, скарги на одного й того самого суддю мають рухатися координовано. Зараз буває так, що дві однакові скарги потрапляють до двох інспекторів і йдуть паралельними шляхами. Це зайвий ресурс, і непередбачуваний результат. Систему треба налаштувати так, щоб однакові скарги швидко об'єднувалися.

По-четверте, треба налагодити взаємодію з Дисциплінарними палатами ВРП. Вони можуть повертати висновки інспекторів на доопрацювання, причому різні палати мають різні вимоги до структури документів. Формально це контроль якості. Але на практиці кожне таке повернення – це повторна робота і додатковий час.

По-п'яте, СДІ треба розвантажити від зайвих функцій і краще цифровізувати. Скарг багато, штату не вистачає, значний обсяг технічних процедур, а інспектори перевантажені. У таких умовах пріоритетність мала б ефективніше розподіляти ресурс, а натомість без належного забезпечення стає ще одним складним елементом роботи.

Проблеми, які проявилися на першому етапі роботи СДІ, поки що не дають підстав робити висновок про якість її кадрового складу. Але вони вже показують слабкі місця в організації роботи та формуванні єдиної практики.

Тепер важливо, як на них відреагує ВРП. Її завдання – вчасно скоригувати механізм, щоб виявлені проблеми не стали системними.

Адже пріоритетність має означати просту річ: першими повинні рухатися справи, де ціна зволікання є найвищою (*Дзеркало*

мижня (<https://zn.ua/ukr/LAW/skarhi-na-suddiv-chomu-najvazhlivishi-spravi-dosi-ne-rukajutsja.html>). – 2026. – 23.09).

В. Якуша, Закон і Бізнес: Феміда на голодному пайку

Війна змушує державу рахувати кожен гривню, і судова гілка ризикує опинитися в кінці черги. Чи можуть бути другорядними видатки на виконання рішень, ухвалених іменем України, та на гарантії для суддів?

«Другорядні» видатки

24 вересня Комітет ВР з питань правової політики обговорив проєкт закону «Про Державний бюджет на 2027 рік» у частині фінансування судової влади. Засідання провів перший заступник голови комітету Василь Німченко.

Спочатку слово надали першому заступнику міністра фінансів Роману Єрмоличеву. Він нагадав про слова Президента щодо браку ресурсу на сили безпеки і оборони та додав: «Всі інші питання, які є в бюджеті, для Президента наразі є другорядними».

За словами посадовця, всі невійськові потреби, зокрема й судова гілка влади, фінансуються коштом міжнародних партнерів: на 2027 рік потрібно близько \$52,6 млрд зовнішньої підтримки, з яких підтверджено лише \$20 млрд. Водночас видатки на суди в проєкті збільшено на 10,8 млрд грн., а суддівську винагороду обраховано з прожиткового мінімуму 3691 грн, як того вимагає закон.

Народний депутат Сергій Власенко порадив Мінфіну не ховатися за спиною глави держави. «Президент сказав те, що він сказав. Це його політична оцінка, вона правильна. Але за формування державного бюджету відповідає Міністерство фінансів. Тому приймайте рішення самі й захищайте їх», – наголосив він. На переконання С.Власенка, в неотриманні міжнародних коштів винна не Верховна Рада, а урядові переговірники, які погоджують із партнерами речі, за які парламент ніколи не проголосує, як-от додаткове оподаткування ФОПів.

В.Німченко також не погодився з тезою про другорядність. Він нагадав, що за ст.ст. 116 і 117 Конституції саме Кабмін забезпечує виконання законів і умови для належного існування судової системи. «Хто не може – той не хоче. А хто хоче, знаходить можливість», – зауважив нардеп. Він також підкреслив, що судова влада має утримуватися виключно за державні кошти: «Немає більш продажного судочинства, ніж дешеве».

Р.Єрмоличев відповів цифрами: внутрішні доходи на 2027 рік плануються на рівні 3,1 трлн грн., тоді як потреби оборони – 4,9 трлн. «Я розумію всю незалежність судової гілки влади, але апелюю так само до можливостей державного бюджету, що визначено у ст. 95

Конституції», – пояснив посадовець.

Рішення лише на папері

Одним із найбільшочіших питань стало виконання судових рішень. Голова Державної судової адміністрації Максим Пампура повідомив, що на виконання рішень на користь суддів і працівників апарату судів потрібно понад 1 млрд грн., а проєкт передбачає 10 млн – менше 1% від потреби. Невиконані рішення є також у Конституційного Суду, Верховного Суду та Вищої ради правосуддя.

Голова ВРП Григорій Усик пояснив, чим це загрожує на практиці. Якщо до казначейства надійдуть документи на безспірне списання 1,83 млн грн. за рішенням на користь колишнього члена ради, а коштів на рахунок не буде, «діяльність ВРП буде фактично зупинена. Це становить загрозу не тільки для її діяльності, а для всієї судової системи».

С.Власенко нагадав, навіщо взагалі існують суди: «Суди створені не для того, щоб продукувати документи, в тому числі й судові рішення. Суди створені для того, щоб відправлялося правосуддя. Правосуддя не

завершується навіть у момент остаточного судового рішення. Правосуддя завершується в момент його виконання».

Народний депутат Сергій Демченко назвав відкладення виплат хибною позицією: заборгованість держави нікуди не зникне, а лише зростатиме через нові рішення та санкції. На його думку, така політика може давати політичні дивіденди нинішнім посадовцям, які намагаються перекласти проблеми на плечі наступних поколінь. Нардеп запропонував розглянути погашення боргів цінними паперами – облігаціями з відтермінуванням платежу та нарахуванням відсотків.

Р. Єрмоличев погодився опрацювати таку ідею, але нагадав про масштаб проблеми: лише за рішеннями щодо виплат з Пенсійного фонду, за його оцінкою, не виконано від 80 до 100 млрд грн.

Нуль на розвиток

Ще одна гостра тема – повна відсутність видатків розвитку для місцевих та апеляційних судів. За словами М.Пампури, потреба судів, для яких ДСАУ є головним розпорядником, становить 50,7 млрд грн., проєкт передбачає 32,6 млрд. Капітальні видатки в ньому – нуль, хоча потреба оцінювалася в 3,35 млрд грн.

Відповідаючи на питання В.Німченка, голова ДСА уточнив, що під ворожі удари потрапили понад 170 приміщень судів, а коштів на їх відновлення проєкт на 2027 рік не передбачає. «Не можна працювати без капітальних видатків», – погодився він. (До речі, як повідомляв «ЗіБ», сьогодні, 25 вересня, було пошкоджено й будівлю ВРП. – Прим. ред.).

Без видатків розвитку лишилися й новостворені Спеціалізований окружний та Спеціалізований апеляційний адміністративні суди, які за планом Ukraine Facility мають запрацювати вже в IV кварталі цього року. Г.Усик навів показове порівняння: «Видатки розвитку ДСАУ, яка забезпечує діяльність найбільш завантажених місцевих судів, – нуль. Це при тому, що на видатки розвитку Генеральної прокуратури виділено 500 мільйонів. От вам і порівняння щодо відношення до судової влади і до інших органів влади».

Нерівномірність розподілу помітили й депутати. В.Німченко звернув увагу, що Вищому антикорупційному суду на розвиток закладено 109 млн грн., тоді як місцеві суди не отримали нічого.

С.Власенко застеріг: «Ми точно не повинні створити умови, коли в нас будуть «білі» суди і «чорні». Будуть «чорні» суди, які будуть недофінансовані на 50–60%, а будуть «білі», які будуть профінансовані на 120%».

Заступник голови Ради суддів Володимир Соколов додав, що від обстрілів постраждало багато судів – не лише прифронтових, а й київських, і вони потребують хоча б скління та генераторів. «Судова система так само є частиною, яка зміцнює державність, а міцна держава – це міцна оборона», – наголосив він. Без елементарних видатків розвитку, за його словами, можлива повна зупинка роботи судів на окремих територіях.

Представник Мінфіну Олександр Ткачук зауважив, що в спеціальному фонді є близько 5 млрд грн. «умовно живими грошима», тож у процесі виконання бюджету-2027 питання капітальних видатків можна буде владнати.

В.Німченко закликав уряд не ставитися до судової влади як до другорядної: «Щоб не склалося враження, що ви на судову систему, як рівну серед рівних гілок влади, як виконавча влада дивитеся через губу. За принципом: хочу – дам, хочу – не дам».

Бомба уповільненої дії

Представники судової влади подякували парламенту за закон №4905-IX, який повернув розрахунок суддівської винагороди від прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Водночас проєкт бюджету містить норму, яку учасники засідання назвали неконституційною.

Як пояснив Г.Усик, ст.41 проєкту передбачає, що зміна розміру суддівської винагороди не буде підставою для перегляду раніше призначеного щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці.

Представник Конституційного Суду Віктор Кичун назвав це фактичним замороженням і наголосив: «Мова йде насправді не за гроші, мова йде за забезпечення незалежності судової

влади і незалежності кожного судді». За його словами, ознаки неконституційності цієї норми підтверджують юридичні позиції КСУ.

Голова Верховного Суду Станіслав Кравченко погодився: «Якщо суддя відпрацював до граничного віку, відпрацював добросовісно, то треба, щоб справедливість дотримувалася і на цій стадії».

В.Соколов назвав ситуацію «бомбою уповільненої дії»: рано чи пізно судді у відставці будуть змушені звертатися до суду, а підстави для цього вже закладені рішеннями КСУ. В.Німченко додав, що чимало відставників, які пропрацювали суддями по 30–35 років, так і не дожили до перерахунку.

Окреме питання – борг за суддівською винагородою. На запитання С.Демченка

М.Пампура повідомив, що Уряд ухвалив протокольне рішення щодо пошуку джерел, і ДСАУ вже запропонувала Мінфіну спрямувати на ці виплати 1,25 млрд грн. зі спеціального фонду.

О.Ткачук запевнив, що Мінфін розглядає зміни до розпису держбюджету, і висловив сподівання, що заборгованість не перейде на 2027 рік.

За підсумками засідання Комітету ВР з питань бюджету рекомендували виключити з проекту ст.41, а також пп.3 і 9 розділу «Прикінцеві положення», оскільки вони суперечать Конституції, і підтримав пропозиції органів судової влади щодо збільшення видатків (*Закон і Бізнес* (https://zib.com.ua/ua/174470-chomu_proekt_derzhbyudzhetu-2027_zagrozhue_nezalezhnosti_sud.html). – 2026. – 25.09).

В. Яворський, Т. Капустинська, Європейська правда: Країна Майданів – без закону про мирні зібрання. Що Україна має змінити на шляху до ЄС

У країна має довгу історію вуличних протестів. Революція на граніті, «Україна без Кучми», Помаранчева революція, Революція гідності – у критичні для країни моменти саме мирні зібрання ставали одним зі способів громадян впливати на владу.

Ця традиція нікуди не зникла і під час великої війни. Українці виходять на акції на підтримку військовополонених і зниклих безвісти, протестують проти рішень влади, вимагають розв'язання проблем своїх громад.

Але є парадокс: країна з настільки потужною протестною традицією досі не має базового закону, який комплексно визначав би правила проведення мирних зібрань.

Цю свободу гарантує стаття 39 Конституції. Окремі питання регулюють інші закони, а українські суди мають враховувати практику Європейського суду з прав людини. Проте єдиного закону, який би чітко відповідав на практичні запитання – від проведення спонтанної акції до підстав для втручання поліції, – немає.

Тепер ця стара проблема стає ще й частиною євроінтеграції України.

До чого тут вступ до ЄС

15 червня 2026 року Україна та ЄС офіційно відкрили перший переговорний кластер – Fundamentals, або «Основи процесу вступу до ЄС». Це особливий блок переговорів: його відкривають першим і закривають останнім, а прогрес у ньому визначає загальний темп переговорів про членство.

До нього, серед іншого, належать верховенство права та фундаментальні права. А свобода мирних зібрань – одне з таких.

Європейський принцип у своїй основі доволі простий.

Держава повинна виходити з того, що люди мають право мирно збиратися, а не з того, що їм потрібно отримати дозвіл влади на протест.

Обмеження можливі, наприклад, заради громадської або національної безпеки чи захисту прав інших людей. Але вони мають бути передбачені законом, мати конкретну законну мету та бути необхідними й пропорційними. І саме з чіткістю цих правил в Україні досі є проблеми.

Що не так із нинішніми правилами

Основою залишається стаття 39 Конституції: громадяни мають право збиратися мирно і завчасно повідомляти про це органи влади, а обмежити це право може тільки суд.

Проте Конституція встановлює загальний принцип, а не процедури для всіх можливих ситуацій. Законодавство, зокрема, не дає достатньої чіткої відповіді, як має відбуватися повідомлення про зібрання, коли поліція може втрутитися в акцію, яка вже почалася, та як оскаржити її дії.

Окрема проблема – спонтанні протести, коли сама природа події не дозволяє повідомити владу заздалегідь. Європейські стандарти передбачають захист таких зібрань, тоді як українська Конституція говорить про завчасне повідомлення.

Не вистачає ясності й у термінах. У законодавстві паралельно використовуються поняття «мирне зібрання» та «масовий захід», хоча юридично це не одне й те саме. Крім того, стаття 39 Конституції говорить про право «громадян», тоді як європейський підхід передбачає, що свобода мирних зібрань має належати кожній людині під юрисдикцією держави, зокрема іноземцям та особам без громадянства.

Усе це може виглядати юридичними нюансами, доки не виникає конфлікт. Тоді через нечіткість правил надто багато залежить від рішення конкретного органу влади, поліцейського чи суду.

Чому закон не ухвалили раніше

Спроби врегулювати цю сферу були.

Починаючи з 2006 року Венеційська комісія та ОБСЄ/БДПЛ тричі оцінювали українські законопроекти про мирні зібрання. Однак жоден із них Верховна Рада так і не ухвалила.

Проблема полягала не лише у відсутності політичної волі. Невдалий закон у цій сфері може створити більше загроз, ніж його відсутність. Європейські експерти критикували українські проекти за нечіткі стандарти, надмірну деталізацію та положення, які могли створювати можливості для зловживань.

Загалом за роки незалежності було близько п'яти-шести спроб ухвалити окремий закон про свободу мирних зібрань. Деякі проекти

передбачали додаткові обмеження: заборону зібрань у певних місцях або в нічний час, численні вимоги та процедури погодження з органами влади.

Через критику громадянського суспільства та правозахисників такі ініціативи відкликали або вони не доходили до розгляду парламентом. Домовитися про збалансований текст також не вдавалося через позиції МВС та Міністерства юстиції.

Після Революції гідності ситуація частково змінилася.

До Кодексу адміністративного судочинства внесли зміни, які суттєво обмежили практику судових заборон мирних зібрань. Якщо до 2014 року таких рішень були сотні, то після змін до кодексу у 2015 році їхня кількість скоротилася до поодиноких випадків.

Навіть під час воєнного стану було лише декілька таких судових рішень.

Наразі Міністерство юстиції знову розробляє проект закону про мирні зібрання в межах процесу європейської інтеграції.

Однак при цьому повторюється одна з помилок попередніх законодавчих ініціатив: громадянське суспільство до підготовки документа фактично не залучене. Тож новий законопроект може викликати хвилю протестів і спротиву з боку громадськості.

Водночас проблема давно вийшла за межі дискусії українських юристів.

У 2013 році Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) виніс рішення у справі «Веренцов проти України». Йшлося про правозахисника Сергія Веренцова, якого після організації мирних акцій у Львові, зокрема, засудили до трьох діб адміністративного арешту.

ЄСПЛ встановив порушення його прав і звернув увагу на системну проблему: Україна протягом багатьох років не створила належного законодавчого механізму регулювання мирних зібрань. Минуло понад 13 років, але ця проблема залишається.

Йдеться не про закон заради самого закону, а про передбачувані правила для всіх: протестувальників, поліції та органів влади. Людина має розуміти свої права, а держава – межі допустимого втручання.

Як війна змінила правила мирних зібрань

Воєнний стан закономірно змінює баланс між свободою зібрань і безпекою. Ракетні та дроніві удари, диверсії та інші загрози можуть бути підставою для тимчасових обмежень.

Українське законодавство дозволяє військовим адміністраціям запроваджувати загальні обмеження на проведення мирних зібрань на певний період. Однак на практиці правила суттєво відрізняються залежно від регіону. Наприклад, у Дніпропетровській і Харківській областях мирні зібрання дозволені, тоді як у Тернопільській – заборонені. Причому різні правила встановлені на рівні області й окремих міст.

Обмеження фундаментального права навіть під час війни повинні мати зрозумілу законну основу, бути тимчасовими та залежати від реального рівня небезпеки. Потрібні також чіткі правила дій організаторів і правоохоронців під час повітряної тривоги та визначені межі відповідальності організаторів.

Такі базові правила мають бути єдиними для всієї країни. Право на мирні зібрання не повинно принципово відрізнятися залежно від області.

Водночас під час війни до підтримання громадського порядку можуть залучати не лише поліцейських, а й військові формування – це є загалом негативною, але очевидно вимушеною практикою. Тому важливо, щоб представників держави, які застосовують силу або формують обов'язкові вимоги учасникам акцій, можна було ідентифікувати, а самі вони були навчені працювати з мирними натовпами.

Як має діяти поліція під час мирних зібрань

Ще один урок Україна отримала після Революції гідності.

У групі справ, пов'язаних із подіями Євромайдану, зокрема у справі «Шморгунов та інші проти України», ЄСПЛ 2021 року встановив численні порушення прав протестувальників, серед яких непропорційне застосування сили та незаконні затримання.

Тому законодавство має чітко визначати межі втручання правоохоронців: коли поліція

може припинити зібрання, затримати його учасника чи застосувати силу та спеціальні засоби. Не менш важливо встановити ефективну процедуру розслідування можливих порушень та відповідальність правоохоронців за незаконні або непропорційні дії.

Одним із позитивних зрушень стало запровадження поліцією діалогу. Її завдання – комунікувати з організаторами та учасниками акцій і не допускати ескалації конфліктів.

Яким має бути новий закон

Правозахисники пропонують не просто «ухвалити закон про протести», а закріпити в ньому запобіжники від надмірного втручання держави.

Один із ключових принципів – презумпція на користь проведення мирного зібрання. Якщо немає достатніх законних причин для обмеження, акція повинна відбутися.

Закон має чітко розмежувати мирні зібрання та інші масові заходи, захистити спонтанні зібрання і контрдемонстрації, встановити вичерпні підстави для обмежень та гарантувати це право не лише громадянам України.

Також потрібні чіткі правила втручання поліції та застосування сили, а правоохоронці й інші представники держави, які працюють на акціях, повинні бути ідентифікованими.

Окремого регулювання потребують новітні технології.

Держава отримує дедалі більше можливостей для відеоспостереження та розпізнавання облич, тому участь у законній акції сама по собі не повинна ставати підставою для невинуватеного стеження.

Необхідні також гарантії для журналістів і спостерігачів, які документують перебіг акцій.

Нарешті, Україні бракує повної статистики: скільки мирних зібрань відбувається, скільки з них обмежують, які порушення фіксують і як діє поліція. Без таких даних складно оцінити масштаб проблеми та ефективність реформ.

Чи стане закон умовою вступу до ЄС

Європейська комісія у звіті за 2025 рік зазначала, що Україна загалом має належні

правові гарантії свободи зібрань. Водночас вона звернула увагу на непослідовність і недостатню зрозумілість обмежень під час воєнного стану та наголосила на необхідності комплексного перегляду законодавства відповідно до міжнародних стандартів.

Свобода мирних зібрань не є ключовим питанням переговорів про вступ України до ЄС. Однак у межах переговорного кластера Fundamentals оцінюватиметься дотримання фундаментальних прав. А отже, значення матиме і виконання рішень ЄСПЛ у справах «Веренцов проти України» та «Шморгунов та інші проти України» – тобто створення законодавства, що регулює мирні зібрання.

Адже для країни, яка не раз доводила здатність громадян мирно виходити на вулиці й змінювати політичний курс, правила

проведення таких зібрань – далеко не технічна юридична деталь.

Європейська інтеграція у цьому випадку ставить перед Україною конкретне завдання: перетворити право, яке українці багато разів відстоювали на практиці, на право з чіткими й передбачуваними гарантіями.

Причому правила мають захищати не державу від протесту, а мирний протест – від свавільного втручання держави.

Більше про мирні зібрання читайте у Human Rights Guide – першому україно-англомовному ресурсі для самоосвіти з прав людини. Він розроблений Центром громадянських свобод у партнерстві з Baltic Human Rights Society та за підтримки МЗС Латвії (*Європейська правда* (<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2026/09/22/7245945/>). – 2026. – 22.09).

Судово-юридична газета: Подати позов до суду можна онлайн: як працює «Електронний суд» і що потрібно знати користувачам

Подати адміністративний позов, заявчи клопотання, додати докази та отримувати документи від суду можна онлайн. Таку можливість дає Електронний суд – без потреби особистого візиту в суд.

Як користуватися Електронним судом, подати документ, перевірити його відправлення та отримувати документи – розповів Рівненський окружний адміністративний суд.

Що таке «Електронний суд»

Підсистема «Електронний суд» є складовою Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (ЄСІТС). Вона забезпечує онлайн-взаємодію суду та учасників судового процесу, зокрема обмін документами й доказами.

Для користування електронними сервісами ЄСІТС використовується персональний

Електронний кабінет користувача, через який після електронної ідентифікації можна отримувати доступ до інформації та сервісів ЄСІТС, зокрема обмінюватися документами і доказами.

Як це працює

ЄСІТС – інформаційна система, до складу якої входять окремі підсистеми та модулі.

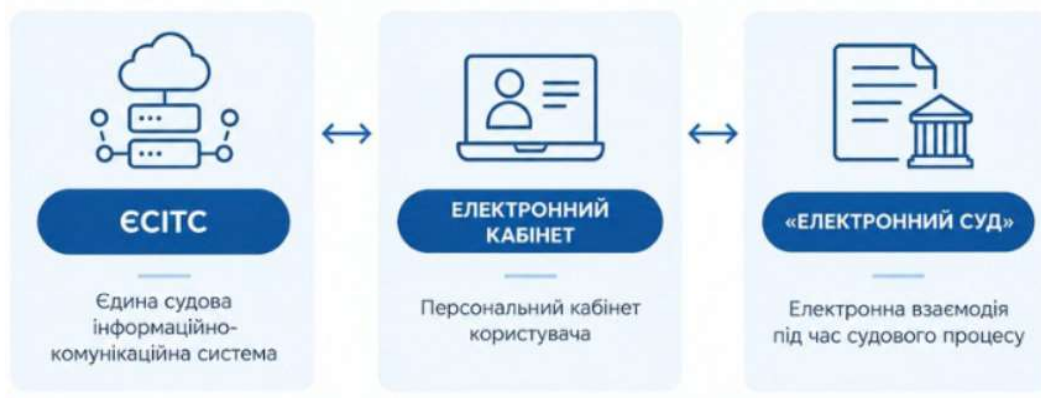
«Електронний суд» – підсистема для електронної взаємодії під час судового процесу.

«Електронний кабінет» – персональний кабінет користувача для доступу до електронних сервісів та такої взаємодії.

Користування електронними сервісами не змінює правил адміністративного судочинства. Поданий онлайн документ має відповідати вимогам КАС України, а додані матеріали – вимогам до відповідного виду документа і доказів.

ЕЛЕКТРОННИЙ СУД

Як це працює?

Що можна подати онлайн

Через ЕК можна подавати документи, необхідні під час розгляду адміністративної справи.

Зокрема:

адміністративний позов;
заяви та клопотання;
відзив, відповідь на відзив та заперечення;
письмові та електронні докази;
інші процесуальні документи.

Також через ЕК можна отримувати документи від суду та вчиняти інші процесуальні дії в електронній формі у випадках і порядку, визначених законом.

При цьому спосіб подання документа не змінює вимог до його змісту та оформлення. Наприклад, позов, поданий онлайн, має відповідати вимогам КАС України та містити необхідні додатки.

ЩО МОЖНА ПОДАТИ ОНЛАЙН?

Онлайн-подання не скасовує вимог КАС України

Що потрібно для подання документа

Для електронної взаємодії із судом потрібно мати зареєстрований ЕК і пройти електронну ідентифікацію.

Також необхідно підготувати сам процесуальний документ та всі матеріали, які мають до нього додаватися.

Перед відправленням варто перевірити:

чи правильно обрано вид документа;
чи відповідає він вимогам КАС України;
чи додані всі необхідні матеріали;
чи відкриваються завантажені файли;
чи документ належним чином підписаний.

Як подати документ до суду онлайн

Подання документа через ЕК відбувається послідовно – від вибору процесуальної дії до перевірки результату відправлення.

Увійдіть до Електронного кабінету

Пройдіть електронну ідентифікацію та відкрийте свій кабінет.

Оберіть процесуальну дію

Залежно від ситуації оберіть позов, заяву, клопотання чи інший документ.

Зазначте суд та учасників справи

Оберіть суд і внесіть необхідні відомості про учасників справи.

Додайте документ і додатки

Завантажте підготовлений процесуальний документ та всі необхідні матеріали.

Як подати документ до суду онлайн

Надіслати документ ≠ автоматично прийняти його до розгляду

Додайте докази

Долучіть письмові й електронні докази, на які посилаєтесь.

У передбачених КАС України випадках необхідно також забезпечити надсилання копій документів іншим учасникам справи.

Підпишіть документ

Перевірте внесені дані та підпишіть документ у передбачений системою спосіб.

Надішліть документ

Перевірте сформований пакет і надішліть його до суду.

Перевірте результат

Після відправлення перевірте в Електронному кабінеті інформацію про документ та його статус.

Важливо: надсилання документа через систему саме по собі не означає, що суд прийняв його до розгляду. Питання щодо подальшого руху документа вирішується судом відповідно до КАС України.

Як перевірити відправлений документ

Після подання документа варто перевірити інформацію про його відправлення, доставку та реєстрацію.

ЕК також дає можливість отримувати інформацію про стан і результати опрацювання поданих документів.

Тому після надсилання документа не варто обмежуватися лише повідомленням про його відправлення – перевірте його подальший статус у системі.

Як отримувати документи від суду

ЕК використовується не лише для подання документів, а й для їхнього отримання від суду.

Якщо учасник справи зареєстрував ЕК, суд вручає йому процесуальні документи в електронній формі шляхом їх направлення до кабінету в порядку, визначеному законом.

Водночас закон передбачає особливості вручення документів у випадках, коли функціонування ЄСІТС або відповідної підсистеми неможливе.

Тому під час участі в адміністративній справі варто регулярно перевіряти ЕК. Отримання процесуального документа може бути пов'язане з перебігом процесуальних строків.

За окремою заявою учасник справи може отримати копію судового рішення у паперовій формі.

Ознайомлення з матеріалами справи онлайн

Учасник справи може звернутися через підсистему «Електронний суд» із заявою про ознайомлення з матеріалами справи або окремими документами в електронному вигляді.

Якщо відповідні матеріали перебувають у паперовій формі, суд забезпечує їх сканування та долучення до матеріалів електронної судової справи в порядку, визначеному Положенням про ЄСІТС.

Це дає можливість отримувати доступ до матеріалів справи в електронному вигляді без необхідності щоразу звертатися до суду для ознайомлення з паперовими матеріалами.

Як подавати електронні докази

Фотографії, відео, аудіозаписи, скриншоти, електронні листи, повідомлення, електронні документи, інформація з вебсайтів та інші дані в електронній формі можуть бути електронними доказами.

Подаючи електронний доказ, важливо зазначити, які обставини справи він підтверджує та яке значення має для справи.

Зокрема, варто зазначити:

що це за файл або матеріал;

коли і за яких обставин його створено або отримано;

яку обставину у справі він підтверджує;

у кого зберігається оригінал, якщо подається копія.

Наприклад, для скриншота вебсторінки варто зазначити, яку інформацію він підтверджує, а за можливості – адресу вебсторінки та дату її фіксації.

Перед відправленням перевірте, чи відкривається файл, чи завантажений він повністю та чи зрозуміло з поданих матеріалів, що саме ви хочете ним довести.

Оригінальний електронний файл також варто зберігати.

Електронний доказ: що варто вказати?

Чи обов'язково мати Електронний кабінет

Обов'язок зареєструвати ЕК залежить від статусу учасника справи.

За законом його зобов'язані мати:

адвокати;

нотаріуси;

державні та приватні виконавці;

арбітражні керуючі;

судові експерти;

органи державної влади та інші державні органи, зареєстровані за законодавством України як юридичні особи;

територіальні органи таких органів;

органи місцевого самоврядування;

інші юридичні особи, зареєстровані за законодавством України.

Для інших осіб реєстрація ЕК є добровільною.

Якщо особа, для якої реєстрація є обов'язковою, не виконала цей обов'язок, це може мати процесуальні наслідки, передбачені КАС України.

Кому обов'язково мати електронний кабінет:

адвокати;

нотаріуси;

державні та приватні виконавці;

арбітражні керуючі;

судові експерти;

державні органи та їх територіальні органи;

органи місцевого самоврядування;

інші юридичні особи.

**Для інших осіб
реєстрація
Електронного
кабінету —
добровільна**

Чи обов'язково після реєстрації подавати все онлайн?

Ні. Реєстрація ЕК не позбавляє права подавати документи до суду в паперовій формі.

Водночас, якщо позов, апеляційна чи касаційна скарга подані до суду в електронній формі, заяви по суті справи, клопотання та письмові докази надалі мають подаватися виключно в електронній формі, крім випадків, коли суд надасть дозвіл на їх подання в паперовій формі.

Отже, реєстрація Електронного кабінету сама по собі не означає повної відмови від паперових документів. Водночас спосіб подальшого подання процесуальних документів може залежати від того, у якій формі до суду було подано позов або відповідну скаргу.

Типові помилки під час подання документів онлайн

Проблеми під час електронного подання можуть виникати через технічні або процесуальні недоліки, яких можна уникнути ще до відправлення документа.

Варто перевірити:

чи правильно обрано суд;

чи правильно зазначено учасників справи;

чи відповідає документ вимогам КАС України;

чи додані всі необхідні документи та докази;

чи відкриваються завантажені файли;

чи належним чином підписано документ;

чи зазначено необхідні відомості про електронні докази;

чи перевірено статус документа після відправлення.

Після подання документа також варто регулярно перевіряти Електронний кабінет, щоб не пропустити документи та повідомлення від суду.

ПЕРЕД ВІДПРАВЛЕННЯМ ДОКУМЕНТА ПЕРЕВІРТЕ

(Судово-юридична газета (<https://sud.ua/uk/news/sud-info/372804-podatky-pozov-do-sudu-mozhna-onlain-iak-pratsiuie-elektronnyi-sud-i-shcho-potribno-znaty-korystuvacham>). – 2026. – 21.09).

Судово-юридична газета: Воєнний стан в Україні: які обмеження діють, до якої дати та що дозволяє закон

В Україні дію воєнного стану та загальної мобілізації продовжено до 31 жовтня. Відповідні закони №4928-IX та №4929-IX підписав Президент України Володимир Зеленський.

Водночас не виключено, що після 31 жовтня строк дії воєнного стану та загальної мобілізації можуть продовжити знову, оскільки бойові дії в Україні тривають.

За більш ніж чотири роки життя в умовах війни українці звикли до багатьох змін. Водночас далеко не всі громадяни знають, які саме правові наслідки має воєнний стан, які права можуть бути тимчасово обмежені, а які Конституція гарантує незалежно від будь-яких надзвичайних обставин.

Це питання набуває особливої актуальності напередодні 30-ї річниці Конституції України.

Основний Закон залишається фундаментом української державності навіть в умовах війни, а перелік конституційних прав і свобод, які не підлягають обмеженню, є одним із ключових елементів правового захисту громадян.

Що означає воєнний стан

Воєнний стан – це спеціальний правовий режим, який може бути запроваджений на всій території України або в окремих її регіонах у разі збройної агресії, реальної загрози нападу чи виникнення небезпеки для незалежності та територіальної цілісності держави.

Його запровадження надає органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям і органам місцевого самоврядування додаткові повноваження, необхідні для організації оборони країни, відсічі

агресору та ліквідації загроз національній безпеці.

Одночасно законодавство передбачає, що на період воєнного стану окремі конституційні права і свободи громадян, а також права юридичних осіб можуть тимчасово обмежуватися. Однак такі обмеження допускаються виключно в межах, визначених Конституцією та законами України.

Які права не можуть бути обмежені навіть під час війни

Стаття 64 Конституції України визначає перелік конституційних прав і свобод, які не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану.

До них належать:

рівність усіх громадян перед законом (стаття 24);

право на громадянство та неможливість його позбавлення (стаття 25);

невід'ємне право кожної людини на життя (стаття 27);

право на повагу до людської гідності (стаття 28);

право на свободу та особисту недоторканність (стаття 29);

право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів (стаття 40);

право на житло (стаття 47);

право на шлюб, заснований на добровільній згоді жінки та чоловіка (стаття 51);

рівність прав дітей незалежно від їхнього походження чи народження у шлюбі або поза ним (стаття 52);

право на судовий захист (стаття 55);

право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями чи діями органів влади (стаття 56);

право знати свої права та обов'язки (стаття 57);

відсутність зворотної дії законів у часі, крім випадків пом'якшення відповідальності (стаття 58);

право на професійну правничу допомогу (стаття 59);

право не виконувати явно злочинні накази чи розпорядження (стаття 60);

заборона двічі притягати особу до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (стаття 61);

презумпція невинуватості (стаття 62);

право не свідчити проти себе, членів сім'ї чи близьких родичів (стаття 63).

Саме ці конституційні гарантії залишаються незмінними незалежно від того, чи діє в країні мирний час, чи особливий правовий режим.

Які права можуть бути тимчасово обмежені

Водночас закон дозволяє державі на період воєнного стану вводити окремі тимчасові обмеження, якщо цього вимагають інтереси оборони та безпеки.

Зокрема, можуть застосовуватися:

обмеження свободи пересування;

встановлення комендантської години;

перевірка документів і транспортних засобів на блокпостах;

тимчасові обмеження проведення мирних зібрань, мітингів і демонстрацій;

спеціальні правила роботи підприємств, установ та організацій;

запровадження окремих інформаційних обмежень щодо діяльності засобів масової інформації або поширення певної інформації.

Під час дії воєнного стану не застосовуються норми статті 73 Кодексу законів про працю України, яка встановлює святкові та неробочі дні. Це передбачено Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану».

Що відбувається зі свободою слова

Одне з найпоширеніших запитань стосується свободи слова.

Конституційне право на свободу вираження поглядів не скасовується навіть під час війни. Проте в умовах воєнного стану держава має право встановлювати окремі обмеження, якщо поширення певної інформації може створити загрозу обороноздатності чи національній безпеці.

Зокрема, законодавство встановлює відповідальність за несанкціоноване

поширення інформації про направлення, переміщення зброї, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших військових формувань, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі уповноваженими органами.

Разом із тим громадяни, як і раніше, мають право:

критикувати діяльність органів влади;

звертатися до журналістів і засобів масової інформації;

подавати звернення, скарги та електронні петиції;

висловлювати власну позицію щодо суспільно важливих питань у межах закону.

Водночас свобода слова не поширюється на дії, які можуть становити загрозу державній безпеці або містити ознаки кримінальних правопорушень.

Зокрема, законодавством передбачена відповідальність за:

заклики до насильницького повалення конституційного ладу або захоплення державної влади (стаття 109 Кримінального кодексу України);

несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, рух, переміщення чи розміщення ЗСУ та інших військових формувань у випадках, передбачених статтею 114-2 КК України.

погрози, насильство чи інші протиправні дії щодо військовослужбовців або представників органів державної влади у випадках, передбачених законодавством.

Отже, навіть в умовах воєнного стану конституційні права і свободи громадян залишаються гарантованими, а їх обмеження можливі лише у випадках і порядку, визначених законодавством (*Судово-юридична газета* (<https://sud.ua/uk/news/ukraine/372770-voiennyi-stan-v-ukraini-iaki-obmezhenia-diiut-do-iakoi-daty-ta-shcho-dozvoliaie-zakon>). – 2026. – 21.09).

ПОЗИЦІЯ ВЛАДИ, ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

11 вересня 2026 року Пленум Верховного Суду розглянув ситуацію, що склалася з виплатою суддівської винагороди після набрання чинності змінами до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», та ухвалив звернутися із цього питання до Кабінету Міністрів України.

До Верховного Суду надходять звернення від місцевих та апеляційних судів з різних регіонів України. Суди звертають увагу на те, що після законодавчих змін, які набрали чинності 25 червня 2026 року, необхідного фінансового ресурсу для виплати суддівської винагороди в установленому законом розмірі забезпечено не було.

Пленум Верховного Суду не залишив ці звернення без уваги. Адже йдеться не лише про розмір суддівської винагороди, а й про належне виконання закону та забезпечення однієї з гарантій незалежності суддів.

Законом № 4905-IX передбачено, що базовий розмір посадового окладу судді має

обчислюватися виходячи з прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом про Державний бюджет України на відповідний рік. Водночас для реалізації цих положень у місцевих та апеляційних судах необхідне відповідне фінансове забезпечення.

У зверненні Пленум Верховного Суду наголосив: складність бюджетної ситуації в умовах війни є об'єктивною, однак закон, який набрав чинності, має виконуватися. Відсутність заздалегідь передбаченого фінансового ресурсу не повинна призводити до того, що реалізація встановлених законом гарантій фактично відкладається.

Пленум ВС також звернув увагу, що невирішення проблеми може спричинити значну кількість однотипних судових спорів щодо виплати суддівської винагороди та створити додаткове навантаження на судову систему.

З огляду на це Пленум ВС звернувся до Кабінету Міністрів України з проханням

забезпечити виконання закону та знайти необхідний фінансовий механізм для виплати суддям місцевих і апеляційних судів суддівської винагороди в установленому законом розмірі, зокрема опрацювати можливість використання для цього коштів спеціального фонду державного бюджету. При цьому фінансовий ресурс, який буде спрямований на ці цілі у 2026 році, має бути достатнім також для покриття різниці в суддівській винагороді, що виникла з 25 червня 2026 року – дати набрання чинності відповідними законодавчими змінами.

Позиція Пленуму ВС полягає в тому, що питання належного фінансування місцевих та апеляційних судів потребує системного вирішення, а суди, які щодня забезпечують доступ до правосуддя в умовах війни, повинні мати належні умови для виконання своїх конституційних функцій (*Верховний Суд України* (<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/2097357>). – 2026. – 16.09).

До четвертої річниці створення Дослідницької служби Верховної Ради України відбулося експертне обговорення «Конституційна трансформація: євроінтеграційний поступ та повоєнне відновлення України» за сприяння Ukraine2EU – Програми підтримки інтеграції України до ЄС та Фонду Ганса Зайделя в Україні.

У заході взяли участь керівництво Верховної Ради України, народні депутати України, судді Конституційного Суду України, працівники Апарату Верховної Ради України, представники органів державної влади, європейських інституцій, парламентів і парламентських служб держав Європи, науковці та експерти.

У центрі уваги були питання конституційної трансформації України в контексті вступу до Європейського Союзу та повоєнного відновлення, досвід держав-членів ЄС щодо адаптації конституційних систем до членства в ЄС, а також роль парламентських досліджень у підготовці обґрунтованих законодавчих рішень.

Відкриваючи захід, Голова Верховної Ради України Руслан Стефанчук наголосив на важливості розвитку професійної парламентської дослідницької інфраструктури.

«Чотири роки тому ми створювали не просто новий підрозділ, а парламентську дослідницьку інфраструктуру – для аналітики, порівняльно-правового аналізу, інституційної пам'яті та роботи з довгостроковими тенденціями. Сьогодні це особливо важливо. Україна одночасно веде війну, адаптує законодавство до права ЄС і вже зараз має готувати правові основи повоєнного відновлення», – зазначив Руслан Стефанчук.

Голова Верховної Ради також відзначив роль Дослідницької служби як фахового інституційного ресурсу Парламенту, що забезпечує аналітичну та експертну підтримку під час підготовки законодавчих рішень. За вагомий внесок у роботу Верховної Ради України працівників Дослідницької служби було відзначено Подяками Голови Верховної Ради України.

Важливість експертної складової євроінтеграційного процесу відзначив і Перший заступник Голови Верховної Ради України Олександр Корнієнко. За його словами, особливої уваги потребує напрацювання підходів до конституційних реформ з урахуванням досвіду держав-партнерів.

«На тлі роботи над переговорними кластерами, розділами та дорожніми картами особливого значення набуває тема конституційних реформ. Проведення таких дискусій разом із колегами з держав-партнерів, які вже пройшли цей шлях і мають відповідний досвід, має допомогти Україні визначити власні підходи до переговорного процесу з ЄС. Важливо, щоб конституційні трансформації відбувалися відповідно до стандартів і принципів нашої демократії», – зазначив Олександр Корнієнко.

Про значення реформ для європейської інтеграції України говорила Посол Європейського Союзу в Україні Катаріна Матернова.

«Україна побудована на демократії, людській гідності та верховенстві права. Сьогодні вона воює на двох фронтах: один – це поле бою, де Україна захищає свій суверенітет, інший – проведення реформ, необхідних для вступу до ЄС», – підкреслила вона.

Під час заходу окрему увагу приділили ролі парламентської аналітики та дослідницької роботи у забезпеченні якості державних рішень. Керівниця Дослідницької служби Верховної Ради України Леся Ваолевська представила основні напрями діяльності Служби та її напрацювання.

Зокрема, йшлося про роботу у сферах конституційної архітектури державної влади, сектору безпеки й оборони, прав людини в умовах криз, правосуддя, діяльності органів правопорядку, європейської та євроатлантичної інтеграції. Учасникам також представили Путівник щодо розгляду Верховною Радою України законопроектів про внесення змін до Конституції України та практичний посібник «Народний депутат України».

У вітальному слові Голова Комітету Верховної Ради України з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України Сергій Кальченко запропонував розглядати майбутні зміни як «конституційне переосмислення», безпосередньо пов'язане з набуттям Україною членства в Європейському Союзі.

Керівниця Ukraine2EU – Програми підтримки інтеграції України до ЄС Манте Макаускайте звернула увагу на важливість якісного публічного діалогу та обґрунтованого ухвалення державних рішень у процесі європейської інтеграції:

«Сьогодні Україна виконує надзвичайно важливу місію. У той час, коли країна бореться за свободу та демократію, якість публічних дебатів і ухвалення політичних рішень має важливе значення. Ми маємо бути готові до того, що подальший прогрес у європейській інтеграції потребуватиме ще більше зусиль».

Під час панельних дискусій учасники розглянули досвід держав Європейського Союзу щодо конституційного оформлення членства, співвідношення національного права з правом ЄС, передання або спільного здійснення окремих державних повноважень, демократичної легітимації інтеграційних рішень, а також роль парламентів і конституційних судів у цьому процесі.

Практичним досвідом поділилися представники Румунії, Чехії, Литви, Польщі,

Німеччини, Австрії, Словенії та Норвегії, а також Європейського парламенту, Європейського суду з прав людини та Консультативної місії ЄС в Україні.

«Сьогодні ми бачимо значний прогрес України і, безумовно, зацікавлені у продовженні нашої співпраці. Європейська інтеграція – це не лише законодавчий процес, а й належна організація роботи державних інституцій, забезпечення прав людини та верховенства права. Важливо, що сьогодні Україна захищає всі ці цінності», – зазначив директор Парламентського інституту Палати депутатів Парламенту Чеської Республіки Штепан Пехачек.

Учасники дискусій відзначили, що універсальної моделі конституційної адаптації до членства в ЄС не існує. Держави обирали різні підходи з урахуванням власних конституційних традицій та особливостей державного устрою. Водночас спільними орієнтирами залишаються чітке визначення меж передання повноважень, належна демократична легітимація відповідних рішень, збереження верховенства Конституції, ефективний парламентський контроль за європейською політикою уряду та інституційна готовність до виконання права ЄС.

Експертне обговорення стало майданчиком для обміну досвідом щодо конституційних змін, необхідних для подальшого руху України до Європейського Союзу, та напрацювання підходів, які можуть бути враховані під час євроінтеграційного процесу і підготовки правових засад повоєнного відновлення (*Офіційний вебпортал парламенту України (<https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/275653.html>). – 2026. – 30.09).*

21 вересня 2026 року Центр європейського та конституційного права (CECL), European Prison Litigation Network (EPLN), Центр прав людини ZMINA та Forum Penal провели онлайн-конференцію “Забезпечення прав та доступ до правосуддя під час досудового ув'язнення: європейські перспективи”. Учасники з різних європейських країн обговорили практичні бар'єри, які перешкоджають людям у місцях несвободи ефективно захищати свої права та отримувати доступ до правосуддя.

У конференції взяли участь адвокати, судді, правозахисники, дослідники та представники міжнародних професійних організацій. Серед них – представники Греції, Португалії, України, Франції, Бельгії, Нідерландів та інших європейських країн.

Конференція складалася з чотирьох панелей. Учасники говорили про бар'єри та чинники, які впливають на доступ людей у місцях несвободи до правосуддя в Греції, Португалії та Україні, роль зовнішнього посередництва та правової мобілізації, доступ до правосуддя в умовах відступу від принципів верховенства права, а також міжнародні механізми захисту прав людей у місцях несвободи.

Вступне слово виголосив віцепрезидент EPLN та юрист Саймон Крейтон, який наголосив на важливості обговорення доступу людей у місцях несвободи до правосуддя, зокрема з огляду на те, що проблема порушень їхніх прав залишається актуальною.

Доступ до правосуддя в Греції, Португалії та Україні

Перша дискусія була присвячена перешкодам і чинникам, які впливають на можливість людей у місцях несвободи захищати свої права в Греції, Португалії та Україні.

У панелі взяли участь директорка European Implementation Network Іюліетта Бісіулі, віцепрезидентка Hellenic League for Human Rights Марина Даліані, генеральна секретарка Forum Penal – Associação de Advogados Penalistas Діана Сілва Перейра та програмна директорка Центру прав людини ZMINA Марія Савіна.

Марія Савіна представила результати дослідження про доступ до правосуддя людей у місцях несвободи в Україні, проведеного в межах проєкту DIGNITY. У документі проаналізовано не лише законодавчі гарантії права на правову допомогу та судовий захист, а й те, як вони працюють на практиці.

За її словами, українське законодавство загалом гарантує людям у місцях несвободи доступ до правової допомоги, судового захисту та механізмів оскарження. Водночас на практиці ці гарантії застосовуються непослідовно, а повномасштабна війна Росії проти України додатково ускладнила доступ до правосуддя,

зокрема через логістичні та безпекові труднощі для адвокатів.

Серед інших проблем дослідження Савіна вказала на обмежену ефективність національних механізмів захисту та додаткові бар'єри для вразливих груп – жінок, неповнолітніх, людей з інвалідністю, іноземців та осіб без громадянства.

Серед необхідних для покращення доступу до правосуддя людей у місцях несвободи кроків Марія Савіна назвала завершення реформи системи правосуддя для людей у місцях несвободи, запровадження процедур для ефективного оскарження неналежних умов тримання, розвиток спеціалізації у сфері пенітенціарного права, гарантування адвокатам стабільного фізичного доступу до клієнтів у різних регіонах та безпекових умовах, а також передбачуваного фінансування Національного превентивного механізму і громадянського суспільства.

Як долати дисбаланс сил між ув'язненими та адміністрацією

Друга панель була присвячена ролі адвокатів, правозахисників та інших зовнішніх учасників у забезпеченні доступу людей у місцях несвободи до правосуддя.

У дискусії взяли участь суддя Касаційного суду Франції Паскаль Монфор, дослідник Французького національного центру наукових досліджень (CNRS) Корентен Дюран, юристка і співзасновниця ГО “Захист прав ув'язнених України” Ганна Скрипка та голова Бельгійської центральної ради з моніторингу в'язниць і президент European Prison Litigation Network Марк Неве.

Окремо під час конференції говорили про роль громадського контролю за дотриманням прав людей у місцях несвободи. Ганна Скрипка розповіла про практичне застосування статті 24 Кримінально-виконавчого кодексу України, яка передбачає можливість відвідувати установи виконання покарань без спеціального дозволу, зокрема для представників громадськості.

Її організація проводить близько 40 моніторингових візитів на рік. Під час таких візитів представники громадянського суспільства перевіряють умови тримання, спілкуються із

засудженими та з'ясовують, чи отримують вони належну медичну допомогу. Виявлені факти катувань, жорстокого поводження чи ненадання медичної допомоги документують і передають до правоохоронних органів, а потерпілим та їхнім адвокатам надають підтримку.

Марк Неве розповів про бельгійську модель незалежного моніторингу пенітенціарної системи та механізми розгляду скарг людей, які перебувають у місцях несвободи.

У Бельгії моніторинг здійснюють комісії при окремих пенітенціарних установах, до складу яких входять громадяни-волонтери, зокрема юристи та фахівці у сфері охорони здоров'я. Окремі комісії розглядають скарги людей, які перебувають у в'язницях, а центральний орган координує їхню роботу та забезпечує правову підтримку. За словами Марка Неве, така система дає змогу залучати громадянське суспільство до незалежного нагляду за дотриманням прав людини.

Він також наголосив на важливості поступового перетворення пенітенціарної системи на більш відкриту. На його думку, це має значення не лише для моніторингу умов тримання, а й для забезпечення доступу до правової допомоги та захисту прав усіх людей у пенітенціарній системі, зокрема іноземців.

Доступ до правосуддя в умовах відступу від принципів верховенства права

Третя панель була присвячена доступу ув'язнених до правосуддя в контексті послаблення гарантій верховенства права.

У ній узяли участь голова Комітету з кримінального права Ради адвокатів та юридичних товариств Європи (CCBE) Сальвадор Герреро Паломарес, член Ради адвокатури Парижа Бенуа Давід, секретарка Асоціації адвокатів у кримінальних справах Нідерландів та адвокатка з кримінальних справ Ненсі Декенс та президентка European Judges for Democracy and Liberties (MEDEL) Маріарозарія Гульєльмі.

Міжнародні перспективи доступу до правосуддя

Завершальна панель – “Міжнародні перспективи доступу ув'язнених до правосуддя” – була присвячена міжнародним механізмам

захисту прав людей у місцях несвободи та можливостям посилення відповідних гарантій на європейському рівні.

У дискусії взяли участь голова European Criminal Bar Association та членка Європейського комітету із запобігання катуванням Ванія Кошта Рамуш, член Європейського комітету із запобігання катуванням Дмитро Ягунов, адвокат у кримінальних справах, віцепрезидент Конференції голів адвокатур Франції та член Комітету з кримінального права CCBE П'єр Дюнак, а також представник European Prison Litigation Network Беранже Домінічі.

Дмитро Ягунов наголосив, що можливість подавати скарги для людей у місцях несвободи є не привілеєм, а правом. Для його реалізації має існувати відповідна інфраструктура та доступні механізми подання і розгляду скарг.

П'єр Дюнак говорив про посилення ролі асоціацій адвокатів у моніторингу пенітенціарної системи та наголосив на значенні незалежного нагляду за дотриманням людської гідності в місцях несвободи.

Насамкінець учасники підсумували, що, попри визнання права ув'язнених на доступ до правосуддя, на практиці його реалізація залишається складною. Люди в місцях несвободи мають орієнтуватися в різних національних, європейських та міжнародних правових процедурах, знаходити необхідну правову інформацію, збирати докази та долати практичні перешкоди під час провадження проти адміністрації установ виконання покарань.

Під час конференції також презентували платформу для співпраці “Центр знань з пенітенціарного права”, яка об'єднує юридичні та практичні ресурси для захисників прав ув'язнених з усієї Європи. Платформа покликана допомагати адвокатам, людям, які беруть участь у судових процесах, та організаціям громадянського суспільства в їхній судовій і правозахисній діяльності та має переклади різними мовами для зручності користування.

Конференція відбулася в межах проєкту DIGNITY (ZMINA (<https://zmina.ua/event/dostup-do-pravosuddya-za-gratamy-zmina-predstavyla-ukrayinskyj-dosvid-na-mizhnarodnij-konferenciyi/>). – 2026. – 22.09).

ЕКСПЕРТНИЙ КОМЕНТАР

Ю. Мирошниченко, суддя Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області, доктор юридичних наук

Науковий ступінь судді: що має стимулювати держава?

У публічному просторі та фахових виданнях України періодично з'являються пропозиції щодо реформування системи доплат за наукові ступені. Зокрема, пропонується скасувати такі доплати для категорій осіб, основна професійна діяльність яких безпосередньо не пов'язана з наукою чи викладанням. Серед них називають суддів, державних службовців, працівників правоохоронних органів.

Така дискусія ставить цілком закономірне питання: якщо проблема полягає в тому, що не кожен володар наукового ступеня продовжує наукову діяльність, чи обов'язково відповіддю має бути повна відмова від стимулювання наукової кваліфікації? Можливо, варто спочатку визначити, чого саме держава прагне досягти, встановлюючи таку доплату.

Як практикуючий науковець я, безумовно, можу бути запідозрений у певній зацікавленості щодо цієї дискусії. Але залишимо осторонь особисті мотиви. Спробуймо подивитися на проблему ширше: для чого державі взагалі потрібна така форма стимулювання?

Почнемо з того, що проблема справді існує.

Не можна заперечувати, що для частини практикуючих юристів захист дисертації стає фактично завершенням наукової роботи. Після здобуття наукового ступеня людина може зосередитися виключно на професійній діяльності, а наукові дослідження можуть відійти на другий план. Це справді ставить питання про те, наскільки виправданою є довічна виплата надбавки до заробітної плати на підставі самого лише факту здобуття наукового ступеня.

Не можна також заперечувати проблему академічної недоброчесності. Якщо науковий ступінь здобуто шляхом плагіату, фабрикації, фальсифікації або іншого порушення встановлених вимог, такий ступінь не повинен

зберігатися лише тому, що його носієм є суддя, прокурор, державний службовець чи будь-який інший практикуючий фахівець.

Але з цього зовсім не випливає інший висновок: що науковий ступінь юриста-практика взагалі не має професійної цінності.

Ці проблеми потрібно розмежовувати.

Не кожен науковець працює в університеті

Науковий ступінь є результатом державної наукової атестації. Він засвідчує певний рівень наукової кваліфікації особи. Сам по собі він не є посадою і не перетворює свого носія на наукового працівника.

Так само наукова діяльність не обов'язково припиняється через те, що людина працює не в університеті чи науковій установі.

Суддя може бути науковцем. Адвокат може бути науковцем. Прокурор може бути науковцем. Лікар може бути науковцем. Державний службовець може бути науковцем.

Визначальним тут є не місце основної роботи, а реальна діяльність.

Причому наукова діяльність практикуючого фахівця не обов'язково обмежується написанням статей чи монографій. Практикуючі науковці можуть поєднувати основну професійну діяльність із викладанням у закладах вищої освіти, участю в освітніх і науково-практичних заходах, підготовкою та проведенням занять для суддів і працівників апарату суду, зокрема в межах діяльності Національної школи суддів України.

У такому поєднанні є особлива цінність. Наукові знання не залишаються лише результатом індивідуального дослідження, а передаються іншим фахівцям і безпосередньо входять у професійну практику.

Фактично формується взаємозв'язок: наука впливає на освіту, освіта – на практику, а практика, своєю чергою, породжує нові проблеми для наукового осмислення.

Саме тому практикуючий науковець може бути важливою ланкою між теорією та практикою. Його професійна цінність полягає не лише в тому, що він колись захистив дисертацію, а й у здатності продукувати, передавати та застосовувати наукові знання.

І тут виникає очевидне запитання: чи справді людина, яка після захисту дисертації продовжує систематично досліджувати наукові проблеми, публікувати результати досліджень, готувати монографії, брати участь у наукових дискусіях, рецензувати наукові праці, викладати, розвивати правову доктрину, повинна розглядатися державою так само, як особа, яка після отримання диплома про науковий ступінь більше нічого для науки не зробила?

На мою думку, очевидної відповіді «так» на це питання немає.

Наука не закінчується в день захисту

Для частини практиків захист дисертації може стати завершенням систематичної наукової роботи. Але є й інша категорія – практикуючі науковці, для яких захист дисертації був не завершенням, а лише одним із етапів наукового шляху.

Їхній науковий доробок може складатися зі статей, монографій, науково-практичних досліджень та інших результатів наукової діяльності. При цьому науковий результат не можна вимірювати кількістю публікацій так само, як температуру вимірюють термометром. Але він має бути наявним та очевидним. Одна концептуальна праця може мати більше значення для науки, ніж десятки формальних публікацій.

Тому механічне встановлення певної кількості статей на рік навряд чи вирішить проблему. Водночас важко уявити людину, яка протягом багатьох років продовжує називати себе практикуючим науковцем, але при цьому взагалі не демонструє жодного нового наукового результату.

Наукова діяльність має властивість залишати слід.

Звісно, будь-яка правова норма повинна мати мету, зрозумілу суспільству. Тому й щодо

доплати за науковий ступінь варто насамперед поставити просте запитання: для чого держава її встановила?

Якщо відповідь полягає лише у винагороді за факт здобуття наукового ступеня, тоді справді виникає питання, чому така винагорода має виплачуватися протягом усього періоду професійної діяльності незалежно від того, чи продовжує особа займатися науковою роботою.

Але якщо метою є стимулювання науки, логіка може бути іншою. Йдеться тоді не про довічну винагороду за здобутий колись ступінь, а про створення стимулу для подальшого наукового пошуку.

Саме від розуміння цієї мети, на мою думку, і варто відштовхуватися, визначаючи майбутню модель доплати.

Науковий ступінь підтверджує кваліфікацію, здобуту в минулому. Якщо ж держава прагне стимулювати подальшу наукову роботу, логічно поставити питання про те, чи достатньо для цього самого факту наявності ступеня.

Можливий інший підхід: науковий ступінь є необхідною передумовою для відповідної доплати, але не обов'язково достатньою. Право на неї могло б бути пов'язане з періодичним підтвердженням реального наукового результату.

Йдеться не про атестацію судді та не про оцінювання його професійної придатності. Суддя, який не бажає підтверджувати свою наукову діяльність, не втрачає ані посади, ані наукового ступеня, ані основного грошового забезпечення. Він лише не користується відповідною формою стимулювання наукової роботи.

Тобто участь у такому механізмі фактично є свідомим вибором самого судді – продовжувати наукову діяльність і підтверджувати її результати або обмежитися здобутим раніше науковим ступенем.

Ідея періодичного оцінювання наукової діяльності не є принципово невідомою українській правовій системі. Зокрема, постановою Кабінету Міністрів України від 13 серпня 1999 року № 1475 затверджено Положення про атестацію наукових працівників. Звісно, відповідний механізм не

може бути механічно перенесений на суддів, які не перебувають у трудових відносинах із науковою установою.

Реалізація запропонованого підходу, безумовно, потребувала б окремого законодавчого врегулювання. Необхідно було б визначити періодичність підтвердження, коло наукових результатів, які можуть враховуватися, суб'єкта та критерії їх оцінювання, а також можливість оскарження рішення.

При цьому процедура мала б бути достатньо простою, щоб не створювати для судді нового бюрократичного навантаження, але водночас достатньо змістовною, щоб формальне підтвердження не підміняло реальну наукову діяльність.

Йдеться не про готову адміністративну модель, яку можна було б просто запровадити, а про напрям для подальшого законопроектного опрацювання. Якщо держава стимулює наукову діяльність доплатою, логічно поставити питання про зв'язок цієї доплати не лише з фактом колись здобутого ступеня, а й із продовженням наукового пошуку.

Чи потрібна суду наука?

Є ще один аспект, який не можна залишати поза увагою.

Суддя щодня має справу з правовими нормами, їх тлумаченням, колізіями, прогалинами, розвитком судової практики. Усе це є не лише сферою правозастосування, а й предметом постійного наукового осмислення.

Правова наука не може існувати окремо від правозастосування.

Так само правозастосування не може повністю ізолюватися від науки.

Саме тому особливо цінним є поєднання професійної практики, наукової роботи та освітньої діяльності. Практикуючий науковець може бачити, де теоретична конструкція не відповідає практичній проблемі, переносити результати практичного досвіду у сферу наукового дослідження та передавати результати такого осмислення іншим фахівцям через освіту.

Тому сама по собі обставина, що суддя не працює професором чи науковим

співробітником, ще не доводить відсутності професійного зв'язку між його науковою кваліфікацією та здійсненням правосуддя.

Інакше доведеться визнати, що наукові знання мають значення для судді лише до моменту призначення на посаду, а після цього стають професійно непотрібними.

Навряд чи це та модель правосуддя, до якої варто прагнути.

Чинне законодавство включає доплату за науковий ступінь до складу суддівської винагороди. Отже, законодавець уже визнав певне професійне значення наукового ступеня для судді.

Питання полягає не стільки в тому, чи потрібна наука судді, скільки в тому, як держава повинна стимулювати її реальне продовження.

Більше вимог до наукової діяльності, а не менше

Безумовно, кожна бюджетна гривня має витрачатися раціонально. Тому дискусія про доплату за науковий ступінь не повинна зводитися ані до безумовного збереження чинної моделі, ані до механічного її скасування.

Для висновку про ефективність або неефективність відповідного видатку недостатньо назвати його загальну суму. Потрібно встановити, яку мету переслідує цей механізм і чи здатний він цю мету реалізовувати.

Якщо метою є лише винагорода за факт здобуття наукового ступеня, тоді логічно обговорювати доцільність такої безстрокової виплати.

Якщо ж метою є стимулювання науки, тоді доцільніше поставити питання про те, як пов'язати стимул із реальною науковою діяльністю.

Так само проблеми академічної недоброчесності не повинні ставати аргументом проти науки. Якщо через роки з'ясується, що науковий ступінь було здобуто недоброчесно, проблема полягає не в тому, що його носій є практикуючим юристом. Проблема полягає в тому, що він не повинен був мати такого ступеня.

Українське законодавство передбачає спеціальні механізми реагування на такі

випадки. Зокрема, постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 затверджено Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради про його присудження, а постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197 врегульовано питання присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук.

Отже, реакція на академічну недоброчесність має бути адресною. Якщо встановлено, що науковий ступінь здобуто з порушенням установлених вимог, мають застосовуватися передбачені законом механізми його скасування або позбавлення. Проблему недоброчесно здобутих ступенів слід вирішувати саме такими засобами, а не поширювати сумнів щодо

доброчесності та наукової діяльності на всіх практикуючих науковців.

Зрештою, можливо, варто просто чіткіше розрізняти науковий ступінь і наукову діяльність, диплом і науковий результат, формальний статус і реальний науковий доробок.

Тоді питання звучатиме не так: «Навіщо судді науковий ступінь?»

А інакше: «Що держава може зробити, щоб науковий ступінь судді залишався не лише свідченням здобутої кваліфікації, а й стимулом до подальшого наукового пошуку?»

На це питання і варто шукати відповідь (*Судово-юридична газета (<https://sud.ua/uk/news/blog/372454-naukovyi-stupin-suddi-shcho-maie-stymuliuvaty-derzhava>). – 2026. – 17.09*).

О. Айвазовська, голова правління Громадянської мережі ОПОРА

Заборона на вибори під час війни – наші найкращі гарантії безпеки

(Інтерв'ю провів В. Куренний)

Питання проведення виборів під час війни залишається одним із найбільш дискусійних. Проте спроби організувати голосування зараз несуть колосальні ризики для легітимності влади та можуть призвести до політичного хаосу.

Чому вибори під час війни можуть знищити державність і як країна готується до голосування після її завершення розповіла голова правління Громадянської мережі ОПОРА Ольга Айвазовська у проєкті РБК-Україна «Не перебивайте!» з Володимиром Куренним.

Головне:

- **Небезпека виборів під час війни:** Росія прагне проведення виборів в Україні, щоб підірвати легітимність влади, спричинити політичний хаос та створити умови для «failed state».

- **Легітимність влади:** Рівень довіри до президента залишається високим (понад 65%), а чинні органи влади зберігають повну легітимність.

- **Підготовка до повоєнного голосування:** Парламентська робоча група вже на 65% напрацювала спеціальний закон про перші повоєнні вибори (які мають відбутися мінімум через шість місяців після скасування воєнного стану).

- **Загрози в соцмережах:** Телемарафон не становить реальної загрози свободі слова через низькі охоплення, натомість головним викликом є Telegram.

- **Кадрові дедлайни ключових інституцій:** Окрім політичних дискусій, існують критичні технічні ризики: 3 жовтня спливають повноваження ЦВК, а восени-навесні очікується втрата кворуму в Конституційному Суді через закінчення термінів повноважень суддів.

Про інтерес Путіна до українських виборів та небезпеку «електронного голосування»

– *Пані Ольго, часто можна почути тезу, що наша демократія не може бути заручницею*

Путіна, і ми повинні самі визначати, коли проводити вибори. Але чи готові ми до цього зараз?

– Володимир Путін якраз дуже хоче виборів в Україні. Він чудово усвідомлює, що це унікальне вікно можливостей, щоб максимально підірвати легітимність інститутів влади і створити умови, коли українське суспільство увійде у гострі політичні дебати, але не зможе дійти до визнаного всіма результату.

Я, як колишня учасниця мінського процесу, добре знаю: росіяни завжди розглядали вибори в Україні як ключовий інструмент впливу. До 2014 року вони ефективно вкладали колосальні ресурси у фінансування політичних партій та медіа. Чого вартувала лише партія ОПЗЖ з її трьома телеканалами, ймовірно, купленими за пов'язані з Кремлем кошти.

Тому ми маємо бути суб'єктивними і самостійно визначати умови, за яких перші повоєнні вибори стануть по-справжньому захищеними. І йдеться не лише про організацію, а про те, чи прийме результати суспільство.

Можна провести процес, але якщо довіри до нього не буде – результат не матиме легітимності. Росіяни мають «тисячу і один рецепт», як цього досягти. Саме тому я, наприклад, категорично проти електронного голосування. Це найпростіший шлях для ворога – знизити репутацію процесу, хакнути систему або просто створити інформаційну кампанію про «масові фальсифікації».

Голосування поштою зараз також невалідне, адже українська пошта може стати прямою ціллю для атак під час виборів. Найбільш захищена форма – це класичне особисте голосування.

Про легітимність влади, корупційні скандали та політичну кризу

– *Сьогодні ми спостерігаємо скандали, які вказують на деградацію системи державного управління. Суспільство бачить проблеми з корупцією. Може, дійсно вже час проводити вибори, щоб змінити цю систему? Вона ж втрачає політичну легітимність.*

– Ми можемо відчувати все що завгодно, але цифри показують інше. Довіра до президента

залишається масштабною – понад 65%. Це дуже високий рівень легітимності, особливо як для політика, який фактично вже відбуває свій другий термін (якби вибори відбулися у 2024-му). Нагадаю, що перед повномасштабним вторгненням рейтинг Володимира Зеленського був приблизно на 25% нижчим, ніж зараз.

Легітимність – це визнання суспільством і державними інститутами права особи приймати законні рішення. І з цим в обраних у 2019-2020 роках органів влади проблем немає.

А от якщо ми запустимо виборчий процес під час війни, ми ризикуємо втратити державу. Уявіть, що явка на таких виборах складе 10%, або в день голосування відбудуться масовані ракетні обстріли по всій країні. Хтось буде обраний мізерною кількістю голосів, з тотальною недовірою до процесу. Оце і є шлях до failed state – держави, яка втратила легітимну основу.

Щодо доброго врядування та верховенства права – так, тут у нас величезні проблеми. Але вони не виникли вчора. До 2022 року Україна мала високо розвинуту електоральну демократію (оцінка понад 8 з 10 у міжнародних рейтингах), але рівень верховенства права і боротьби з корупцією був на рівні 2 балів з 10. Тобто ми мали вільні, конкурентні вибори, але водночас діяло «телефонне право» і розкрадання державних коштів.

Вибори під час війни не вирішать цієї проблеми, бо вони апріорі не будуть конкурентними. Влада через правовий режим воєнного стану матиме всі інструменти впливу, а опозиція та нові політичні сили – ні.

– *Але якщо війна триватиме ще 10-15 років, наша демократія весь цей час буде «на паузі»?*

– По-перше, я дуже сумніваюся, що економіка обох держав витримає таку війну ще 10 років. Якщо жодна сторона не перемагає, конфлікт зазвичай припиняється, коли обидві виснажені, і тоді починаються перемовини.

По-друге, чи може процес процедурного голосування щось змінити, якщо немає умов для свободи слова, свободи пересування і політичної конкуренції?

Я можу намалювати сценарії, за якими росіяни зірвуть вибори ще до дня голосування. Вибори – це

лише частина демократії. Щоб вижити, держава має сфокусуватися на реформах та євроінтеграції, де всі дорожні карти вже прописані.

Про телемарафон, загрозу Telegram та «свободу брехні»

– *Що зараз заважає свободі слова в Україні? Наприклад, чи є об'єктивною необхідністю існування телемарафону «Єдині новини»?*

– Я не вважаю телемарафон ефективною інвестицією державних коштів під час війни. Але чи несе він зараз реальну загрозу свободі слова? Ні. За різними даними, його дивляться від 16 до 20% громадян, і здебільшого нерегулярно. Майже 80% українців споживають новини з Telegram та інших соцмереж.

Свобода слова трансформувалася в інший інформаційний простір. І там існують зовсім інші, набагато страшніші загрози.

Telegram – це колосальна небезпека. В українських реаліях це фактично інструмент Російської Федерації. Лише 2% користувачів використовують «секретні чати», де діє наскрізне шифрування. Решта 98% комунікації доступні ворогу. Росіяни можуть збирати алгоритми поведінки, аналізувати словниковий запас користувачів, їхні реакції на новини, складати психологічні портрети.

Так, влада також використовує Telegram, тому його досі й не закрили. Але постає питання: анонімні канали – це свобода слова чи свобода брехні? Telegram – це як ніж. Є хірургічний скальпель, який рятує життя, а є холодна зброя, якою можна вбити. І Telegram зараз належить саме до другої категорії.

Держава повинна діяти: вимагати реєстрації великих каналів, відкривати їхніх бенефіціарів (щоб люди бачили, чи не стоїть за «патріотичним» пабліком громадянин РФ), і, головне, працювати разом з ЄС над регуляцією соціальних мереж.

Про військових у політиці та партійне будівництво

– *Соціологія показує мілітаризацію політичного процесу. З'являються віртуальні «партії Залужного», «партії Азову». Але чи є за ними ідеологія чи економічна програма?*

– У 21-му столітті немає неперсоніфікованих політичних груп. MAGA – це Трамп. В Україні також люди голосують за лідерів. У 2019 році кожна група виборців бачила у Володимирі Зеленському щось своє, це класичний приклад популізму.

Щодо військових. Сценарій Шарля де Голля – військового, який став повоєнним лідером і стабілізував державу – це нормальна рольова модель. Але не всі військові відповідають цьому образу.

Нормальний запит військового до політики – це коли він пройшов війну, розуміє проблеми безпеки зсередини і каже: «Я маю експертизу в оборонному секторі і хочу брати участь у прийнятті рішень, бо від цього залежить майбутнє країни на найближчі 50 років».

Ненормальний запит: «Я маю владу, зброю і авторитет, тому я візьму політичну владу». Це шлях до хунти. Нам потрібно пройти між Сциллою і Харибдою, не зневажаючи військових, але вимагаючи від них політичної компетентності.

Чому не можна провести місцеві вибори в умовному Закарпатті?

– *Якщо загальнонаціональні вибори неможливі, чому б не провести місцеві в безпечних регіонах, як-от Закарпаття?*

– Я теж так думала у 2023 році. Але виникає проблема: який буде критерій «безпечності»? Як оцінювати Тернопільську чи Чернівецьку області?

Головна перепона – юридична. Конституція має застосовуватися до всіх громадян однаково. Закон про правовий режим воєнного стану забороняє вибори. Якщо ми хочемо припинити повноваження місцевих рад (які зараз пролонговані) лише в окремих областях, ми повинні отримати роз'яснення Конституційного суду. Інакше це виглядатиме як політично заангажоване рішення: десь владі зручно провести вибори, а десь ні.

До речі, заборона на вибори та зміни до Конституції під час воєнного стану – це наші найкращі гарантії безпеки. Щоб жоден «перемовник» з Заходу чи Сходу не міг приїхати і вимагати змінити Конституцію в обмін на тимчасове припинення обстрілів.

Коли чекати повоєнних виборів і що вирішила таємнича «робоча група»

– Коли реально провести демократичні вибори після припинення бойових дій чи скасування воєнного стану?

– Мінімум – це шість місяців. Цей термін зафіксований у меморандумі, який у 2023 році підписали керівники всіх парламентських фракцій під час «діалогів Жана Моне».

І підготовка вже триває, просто вона неопублічна. Парламентська робоча група, до якої входила «ОПОРА», напрацювала спеціальний закон про перші повоєнні вибори вже на 65%.

Ми обговорювали дуже складні процедури:

– Голосування військових: як гарантувати, щоб військовослужбовець міг не лише проголосувати, а й отримати відпустку для реєстрації кандидатом і ведення кампанії.

– Голосування за кордоном: нам потрібне багатоденне голосування і дільниці поза межами консульств, інакше ми фізично не пропустимо мільйони біженців.

– Обмеження для колаборантів: обговорюється ідея, щоб особи, які перебували в окупації і пішли на співпрацю (але ще не мають вироку суду), мали спеціальну відмітку в бюлетені. Виборець повинен бачити, що ця людина працювала на окупантів, і робити свідомий вибір.

Готувати вибори під час війни – не означає проводити їх завтра. Це означає будувати фундамент. Щоб коли настане час «Ч», ми не бігли за потягом, що горить, а мали готове і захищене законодавче поле.

Про «кадровий годинник» для ЦВК та Конституційного Суду

– Поки в політикумі точаться суперечки про теоретичні вибори, чи є суто технічні, але критичні юридичні дедлайни для державних інституцій, які визрівають просто зараз?

– Абсолютно. Поки всі обговорюють вибори в контексті «будуть чи не будуть», ми забуваємо про ключові органи, які взагалі мають забезпечувати законність та проводити ці процеси.

По-перше, 3 жовтня спливають повноваження поточного складу Центральної виборчої комісії. ЦВК – це постійно діючий орган, який здійснює підготовку та адміністрування виборчого процесу.

Якщо парламент не вирішить це питання вчасно (через перезапуск або розширення повноважень), ми ризикуємо увійти в період інституційного вакууму саме в тій структурі, яка має відповідати за організацію повоєнних виборів.

По-друге, ми поступово наближаємося до критичної межі в Конституційному Суді України. У листопаді цього року закінчуються повноваження одного із суддів КСУ, а навесні наступного року – ще одного. Якщо добір нових суддів не буде вчасно закінчений і в складі залишиться менше 12 осіб, суд втратить кворум і просто перестане функціонувати.

А саме КСУ є єдиним арбітром, який має право тлумачити Конституцію, давати оцінку рівності прав виборців та законності процедур. Дискутувати про вибори можна скільки завгодно, але без повноважного Конституційного Суду та дієздатної ЦВК будь-які політичні процеси перетворюються на юридичний хаос (*РБК-Україна* (<https://www.rbc.ua/rus/news/zaborona-vibori-pid-chas-viyini-nashinaykrashchi-1789559142.html>). – 2026. – 17.09).

І. Отрош, суддя Господарського суду міста Києва, кандидат юридичних наук

Критичні висловлювання на адресу Верховного Суду та свобода вираження поглядів: розгляд звернення судді ВРП (частина перша)

(Редакційна назва. Оригінальну назву публікації змінено з огляду на формат та стилістичні вимоги інформаційно-аналітичного бюлетеня)

Чи втрачається легітимність нинішнього складу ВРП, якщо обов'язок щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя не виконується?

Відповідно до статті 131 Конституції України, ст. 1, 3 ЗУ “Про Вищу раду правосуддя” Вища рада правосуддя вживає заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів.

Саме забезпечення незалежності судової влади є однією з основних функцій ВРП.

Перелік відповідних заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя передбачений ст. 73 ЗУ “Про Вищу раду правосуддя”, які вживаються ВРП з власної ініціативи або за зверненням судді, судів, органів та установ системи правосуддя.

Будь-який суддя має право звернутись до ВРП та просити вжити заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів і таке звернення не слід плутати з повідомленням судді про втручання у його діяльність під час розгляду ним конкретної справи.

Ще на початку травня 2026 року я як суддя направила звернення до РСУ та ВРП з повідомленням про конкретні факти щодо здійснення професійними активістами-членами громадських організацій (які функціонують за рахунок іноземних донорів) перманентного переслідування та цькування суддів, знищення професійного авторитету суддів, втручання у розгляд суддями справ, підрив авторитету правосуддя та національної безпеки України в цілому.

Виклавши комплексне дослідження фактів системного підриву авторитету правосуддя вказаними особами, я просила РСУ та ВРП виконати їх основну функцію: вжити належних

заходів щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів.

Короткий опис звернення міститься у публікації.

РСУ надала відповідь на моє звернення ще у червні 2026 року, повідомивши про направлення звернення Генеральному прокурору та голові ВРП «для належної перевірки в межах повноважень, визначених законом, та надання відповідної правової оцінки».

РСУ зазначила, що всі повідомлені обставини будуть враховані Радою суддів України під час здійснення заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя.

І ось через 4 місяці заклопотані члени ВРП, нарешті, спромоглись розглянути моє звернення: 10.09.2026 ВРП ухвалила рішення “Про затвердження висновку члена Вищої ради правосуддя про відсутність підстав для вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя”.

У тексті рішення відсутній опис обставин, зазначених мною у зверненні, а так само будь-яке мотивування рішення. Так само на сайті ВРП відсутній висновок члена ВРП Котелевець А. В. з викладом мотивів її висновку про відсутність підстав для вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя за моїм зверненням.

Час, який був необхідний членам ВРП на розгляд масштабного звернення судді (37 сторінок) щодо захисту авторитету правосуддя, становив аж 1,5 хвилини.

Звичайно, більшість описаних мною фактів давно відома членам ВРП, однак їх оцінка та належна реакція на них не здійснюється роками: чи то через страх осуду активістів, чи то з метою отримання преференцій від них.

Сторонній спостерігач побачить тут ознаки заключення «пакту про ненапад».

На мій запит ВРП направила копію того самого висновку від 25.08.26, який готувала член ВРП Котелевець А. В. та який був затверджений рішенням ВРП.

Зосереджу увагу на декількох фактах, описаних у зверненні судді, та умовиводах членів ВРП щодо них.

У зверненні я описала обставини щодо публічного вживання М. Жернаковим нецензурної лайки щодо суддів ВС у зв'язку з ухваленням судом рішень, які не сподобались «добродішним» активістам.

Судячи з висновку та рішення, ВРП вважає нормою, що активіст М. Жернаков має право на свободу вираження поглядів шляхом розміщення публікацій з нецензурною лексикою щодо Верховного Суду: «кончений Верховний Суд», «офігівший від безкарності Верховний Суд», які були реакцією на рішення ВС, які не сподобались пану М. Жернакову.

Нагадаю, що М. Жернаков не є звичайним громадянином, який міг би писати свою примітивну критику суддів та роботи судів, а був членом 1-го та 2-го складу ГРД та є головою ГО «Фундація Dejure», 8 членів якої було обрано до 4-го складу ГРД.

Відповідно до закону членами ГРД можуть бути особи, які мають високу професійну репутацію та відповідають критерію добродішності. Отже, як мінімум, члени ГРД повинні бути поміркованими законослухняними громадянами, які відчують межу критики та явного підриву авторитету правосуддя.

Крім того, ГО Жернакова «Фундація Dejure» отримує мільйонні кошти від іноземних донорів на судову реформу та на пряму фінансує діяльність ГРД. Жернаков має істотний вплив на діяльність ГРД у зв'язку з обранням 8 членів «Фундації Dejure» до складу ГРД.

М. Жернаков постійно контактує з іноземними донорами (зокрема, державними інституціями країн ЄС), його Фундація подає до Європейської Комісії тінюві звіти щодо судової реформи, які враховуються при складанні звітів ЄК у межах Пакета розширення Європейського Союзу, який містить, зокрема, інформацію про

стан судової реформи в Україні та рекомендації щодо подальших дій, необхідних для вступу України до ЄС.

Окрім того, М. Жернаков та його Фундація мають широку аудиторію у соцмережах (лише сторінка ГО у фейсбуці має 24 тис читачів) та відповідно мають широкий вплив на свідомість громадян шляхом перманентної трансляції правового нігілізму та зневаги до суддів/авторитету правосуддя, чим завдають значної шкоди тим цінностям, за збереження яких має відповідати ВРП.

Якщо ознайомитись з усім масивом публікацій ГО «Фундація Dejure», можна сміливо стверджувати, що професійні активісти формують суспільну думку через емоційну дихотомію: «гарний суддя, який виносить рішення, що подобаються активістам»- «поганий суддя, який виносить рішення, що не подобаються активістам».

При цьому, саме активісти отримують монополне право на визначення ознак «правильного» судового рішення та вкладають в зміст цього концепту виключно власні інтереси, імітуючи інтереси усього суспільства. Питання законності та обґрунтованості судового рішення не входить в коло інтересів активістів.

Я неодноразово описувала у своїх публікаціях, що такі активісти пропагують серед громадян низький рівень правової свідомості та правової культури, адже їх інтереси не мають нічого спільного з інтересами суспільства та розбудовою незалежної судової системи в Україні. Постійні маніпулювання професійних активістів мають єдину мету: умісне завдання шкоди авторитету конкретних суддів та системи правосуддя в цілому (задля отримання нового фінансування для безкінечної судової реформи) та здійснення втручання у розгляд суддями конкретних справ.

Отже, вплив М. Жернакова та його Фундації на судову реформу та діяльність ГРД (а разом з тим і формування суддівського корпусу) є очевидним та беззаперечним, що свідчить про неможливість здійснення такою особою критики суддів, яка явно виходить за межі реалізації права на свободу слова (а тим паче,

шляхом вжиття нецензурних висловлювань на адресу суду та суддів) та має явну мету – підрив авторитету правосуддя та втручання у діяльність суддів.

Слід відмітити, що жоден член ГО «Фундація Dejure», який є членом ГРД (як власне і жоден інший член ГРД), не піддав публічному осуду таку діяльність М. Жернакова, тобто члени ГРД повністю розділяють позицію М. Жернакова та його діяльність з умисного підриву авторитету ВС та правосуддя в цілому.

І ці члени ГРД одночасно оцінюють доброчесність суддів та їх відповідність критерію професійної етики. Чи є це нормальним для демократичної правової держави?

Виявляється, що така поведінка особи, яка має значний вплив на проведення судової реформи, формування складу ГРД та відповідно формування суддівського корпусу, а так само питомий медійний вплив, для членів ВРП є нормою.

На думку членів ВРП, «кончений» та «офігівший від безкарності Верховний Суд» – це форма реалізації права на свободу вираження поглядів. Ні осуду, ні «глибокої стурбованості» від членів ВРП ми не почули.

У зверненні я описала і проблеми з обранням членів та роботою ГРД, яка з інституту, який покликаний забезпечувати неупереджений громадський контроль за доброчесністю суддів/кандидатів, перетворилась на інструмент вибіркового впливу на судову систему в інтересах грантових активістів.

Я звернула увагу членів ВРП на публічне звинувачення М. Жернакова членами ГРД минулого складу у завчасному складанні та погодженні списків кандидатів, які мали потрапити до 4-го складу ГРД, та відповідно у впливі М. Жернакова на формування ГРД для отримання контролю над ним.

Діючі на той момент члени ГРД Олександр Волошин, Тетяна Катриченко, Ольга Піскунова, Людмила Янкінна описали дії М. Жернакова із втручання у вибори членів ГРД у публікації «Суб'єктність Громадської ради доброчесності: між де юре і де факто», зазначивши зокрема:

«Михайло Жернаков першим порушив умови меморандуму, на підписанні якого

так наполягав. Під час організації зборів із формування четвертого складу ГРД він кулуарно переконував інші організації голосувати за тих, кого він особисто волів би бачити наступні два роки в Раді, і проти чинних членів ГРД, які бачать її незалежною та інституційно спроможною.

... Зрештою, як стало відомо, ще напередодні призначених на 4 серпня зборів був сформований список з 20 основних і трьох запасних членів ГРД. ... вона [практика] поступово перетворилась на фактичний контроль над процесом формування ГРД, а відтак і над самою Радою для можливості отримання Фундацією DEJURE статусу унікальної експертної організації у галузі судової реформи та постійного донорського фінансування».

Питання щодо втручання Жернакова у вибори членів та діяльність ГРД були предметом розгляду ТСК ВР України з питань розслідування можливих фактів корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень в правоохоронних органах, судах та органах судової влади під час засідання 09.12.2025.

На засіданні ТСК М. Жернаков жодним чином не спростував звинувачень своїх колег, а навпаки, поводив себе зухвало як стандартний «доброчесний» активіст, який заробляє на судовій реформі.

У членів ВРП не виникло занепокоєння щодо факту очевидного впливу ГО «Фундація DEJURE» та її голови М. Жернакова на роботу ГРД у зв'язку з прямим фінансуванням ГРД Фундацією DEJURE. Під час засідання ТСК ВР М. Жернаков заявив, що його Фундація сплачувала кошти за «якісно виконану роботу деяким членам ГРД».

Крім того, саме ГО «Фундація DEJURE» укладає договори про надання послуг (та оплачує такі послуги) з аналітиками, юристами, ІТ-спеціалістами, працівниками секретаріату ГРД та іншими особами, які забезпечують роботу ГРД.

ГРД, яка створювалась як інституція із залученням «авторитетних» громадян на громадських засадах, фактично перетворилась на монополію кількох взаємопов'язаних ГО, які узурпували право на репрезентацію

“інтересів громадянського суспільства”, що, очевидно, створює потенційні корупційні ризики та простір для зловживань членами ГРД своїми повноваженнями у сфері формування суддівського корпусу.

У зверненні викладені численні факти, публікації, аналіз яких (якби його хтось робив у ВРП) свідчить про очевидну окупацію членами ГО «Фундація Dejure» (та пов'язаних з нею осіб) 4-го складу ГРД (40% місць), що разом із встановленими обставинами щодо здійснення фінансування ГРД цією ГО, свідчить про отримання М. Жернаковим статусу бенефіціарного власника ГРД, який має вирішальний вплив на формування складу та діяльність ГРД.

У зв'язку з викладеними фактами у зверненні я пропонувала членам ВРП вжити такі заходи:

- звернутись до уповноважених органів щодо перевірки джерел фінансування діяльності ГРД (її членів за виконання повноважень членів ГРД), перевірки можливої корупційної складової в діяльності членів ГРД у зв'язку з отриманням грошових коштів від М. Жернакова та ГО «Фундація Dejure»;

- звернутись до суб'єктів законодавчої ініціативи з пропозицією щодо внесення змін до ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» в частині ліквідації інституту ГРД як такого, що втратив

свою легітимність/довіру громадськості/ суспільну необхідність, або встановлення законодавчої заборони щодо отримання ГРД/ членами ГРД будь-якого фінансування (на організацію та діяльність ГРД/за роботу в ГРД) з огляду на статус ГРД як інституції, яка може функціонувати виключно на громадських засадах, та для уникнення корупційних ризиків та впливу сторонніх осіб.

Однак, такі пропозиції не знайшли підтримки, а описані мною обставини взагалі не стурбували членів ВРП і вони не побачили ніякого незаконного (корупційного) впливу М. Жернакова та ГО «Фундація Dejure» на членів ГРД, а так само вважають, що фінансування М. Жернаковим та його ГО діяльності ГРД є нормальним явищем, не забороненим законом.

Член ВРП А. Котелевець обмежилась у своєму висновку роз'ясненнями щодо необхідності участі інститутів громадянського суспільства у судовій реформі.

Продовження читайте у другій частині публікації... *(Судово-юридична газета (<https://sud.ua/uk/news/blog/372772-vrp-rozhlianula-zvernennia-suddi-vyiavliaetsia-shcho-konchenyi-ta-ofihivshyi-vid-bezkarnosti-verkhovnyi-sud-ie-svobodoiu-vyrazhennia-pohliadiv>). – 2026. – 21.09).*

I. Отрош, суддя Господарського суду міста Києва, кандидат юридичних наук

Критичні висловлювання на адресу Верховного Суду та свобода вираження поглядів: розгляд звернення судді ВРП (частина друга)

(Редакційна назва. Оригінальну назву публікації змінено з огляду на формат та стилістичні вимоги інформаційно-аналітичного бюлетеня)

Час, який був необхідний членам ВРП на розгляд масштабного звернення судді (37 сторінок) щодо захисту авторитету правосуддя, становив аж 1,5 хвилини.

З позицією членів ВРП щодо свободи слова пана М. Жернакова та його права на контроль над формуванням та діяльністю ГРД ми вже ознайомились.

Продовжимо аналіз фактів, описаних у зверненні судді, та умовиводах членів ВРП щодо них.

У зверненні я навела конкретний приклад підриву авторитету правосуддя у формі публікацій активістів та членів ГРД, в яких вони відкрито втручаються у відправлення правосуддя суддями ВС, погрожуючи

непроходженням останніми перевірки декларацій доброчесності у випадку ухвалення «не тих» судових рішень у справах щодо оцінювання суддів.

Так 24.04.2025 о 8 год 00 хв на сайті інтернет-видання “Українська правда” (УП) з’явилась публікація “Верховний Суд на роздоріжжі: врятувати себе чи недоброчесних суддів”, авторами якої є Крейденкова В. В. та Волошин О. М.

Крейденкова В. В. була членом 3 складу Громадської ради доброчесності (ГРД) у період з 14.08.2023 до 01.04.2025 та була членом ГО “Фундація DEJURE». Волошин О. М. на момент виходу публікації був діючим членом 3 складу ГРД.

У вказаній публікації автори у відкритій формі здійснюють тиск на суддів Верховного Суду (КАС та ВП ВС) у зв’язку з розглядом судом конкретних справ, зокрема у зв’язку з розглядом цього ж дня 24.04.2025 (о 14 год 00 хв) Великою Палатою Верховного Суду справи 9901/529/19 за апеляційною скаргою ВККС на рішення КАС ВС у справі за позовом Баранова Д. О. до ВККС.

В. Крейденкова та О. Волошин зазначають: «Зараз ситуація щодо розгляду про відповідність займаний посаді майже 180 суддів виглядає замороженою. Водночас ВС якраз активно продовжує розглядати ці справи та далі поглиблювати кризу, яку створили самі судді Верховного Суду».

У вказаній публікації вони критикують рішення ВП ВС у справі судді В. Усатого від 13.06.2024 та спонукають ВП ВС відступити від правового висновку про застосування норм права, викладеного судом у вказаній справі (щодо незаконності проведення оцінювання суддів пленарним складом ВККС у період до 30.12.2023).

Крейденкова В. В. та Волошин О. М. у публікації відкрито вказують, що нещодавно було зареєстровано законопроект щодо перевірки суддів Верховного Суду та що “фактично новою причиною такої перевірки” є рішення Великої Палати Верховного Суду “у так званій справі судді Усатого, яке підірвало кваліфікаційне оцінювання 180 суддів”.

Мова йшла про законопроект №13165 від 09.04.2025, внесений до Верховної Ради Кабінетом міністрів України. Вказаним законопроектом пропонувалось провести перевірку декларацій доброчесності та родинних зв’язків суддів Верховного Суду. Перевірку мала проводити ВККС – відповідач у справах щодо оцінювання суддів (зокрема у тій самій справі судді В. Усатого) за участі ГРД.

Критикуючи рішення ВП ВС у справі судді В. Усатого та вказуючи, що ВС наразі розглядає аналогічні справи щодо оцінювання суддів, зокрема справу за позовом Баранова Д. О. до ВККС та справу за позовом Отрош І. М., – член ГРД Волошин О. М. та колишня членкиня ГРД Крейденкова В. В. зазначають, що «ВС стоїть на порозі свого оцінювання і суспільство уважно стежить за розглядом справ щодо недоброчесних суддів. Очевидно, що воно запам’ятає кожне рішення, яке дозволило залишитися на посаді недоброчесним суддям».

Під суспільством ці дві особи, очевидно, розуміють саме ГРД та самих себе.

Отже, ми маємо ситуацію, коли у відправлення правосуддя суддями Верховного Суду здійснюють втручання не просто професійні громадські активісти, а член та ексчлен ГРД, яка за вказаним законопроектом №13165 від 09.04.2025 повинна брати участь у проведенні тієї самої перевірки декларацій доброчесності та родинних зв’язків суддів Верховного Суду!

Тобто, Крейденкова В. В. та Волошин О. М. шляхом публікації статті у день судового засідання ВП ВС у справі 9901/529/19 фактично намагались примусити суддів ВП ВС до прийняття конкретного рішення (зміни практики, яка виникла після рішення у справі судді Усатого) шляхом застосування прямих погроз: непроходження суддями, які винесуть «не те» рішення, перевірки відповідних декларацій, яка здійснюється за участю цих самих членів ГРД.

З огляду на весь масив публікацій так званого «громадського сектору», які описані у зверненні, тиск на суддів КАС ВС та ВП ВС, які розглядали справи щодо оцінювання суддів, був очевидний навіть для студента 3-го курсу юридичного факультету.

Але, на жаль, виявився неочевидним як для суддів ВС, так і для ВРП.

Слід відмітити, що інтернет-видання «Українська правда» є одним з найпопулярніших суспільно-політичних онлайн-медіа України, яке засноване у 2000 році. За даними Facebook-сторінки станом на квітень 2026 року вона має понад 1,1 мільйона підписників. Тобто написання публікації саме у цьому виданні було спрямоване на охоплення широкої аудиторії, в тому числі прочитання цієї публікації суддями ВС.

Крім того, здійснення Крейденковою В. В. та Волошином О. М. шантажу суддів ВС шляхом застосування погрози з метою здійснення впливу для прийняття конкретного рішення у конкретних справах вбачається і з самої назва статті «Верховний Суд на роздоріжжі: врятувати себе чи недоброчесних суддів».

Крейденкова В. В. та Волошин О. М. шантажують суддів ВС та закликають зробити вибір: або винести рішення, яке задовольнить ГРД та інших громадських активістів, або чекати негативних наслідків для себе у вигляді непроходження перевірки декларацій доброчесності (іншими словами – заангажованого ставлення членів ГРД до суддів ВС, які будуть виносити рішення не в інтересах членів ГРД та інших громадських активістів).

Відповідно до ч. 1 ст. 376 Кримінального кодексу України передбачено кримінальну відповідальність за втручання в будь-якій формі в діяльність судді з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення.

За моєю заявою та ухвалою суду було зареєстровано кримінальне провадження щодо вчинення Крейденковою В. В. та Волошином О. М. кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 376 Кримінального кодексу України.

Слід відмітити важливий момент: нещодавно ВП ВС змінила практику та відступила від правового висновку, викладеного у справі судді В. Усатого (постанова ВП ВС від 15.01.2026 у справі № 990/62/24). Вказаний факт викликав резонанс у суддівській спільноті, зокрема, з огляду на написання всіма суддями ВП ВС

адміністративної юрисдикції окремої думки та відсутність у судовому рішенні обґрунтування відступу від, по суті, нещодавнього відступу від правової позиції.

Зважаючи на попередній явний публічний тиск грантових професійних активістів, зокрема «Фундації DEJURE», членів ГРД та спонукання шляхом погроз суддів ВП ВС до зміни практики та відступу від правового висновку, викладеного у справі судді В. Усатого, у розсудливого стороннього спостерігача виникне обґрунтований сумнів, що така зміна судової практики відбулась не з об'єктивних законних причин, а саме як наслідок шантажу/погроз активістів. І такий стан речей очевидно підриває авторитет правосуддя та створює для громадян патерн поведінки недоброчесних активістів у формі тиску на суд як такий, що є правильним та можливим для кожного.

Що ж сказала ВРП?

Член ВРП А. Котелевець у своєму висновку описала обставини щодо наявності кримінального провадження щодо вказаних активістів, тому ВРП (на її думку) не має тут жодної компетенції і вважає, що все добре, бо суддя Отрош І. М. без повноважень з 2018 року, тому в її діяльність як судді не могли втручатись.

Члени ВРП, виявляється, досить вузько трактують підстави звернення судді до ВРП (та відповідно свою компетенцію) та допускають таке лише у випадку втручання безпосередньо у діяльність цього судді під час розгляду конкретної справи.

Крім того, ВРП вважає, що всі повідомлені суддею обставини є реалізацією права активістів на свободу вираження поглядів, гарантованих ст. 34 Конституції України та ст. 10 Конвенції.

Чи правильно ми розуміємо, що якщо громадянин пише публікацію з погрозами суддям ВС – це, з точки зору членів ВРП, є свободою вираження поглядів?

Водночас, пані Котелевець написала важливу фразу у висновку: «визначальним є не сам факт негативного змісту публікації, а наявність у ній ознак безпосереднього впливу на суддів, зокрема закликів до ухвалення конкретного рішення, погроз застосування

негативних наслідків у разі певного результату розгляду справи, поширення відомостей, які можуть поставити під сумнів незалежність судового розгляду, або інших дій, спрямованих на перешкоджання здійсненню правосуддя».

Однак, прив'язки цієї важливої формули до повідомлених у зверненні обставин так ніхто і не зробив. Погроз суддям ВС та впливу на незалежність суддів ВС у публікації членів та ексклєнів ГРД члени ВРП не побачили.

Зрозуміло, що відкрито кримінальне провадження (за мою заявою та ухвалою суду) та справою займаються компетентні правоохоронні органи, але я чекала на реакцію ВРП хоча б у вигляді висловлення «глибокої стурбованості» та осуду подібних дій членів/ексклєнів ГРД.

Але ВРП ці факти не стурбували...

Далі ще цікавіше...

Окремої уваги заслуговує факт включення В. Крейденкової до робочої групи ВРП з розроблення та впровадження показників середньої тривалості розгляду справ для категорій, що належать до підсудності Вищого антикорупційного суду.

Питання щодо того, яке взагалі відношення ця особа може мати до предмету діяльності зазначеної робочої групи, – навіть аналізувати не будемо.

Після повідомлення мною обставин щодо здійснення втручання цією особою у відправлення правосуддя суддями ВС, здійснення переслідування суддів та прохання розглянути питання щодо негайного виключення В. Крейденкової з робочої групи ВРП, – ВРП вирішила, що «у зверненні судді не зазначено відомостей про вчинення Крейденковою В. будь-яких конкретних дій, спрямованих на вплив на суддю під час розгляду певної справи, схвалення до ухвалення конкретного рішення або створення перешкод у здійсненні правосуддя. Також не встановлено причинно-наслідкового зв'язку між участю Крейденкової В.В. у роботі робочої групи та можливим порушенням гарантій незалежності судді».

Отже, ВРП вважає нормою для членів її робочих груп написання подібного роду публікацій.

...Ну що ж... Повністю погоджуюсь з позицією членів ВРП щодо відсутності підстав для виключення Крейденкової В. з робочої групи ВРП та вважаю, що нинішній склад ВРП заслуговує саме на таких членів її робочих груп! Рішучих та однозначних!

А якщо серйозно, то мені як судді і громадянину соромно за членів ВРП та їх вибір членів робочих груп.

У зверненні я описала приклади цілеспрямованих дій активістів щодо переслідування конкретних суддів шляхом:

1) безперервного системного розміщення у соцмережах та ЗМІ маніпулятивних публікацій з недостовірної інформації та інформації, яка принижує честь та гідність суддів та авторитет правосуддя в цілому; замовлення реклами у соцмережах з метою максимального поширення таких публікацій;

2) фізичного переслідування суддів шляхом приходу натовпу активістів у судові засідання під час розгляду справ за позовами суддів щодо оскарження рішень ВККС/ВРП тощо з метою впливу на суд та спонукання до ухвалення конкретного рішення;

3) детального та перманентного вивчення сторінки судді у соцмережах з відслідковуванням всіх дописів (за останні 10 років!!!), коментарів, збереженням скрінів тощо з метою використання будь-якої інформації для здійснення в наступному маніпулятивних публікацій з недостовірною інформацією та пропагандою серед громадян зневаги до суддів, знищення людської та професійної репутації суддів;

4) системного подання дисциплінарних скарг (до предмету яких активісти не мають жодного відношення) з метою впливу на суддів (щоб викликати страх у всіх суддів та відповідно впливати на ухвалення конкретного судового рішення).

Але і тут члени ВРП не побачили проблеми, бо, на їх думку, це – свобода слова та вираження поглядів активістів, а суддя є публічною особою, який повинен бути готовим до критики.

Важко не погодитись, що межу між свободою слова та втручанням у діяльність судді іноді важко провести. Для цього мають

бути проаналізовані: суб'єкт публікації, її суть, лексичне значення конкретних висловів, мета публікації, аудиторія поширення, масштаб поширення, системність поширення публікацій подібного змісту, період часу, коли здійснюються такі публікації (зокрема, напередодні розгляду судом конкретних справ) тощо.

Системний аналіз публікацій М. Жернакова та його ГО «Фундація Dejure» щодо конкретних суддів (зокрема їх кількість, частота публікації, маніпулятивне подання інформації, розраховане на виклик емоцій читачів, замовлення таргетної реклами), очевидно, свідчить про цілеспрямований підрив авторитету правосуддя та втручання у розгляд судом конкретних справ.

Виявилось, що ВРП не може відрізнити право на публічну критику рішення суду від системних цілеспрямованих кампаній, організованих професійними активістами, які спрямовані на знищення репутації судді, авторитету правосуддя та втручання у відправлення правосуддя.

Члени ВРП не звертають увагу на норму ч. 3 ст. 6 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до якої неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб з метою дискредитації суду забороняються і мають наслідком відповідальність, установлену законом.

Такі дії активістів, на думку членів ВРП, вписуються у право на свободу слова.

Здається, що члени ВРП забули про свою основну функцію – забезпечення незалежності судової влади та авторитету правосуддя. Карати суддів члени ВРП завжди готові, а захищати, виявляється, ні.

З огляду на викладені факти у зверненні я просила членів ВРП вжити, зокрема, такі заходи щодо забезпечення авторитету правосуддя:

- переглянути склади усіх робочих груп ВРП на предмет участі в них осіб, які є членами Фундації Dejure (або будь-яких інших описаних у цьому зверненні професійних активістів, які вчинили дії щодо підриву авторитету правосуддя), та розглянути питання щодо виключення таких осіб зі складу робочих

груп ВРП, а так само вжити заходів щодо припинення будь-яких офіційних відносин ВРП/членів ВРП з вказаними особами (в тому числі, спільну участь у публічних заходах/конференціях тощо);

- звернутись до ГРД та громадських організацій, які займаються питаннями судової реформи (в тому числі, тих, члени яких є членами ГРД), з вимогою щодо необхідності утримання від дій, які підривають авторитет правосуддя, та втручання у відправлення правосуддя;

- створити робочу групу, яка буде проводити моніторинг діяльності громадських організацій у сфері судової реформи на предмет виявлення дій/публікацій/закликів, які підривають авторитет правосуддя в Україні та містять ознаки втручання у відправлення правосуддя, та розробити план необхідних заходів щодо негайного реагування на такі дії.

Але члени ВРП не побачили у цьому необхідності.

Пам'ятаєте з якою швидкістю та пристрастю члени ВРП захищали членів ВККС та Р. Маселка, коли вони звертались до ВРП у зв'язку з нібито втручанням у їх діяльність?!

ВРП навіть захищала членів ВККС, яких покликали на допит на засідання парламентської ТСК та які посилялись на ст. 63 Конституції під час відповіді на питання щодо перевірки ними практичних робіт конкурсантів до апеляційних судів!

Чому судді не почули від членів ВРП осуду членів ВККС А. Пасічника та Р. Сабодаша, які відмовились відповідати на прості питання, що стосувались їх посадових обов'язків? Боялись поставити під сумнів конкурс, в якому брали участь самі члени ВРП та їх родичі?!

А от суддів захищати, виявляється, не треба.

Висновки

Як відомо, легітимність того чи іншого органу державної влади чи посадової особи – це не формальне дотримання норм закону щодо порядку їх формування та функціонування (що охоплюється терміном «легальність»), а наявність підстави, яка виправдовує прийняття громадянами їх вимоги щодо

підкорення. Джерела такого виправдання історично змінювалися: Бог, природне право, розум, права людини, політичні принципи й цінності. Влада має спиратися на ідеї, символи, цінності та уявлення про справедливість, які виправдовують її існування: без цього в кінцевому підсумку залишається лише примус або фізичне насильство.

Простими словами, щоб бути легітимною влада має базуватись на дотриманні принципу справедливості як елемента верховенства права, заборони свавілля.

Чому захистом авторитету правосуддя має опікуватись суддя І. Отрош та інші судді, а не члени ВРП?!

Якщо нинішній склад ВРП не забезпечує захист незалежності суддів та авторитету правосуддя, чи можна вважати, що цей склад ВРП втратив свою легітимність?

Якщо члени ВРП незаконно звільняють суддів (а відповідно і порушують гарантії незалежності суддів); їздять на службовому авто в робочий час у день трауру по ресторанах; приймають участь (разом з родичами) у конкурсі до апеляційних судів та займають у ньому

«призові» місця; незаконно (з порушенням антикорупційного закону) прописують для себе преюдицію доброчесності під час затвердження Єдиних показників доброчесності, – чи не втрачається та сама система цінностей, на яких має базуватись авторитет ВРП як органу державної влади? І чи виправдане тоді існування цієї інституції у нинішньому складі?

Відповідь тут одна: ні!

P.S. Підкреслюю, що потрібно відмежовувати авторитет ВРП як інституції від діяльності її конкретного складу. Висвітлення реалій діяльності нинішнього складу ВРП у цій публікації спрямовано виключно на захист авторитету самої інституції та правосуддя в цілому. Я як суддя не можу залишатись осторонь від ганебних фактів, описаних у цій публікації. Але я впевнена, що прийде час, коли члени ВРП зможуть досягнути того рівня поваги, який колись мали члени Вищої ради юстиції!!! (*Судово-юрідична газета* (<https://sud.ua/uk/news/blog/372780-vrp-rozhlianula-zvernennia-suddi-vyivliaietsia-shcho-konchenyi-ta-ofihivshyi-vid-bezkarnosti-verkhovnyi-sud-ie-svobodou-vyrazhennia-pohliadiv-chastyna-druha>). – 2026. – 22.09).

Т. Шевчук, юристка Центру протидії корупції,
К. Пенська, адвокаційна менеджерка Фондації DEJURE,
К. Бутко, голова Всеукраїнського об'єднання «Автомайдан»

Вимоги ЄС повертаються. Як Україні доведеться змінити відбір до ВККС після рішення «Венеційки»

У червні 2027 року спливають повноваження майже всього складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС). До того часу держава має обрати нових членів органу, який оцінює суддів і добирає кандидатів на посади.

Але зробити це наразі неможливо. Уже кінець вересня 2026 року, а в Україні досі немає закону, за яким цей добір можна було б розпочати.

Відсутність нового складу ВККС може зупинити всю судову реформу. А разом з нею і процес вступу до Євросоюзу, для якого правосуддя є пріоритетом.

Але для ЄС має значення не назва закону, а його зміст.

25 вересня Венеційська комісія (ВК) разом із Генеральним директором з прав людини та верховенства права Ради Європи оприлюднила терміновий висновок щодо урядового законопроекту №16018-1 про відбір членів ВККС і Вищої ради правосуддя (ВРП). Головна думка проста: повернення міжнародних експертів до конкурсу вітається, але в нинішній редакції законопроекту це радше формальність.

За словами Комісії, в урядовій версії механізм «зберіг би форму, але не суть» того, що

передбачають євроінтеграційні зобов'язання України.

Це означає, що законопроект потребує суттєвого доопрацювання. Тепер на уряді і Раді – відповідальність зробити це чесно і вчасно.

Рік, змарнований Україною

1 червня 2025 року завершився термін повноважень першого складу Конкурсною комісії, яка відбирала членів ВККС. Вона складалася з шести осіб: трьох суддів або суддів у відставці від Ради суддів та трьох експертів від міжнародних організацій. Саме завдяки цьому механізму у 2023 році вдалося сформувати поточний склад ВККС.

За чинним законодавством наступні склади формуватимуть виключно національні органи – без міжнародних експертів. Утім, постає питання, чи спроможні вони чесно відібрати нових членів ВККС, чи повернуть всю судову реформу до корпоративізму та захисту «своїх», чим і славилися попередні склади ВККС.

Ще 18 червня 2025 року голова антикорупційного комітету Верховної Ради Анастасія Радіна разом з іншими народними депутатами зареєструвала законопроект №13382, який мав продовжити участь міжнародних експертів у конкурсі до ВККС. Майже 90 громадських організацій закликали зберегти міжнародних експертів у конкурсних комісіях. Проте Верховна Рада цей законопроект так і не розглянула.

У грудні 2025 року Європейський Союз включив повернення міжнародних експертів до конкурсу ВККС до переліку десяти пріоритетних реформ, відомого як план Качки–Кос.

Після цього сім місяців не відбувалося абсолютно нічого.

Щоб додатково стимулювати реформу, влітку ЄС включив її також до плану Ukraine Facility: ухвалення закону про повернення міжнародних експертів до відбору ВККС стало фінансовим індикатором, за ухвалення якого Україна могла б отримати близько 130 млн євро.

Лише 10 липня 2026 року тодішній віцепрем'єр Тарас Качка надіслав урядовий проєкт до Венеційської комісії. Проєкт

передали, не показавши його перед тим громадськості та депутатам. По суті, це була спроба оминати публічне обговорення і прийти в парламент із текстом, який ніби вже «погоджений з Європою» – а отже, не підлягає принциповим змінам.

Але цей розрахунок не спрацював.

Венеційська комісія прямо вказала, що законотворчий процес «не відповідає стандартам належної законотворчості», а терміновість не скасовує обов'язку провести консультації, зокрема з громадянським суспільством.

Що сказала Венеційська комісія

Почнемо з добрих новин.

Комісія підтримала ключовий елемент законопроекту: доручити оновлення ВККС у 2027 році конкурсній комісії, у складі якої знову мають бути міжнародні члени. «Венеційка» також вкотре нагадала, що таке залучення міжнародних експертів жодним чином не порушує суверенітет, а всі необхідні запобіжники вже передбачені в українському законодавстві.

Проте найважливіше інше: Венеційська комісія пояснила, що тимчасовий характер міжнародної участі визначається «завданням, для якого її запроваджено, а не фіксованою датою».

Тобто саме по собі закінчення встановленого законом строку не є причиною відмовлятися від міжнародників. Спочатку Україна має провести належну реформу національних органів, які надалі переберуть на себе формування ВККС – і лише після цього повертатися до звичайної процедури без міжнародної участі.

При цьому Венеційська комісія зазначає, що чинний законопроект потребує суттєвого допрацювання.

Ключові застереження:

– Його норма про те, що за квотою міжнародних партнерів у комісії має бути принаймні один громадянин України, послаблює механізм. Залучення громадян України має бути можливістю для міжнародних організацій, а не вимогою.

– Для всіх рішень щодо кандидатів мають бути єдині правила голосування, що фіксує

роль міжнародників. ВК пропонує, щоб і щодо доброчесності, і щодо компетентності, і щодо фінального списку для ухвалення рішення було потрібно чотири голоси, з яких щонайменше два – від міжнародних членів.

– Треба вилучити норму про можливість заміщення міжнародників українськими органами. Це – справді доволі дивна норма закону, за якою у разі, якщо партнери не подають кандидатів до комісії, замість них квоту може заповнити Рада прокурорів, Рада адвокатів і Національна академія правових наук – тобто nereформовані українські суб'єкти, до яких немає довіри ані у суспільстві, ані серед партнерів. ВК вважає це неможливим і пропонує у разі виникнення такої ситуації продовжити подання для міжнародних організацій або, у крайньому разі, передати це право нейтральному суб'єкту (щоправда, не уточнюючи, хто б це міг бути).

– Конкурсна комісія має працювати не фіксовані два роки, а поки не виконає своє завдання (сформує нову ВККС). Це – запобіжник від форсмажору, за якого Україна може знову опинитися у нинішній ситуації, без чинної комісії і з неготовністю формувати склад ВККС самостійно. при цьому відбір треба оголошувати щонайменше за шість місяців до закінчення повноважень, а чинні члени ВККС мають працювати до призначення наступників.

– Ще одна проблема – залежність конкурсної комісії від секретаріату ВРП. Уряд пропонує, щоб саме він забезпечував підтримку роботи комісії, а міжнародникам дозволяє залучати фактично лише перекладачів – без помічників, які раніше допомагали збирати й аналізувати інформацію про кандидатів. Венеційська комісія наголошує: перевірити доброчесність кандидатів без власної аналітичної спроможності неможливо. Тому комісії потрібна аналітична підтримка, підзвітна лише їй, а секретаріат ВРП має займатися лише технічною й логістичною допомогою.

Висновок Венеційської комісії варто навести майже дослівно.

ВК вважає, що кожна зміна окремо «зменшує один із запобіжників механізму, який

сформував ВККС у 2023 році». Всі ці норми разом «змістили б контроль над процедурою в бік ВРП», тобто звели б участь міжнародних експертів до суто номінальної.

«Галочка» чи реформа

Українська влада дедалі вправніше вчиться звітувати про проведені реформи, водночас намагаючись порушити їхню суть і зберегти важелі впливу на відбір до ключових органів суддівського врядування.

Урядовий законопроект чітко ілюструє цей підхід: міжнародники ніби є, але конкурсований.

«Венеційка» прямо вказує, що Київ намагається «продати» форму без суті.

Адже метареформи – неучасть міжнародників заради участі. Мета – добір незалежних членів ВККС без спроб стороннього впливу на основі реальних критеріїв доброчесності та фаховості.

У Верховної Ради тепер є два шляхи. Перший – проігнорувати змістовну критику і швиденько ухвалити текст майже без змін, пояснюючи це тим, що, мовляв, «зволікати нема коли»: країні потрібні кошти за виконання індикатора в межах Ukraine Facility. Тоді Україна отримає ВККС, сформовану для ручного призначення суддів, і провалений пункт у переговорах з ЄС.

Другий шлях – відкрито опрацювати рекомендації Венеційської комісії з громадськістю та міжнародними партнерами і або внести до Ради новий законопроект, або затвердити необхідні поправки до вже поданих. Звісно, це складніше, але лише тоді повернення міжнародних експертів матиме сенс.

Ручний контроль над суддями та органами, які їх добирають і звільняють, – пережиток, несумісний із членством у ЄС. Ті, хто чіпляється за старі схеми, приречені на поразку.

Питання лише в тому, скільки часу Україна втратить до того моменту і чи не коштуватиме це нам зволікання з омріяним вступом до Євросоюзу (*Європейська правда* (<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2026/09/29/7246538/>). – 2026. – 29.09).

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

УДК 342.5

DOI: 10.24144/2788-6018.2026.02.1.23

**Перевалова Л. В., Кузьменко О. В.,
Гаряєва Г. М. Конституційно-правові засади
здійснення Президентом України права вето.
Аналітично-порівняльне правознавство.
2026. Вип. № 02. Ч. 1. С. 161-166.**

У статті з'ясовано конституційні засади права вето Президента України з урахуванням змін, що були внесені до Конституції України в частині права вето Президента України у 2004 році, здійснена оцінка юридичних позицій Конституційного Суду України (далі – КСУ) щодо вето Президента України. Зроблено висновок, що право вето є елементом саме законодавчого процесу, при цьому такий елемент іманентно в собі містить необхідність забезпечення поділу влади і реалізацію принципу стримувань і противаг. Доведено, що ключова еволюція підходів до конституційного регулювання права вето відбулася на практиці у 2004 році шляхом внесення змін до Конституції України (стосувалася вето щодо законів про внесення змін до Конституції України, а також підписання законів Головою парламенту після подолання вето). Обґрунтовано, що вето є традиційним елементом конституційних повноважень президента в конституційному праві багатьох країн, забезпечуючи легітимність законодавчого процесу. В Україні право вето Президента має характер загального (стосується закону як такого) і відносного (тобто з можливістю подолання). Причому позиція КСУ щодо можливості здійснення права вето щодо законів про внесення змін до Конституції була досить вдано скоригована у 2004 році шляхом внесення змін до Конституції. Вважаємо, що можливість підписання закону, до якого було застосовано вето, але який так і залишається непідписаним Президентом, яка також з'явилася у 2004 році, є з одного боку корисною. З іншого боку, її поява і практика застосування з 2006 по 2009 рік продемонструвала відсутність традицій, серйозну недовіру між вищими органами державної влади. Надано

характеристику ключовим позиціям КСУ із приводу права вето у рішеннях від 7 липня 1998 року № 11-рп/98, від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008 і від 7 липня 2009 року № 17-рп/2009. Зроблено висновок, що форма вето саме як акта Президента залишається досі дискусійною. Не будучи його указом чи розпорядженням, саме вето, як і пропозиції Президента до закону, не вписуються у логіку ч. 3 ст. 106 Конституції України. Саме тому оформлення їх саме як указу виглядало би більш обґрунтованим.

УДК 342.4

DOI: 10.24144/2307-3322.2026.93.1.43

**Мочульська М. Є. Застосування
Конституції України та практики
Конституційного Суду України у судовому
захисті соціальних прав педагогічних,
науково-педагогічних працівників. Науковий
вісник Ужгородського національного
університету. Серія: Право. 2026. Т. 1. № 93.
С. 311-320.**

У статті розглядається питання застосування Конституції України при захисті трудових та пов'язаних з ними прав педагогічних, науково-педагогічних працівників в Україні. З огляду на приналежність цих прав до так званих «позитивних прав» другого покоління у статті обґрунтовується особлива роль держави щодо їх забезпечення. Із усього спектру відносин у сфері освіти зазначені як предмет пропонованої статті залишаються одним із малодосліджених напрямків у науковому дискурсі. Застосування судами Конституції України при судовому розгляді справ, пов'язаних із захистом трудових та інших соціальних прав педагогічних, науково-педагогічних працівників, є непоодиноким практикою. Саме тому в статті досліджено судову практику України щодо захисту трудових та інших соціальних прав педагогічних та науково-педагогічних працівників в контексті застосування при судовому розгляді положень Конституції України та юридичних позицій

Конституційного Суду України. Обраний вектор дослідження потребує врахування значення при розгляді таких справ юридичних позицій Конституційного Суду України, зважаючи на його діяльність щодо захисту Конституції України. У статті на прикладі конкретних судових справ обґрунтовано вирішальну роль Конституційного Суду України під час судового захисту прав педагогічних працівників. За результатами дослідження виявлено тенденції судової практики та визначено особливості застосування судами юридичних позицій Конституційного Суду України, в тому числі тих, які сформовані у конституційних провадженнях за результатом розгляду справ, які безпосередньо не стосувалися прав педагогічних працівників. Дослідження дозволяє зробити висновок про те, що застосування Конституції України та юридичних позицій органу конституційної юрисдикції сприяє відновленню порушених трудових чи інших прав педагогічних, науково-педагогічних працівників, які залучені до освітнього процесу на різних рівнях освіти. Виявлено, що в частині випадків подібні спори виникають на різних рівнях освіти (при визначенні подібності у цій статті вирішальне значення надається характеру спірних правовідносин, який проявляється у правах та обов'язках їх учасників). Встановлено, що в окремих випадках юридичні позиції Конституційного Суду України, сформовані у справах, які стосувалися працівників, не пов'язаних з освітою, на практиці використовуються судами при розгляді справ, пов'язаних із захистом прав педагогічних працівників.

УДК 342.92

DOI: 10.32782/TNU-2707-0581/2026.4/38

Петков С. В. Перевиборність суддів як елемент базового конституційного принципу народовладдя. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2026. Т. 37 (76). № 4. С. 271-280.

У статті здійснено комплексний теоретико-правовий та критичний аналіз сучасного стану

судової влади в Україні, висвітлено ключові деструктивні чинники її функціонування та запропоновано радикальну концепцію реформування судочинства на засадах автентичного народовладдя. Сучасна судова система де-факто трансформувалася у закриту, герметичну екосистему та касту, де довічне перебування на посаді, високі соціальні гарантії та специфічні привілеї (на кшталт щомісячного довічного грошового утримання) призвели до повного відриву суддівського корпусу від суспільства. В статті зазначено, що органи суддівського врядування (Вища рада правосуддя та Вища кваліфікаційна комісія суддів) тривалий час функціонували за принципом внутрішнього представництва, що блокувало реальне самоочищення системи, а конституційні гарантії незалежності суддів були інтерпретовані самою верствою як абсолютна безкарність і захисна «броня». Особливу увагу приділено деструктивним проявам системної корупції. Корупція в судах кваліфікується не як абстрактна категорія, а як конкретна схема прикриття злочинної діяльності фінансово-промислових груп та кримінальних спільнот, що фактично формує «тіньову державу». У цьому контексті обґрунтовано необхідність проведення тотальної ретроспективної перевірки майна та коштів усіх суддів і пов'язаних із ними осіб за весь період незалежності України з подальшою конфіскацією незаконно набутих активів. Додатково висвітлено кризові явища, зумовлені хронічним кадровим голодом, паралічем ВККС і ВРП та катастрофічним навантаженням на діючих суддів, що призводить до формування «конвеєрного» правосуддя та зниження якості судових рішень. Оцінено проблему низького професіоналізму та домінування пострадянського формалізму, які виступають «ширмою» для корупції та політичного впливу. З метою подолання системної кризи розроблено трирівневу модель модернізації судової системи. Фундаментальним елементом дослідження є обґрунтування принципу перевиборності суддів місцевими громадами та населенням як прямого втілення статей 1 та 5 Конституції України щодо народовладдя.

Спираючись на історичну пам'ять та автентичні традиції судочинства часів Запорозької Січі, де посада судді була виборною та передбачала дострокове зняття за несправедливість, автор пропонує запровадити жорсткий віковий ценз (від 35 років) та п'ятирічний практичний стаж для кандидатів. Процедура допуску має поєднувати професійний іспит, перевірку на добросовісність місцевими громадами та фінальне пряме обрання суддів громадянами на обмежений термін (чотирирічна каденція з правом переобрання не більше двох разів протягом життя). Для вищих інстанцій пропонується запровадження механізму «соціального ліфта», де право балотуватися до апеляційного чи касаційного суду мають лише особи, які успішно відпрацювали попередні каденції на нижчих рівнях.

УДК 346.1/9

DOI: 10.71404/NP.2026.2.101

Гончаренко О. М. Реалізація принципу самоврядності Національною Академією Наук України щодо переданого їй державою майнового комплексу. *Наше право*. 2026. № 2. С. 779-786.

У статті розглядаються особливості реалізації принципу самоврядності Національною академією наук України щодо управління переданого їй державою майнового комплексу. Партнерські відносини академії з бізнесом є важливим механізмом комерціалізації наукових досліджень та їх практичного впровадження, зокрема у сфері самоврядних повноважень Національною академією наук України щодо публічного-приватного партнерства. Однак цей напрям використання майнового комплексу академії не набув належного поширення на практиці, що зумовлено як складністю механізму публічно-приватного партнерства, умовами воєнного стану, так і особливостями правового режиму майна академії. Залучення ж приватного партнера сприятиме більш ефективному застосуванню об'єктів державної власності, що передані академії. Зроблено висновок, що Національна академія наук України є самоврядною державною

науковою організацією, якій держава передала відповідний майновий комплекс спочатку на праві господарського відання, а згодом на праві узуфрукта державного майна, а тому її самоврядність у майновій сфері має здійснюватися в межах встановленого законом спеціального правового режиму державного майна, що і передбачено чинним законодавством. Законодавче закріплення за академією широких повноважень у сфері управління майном загалом відповідає її особливому самоврядному статусу та потребі забезпечення автономності наукової діяльності. Доцільним є чітке визначення меж самоврядних (саморегулювальних) функцій академії та функцій, які вона здійснює як суб'єкт управління державним майном, із визначенням належних та ефективних процедур контролю за прийняттям рішень щодо управління такими об'єктами.

УДК 342.31:342.4

DOI: 10.33498/loiu-2026-07-122

Теплюк М., Ющик О. Установча влада як ключовий чинник державності. *Право України*. 2026. № 7. С. 122-136.

У статті представлено комплексний аналіз установчої влади як ключового чинника становлення та розвитку державності пострадянських країн, зокрема конституційно-правового розвитку України. Обґрунтовано доцільність використання діалектичного методу пізнання, застосовуваного в існуючих вітчизняних дослідженнях на недостатньому рівні, для аналізу процесів державотворення, теорії демократії та конституціоналізму. Порівняльно-правовий аналіз декларацій про державний суверенітет колишніх союзних республік СРСР дає підстави стверджувати, що ці акти мали не лише політичний характер, а й виступали актами установчого квазіконституційного характеру. Надалі у статті аналізується концепція народовладдя, розкриваються особливості громадянського та національного суверенітетів, а також ілюструється, як такі особливості стали передумовами подальших суперечностей у розвитку окремих пострадянських держав.

Особливу увагу приділено Декларації про державний суверенітет України 1990 р. як акту реалізації установчої влади Українського народу. Обґрунтовується позиція, що визначає народ України єдиним джерелом не лише державної, а й усієї публічної влади, включно з економічною владою на землю та природні ресурси. За результатами аналізу еволюції інститутів державної влади і місцевого самоврядування в контексті народовладдя констатовано, що розвиток української держави характеризується поступовим розривом фактичної моделі реалізації юридичних положень у функціонуванні держави та задекларованих принципів “громадянської” моделі народного суверенітету. У статті констатуються численні порушення конституційних положень вищими органами державного управління, критично оцінюються проведені конституційні реформи України та рішення Конституційного Суду України, якими, серед іншого, створено умови, що ускладнюють або виключають реалізацію передбаченого у ст. 5 Конституції України права народу визначати та змінювати конституційний лад в Україні. Враховуючи викладене, представлено висновки щодо необхідності ухвалення політичних рішень стосовно здійснення конституційного процесу з метою ухвалення нової Конституції України, посилення участі народу як суверена в реалізації установчої влади в національному державотворенні, ключову роль у чому повинні відігравати майбутні Всеукраїнські Установчі Збори.

УДК 342.531.17

DOI: 10.37687/2413-6433.2026-1.8

Шаповалов А. С. Право виборців отримувати та поширювати інформацію про вибори: конституційно-правова характеристика. Слово Соціологія права. 2026. № 1. С. 60-66.

Сучасні державотворчі процеси в Україні, незважаючи на розпочату Росією військову агресію, характеризуються подальшою демократизацією суспільних відносин, впровадженням вироблених міжнародною спільнотою стандартів державного будівництва.

В цьому аспекті в статті характеризується право виборців отримувати та поширювати інформацію, що стосується підготовки та проведення відповідних виборів, яке отримало своє визнання в ст. 9 Виборчого кодексу України як одне з прав виборців на участь у виборчому процесі, що пов'язані з правом голосу. В роботі звертається увага, що забезпечення цього права сприяє не тільки вільному формуванню волі виборця і його вільному волевиявленню, але й визнанню легітимності результатів самих виборів, що виступає одним з вирішальних факторів, які визначають демократичний характер виборів. Значна частина дослідження присвячена розкриттю форм реалізації права виборців отримувати та поширювати інформацію, що стосується підготовки та проведення відповідних виборів. На завершення робиться висновок, що вітчизняний законодавець в цілому належним чином врахував міжнародні виборчі стандарти з цього питання. Хоча варто було ще визначити правовий статус онлайн-видань (засобів масової інформації) та їхніх творчих працівників у інформаційному забезпеченні виборів з урахуванням Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи CM/Rec(2011)7 «Про нове поняття засобу масової інформації». Також необхідно вимогу щодо дотримання балансу інформації про конкурентних суб'єктів виборчого процесу в усіх повідомленнях та інших матеріалах стосовно виборів поширити не тільки на ЗМІ, а й на інформаційні агентства. Потребує законодавчого уточнення й віднесення до відомостей, обов'язкових до оприлюднення ЦВК автобіографій кандидатів на місцевих виборах та декларацій кандидатів у разі їх подання до виборчих комісій при реєстрації, та формулювання щодо зобов'язання для суб'єктів інформаційної діяльності заборони замовчувати суспільно необхідну інформацію з питань виборів.

УДК 342

DOI: 10.32782/chern.v1.2026.5

Іванцова З. А. Інформаційний вимір прав людини: питання термінології та

конституційно-правової ідентифікації в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2026. Вип. 1. С. 27-32.

Метою дослідження є систематизація термінології та конституційно-правова ідентифікація інформаційного виміру прав людини в Україні в умовах цифрової трансформації. Дослідження аналізує основні поняття (оцифровування, цифровізація, цифровий/кіберпростір, інформаційне самовизначення, електронна ідентифікація, інформаційні та цифрові права) через призму телеологічного тлумачення Конституції України, демонструючи, що відсутність спеціалізованих норм не створює прогалин, а відкриває можливості для еволюційного наповнення базових прав без інфляції існуючого каталогу прав людини. Це дозволяє уникнути ситуацій, за яких права людини в інтернеті могли б сприйматися як менш захищені або відірвані від загальноновизнаних стандартів людиноцентризму. Використано системний, компаративний та телеологічний методи конституційного права з доктринальним аналізом законодавства, судової практики та доктрини. Емпірична апробація проведена через електронну взаємодію з Пенсійним фондом України щодо оцифровування трудових книжок, що ілюструє реалізацію ст. 46 КУ в цифровому середовищі. Новизна полягає у концептуалізації інформаційного виміру як динамічного аспекту класичних прав без нормативного розширення, де цифровізація виступає інструментом реалізації (портал «Дія», електронні сервіси), а не підставою для нових прав. Обґрунтовано єдність конституційного статусу (на прикладі гідності за ст. 3 КУ) в аналоговому та цифрових вимірах через онлайн-гідність та інформаційне самовизначення. Сформовано висновки, що інформаційний вимір прав людини не потребує автономних «інформаційних» чи «цифрових» прав, оскільки реалізується через еволюційне тлумачення базових конституційних норм, що запобігає інфляції та зберігає системну цілісність КУ. Основні терміни слугують методологічними інструментами інтерпретації, електронна ідентифікація конкретизує правосуб'єктність у кіберпросторі, доктрина

забезпечує адаптацію до цифрових викликів без розширення каталогу. Рекомендовано вдосконалювати механізми реалізації існуючих прав через технології, гарантуючи їхній захист в умовах цифровізації.

УДК 343.326

DOI: 10.31359/2079.6242.2025.51.48

Пашенко О. Конституційний лад як об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 109 КК України. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2026. № 51. С. 48-57.

У статті розглянуто конституційний лад як безпосередній об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 109 КК України). Наголошується, що проблема забезпечення та непорушності конституційного ладу в сучасних умовах набула пріоритетного значення не лише для фахівців у галузі кримінального права, а й для вчених-конституціоналістів. Констатовано, що поняття конституційного ладу посідає центральне місце в сучасній теорії конституціоналізму, оскільки за його допомогою визначаються фундаментальні засади організації державного і суспільного життя. Метою дослідження є з'ясування того, які із значень поняття «конституційний лад», що виокремлюються в доктрині конституційного права, мають використовуватися під час характеристики об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 109 КК України. Визначено, що у вітчизняній науці конституційного права поняття «конституційний лад» є багатоаспектним: по-перше, – це система основних політико-правових засад; по-друге, – спосіб організації держави; по-третє, – стан суспільних відносин, що характеризує державу як конституційну. Доведено, що для характеристики соціальної цінності суспільних відносин як об'єкта кримінально-го правопорушення, передбаченого ст. 109 КК України, мають значення всі ці аспекти. Акцентовано увагу на тому, що третій аспект поняття «конституційний лад» пов'язаний із дослідженням стану правовідносин, а тому не

може бути формально визначений. Зроблено висновок, що засади конституційного ладу закріплено в Конституції України на трьох рівнях: на першому – в ст. 1, на другому – в інших статтях Розділу I «Загальні засади», на третьому – в інших розділах. Зазначено, що суб'єктами суспільних відносин, що охороняються ст. 109 КК України, є держава (з одного боку) та громадяни і громадянське суспільство (з другого). Соціальний зв'язок між цими суб'єктами має статичну форму, що проявляється у виді позиції держави, яка полягає у дотриманні стану, де вона підпорядкована праву.

УДК 343.163, 349.232(477)

DOI: 10.32842/2078-3736/2026.2.1.2

Бакаянова Н. М., Костенко С. К. Проблеми законодавчого регулювання матеріального забезпечення прокурорів в контексті гарантій їх незалежності. *Право і суспільство*. 2026. Т. 1. № 2. С. 10-20.

У статті здійснено комплексний аналіз сучасного стану законодавчого регулювання матеріального забезпечення прокурорів в Україні як однієї з гарантій їх незалежності. Внаслідок зміни конституційно-правового статусу прокуратури, її інтеграції до системи правосуддя після конституційної реформи 2016 року, належне матеріальне забезпечення прокурорів розглядається не як корпоративна пільга у межах соціальної політики держави, а як інституційна гарантія ефективного функціонування системи кримінальної юстиції. Досліджено законодавчу практику 2021–2026 років, відповідно до якої було запроваджено спеціальну розрахункову величину прожиткового мінімуму для визначення посадових окладів прокурорів, що була істотно нижчою за загальний прожитковий мінімум для працездатних осіб. Показано, що застосування такого підходу призвело до заниження базового соціального стандарту, який використовується для розрахунку посадових окладів прокурорів, й створило колізію між положеннями Закону України «Про прокуратуру» та нормами бюджетного законодавства. Встановлено

невідповідність зазначеної законодавчої практики принципу верховенства права та таким його елементам, як правова визначеність, пропорційність, легітимні очікування та заборона звуження змісту і обсягу існуючих прав і свобод. Обґрунтовано, що використання спеціального заниженого прожиткового мінімуму для визначення окладів прокурорів є обмеженням матеріальних гарантій незалежності прокуратури, не відповідає конституційному принципу верховенства права, а також створює ризики для незалежності прокуратури як складової системи правосуддя.

УДК 342.34(477+4-6ЄС)

DOI: 10.23939/law2026.51.382

Писарчук В. Моделі, гарантії та європейські стандарти прямої і представницької демократії в конституційному праві України та держав-членів ЄС. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: “Юридичні науки”*. 2026. Т. 13. № 3 (51). С. 382–403.

У статті здійснено порівняльно-правовий аналіз моделей прямої та представницької демократії, закріплених у конституційному праві України та держав-членів ЄС. Систематизовано представницько-домінантну, обов'язково-референдну конституційну, ініціативно-аброгативну, виконавчо-представницьку з референдним компонентом і багаторівневу представницько-партисипативну моделі. Українську модель визначено як представницько-референдну з обмеженою сферою безпосереднього народовладдя. Розкрито нормативні, інституційні та процедурні гарантії виборів, референдумів, громадянських ініціатив, петицій і консультацій. До змісту віднесено юридичну визначеність, загальність і рівність участі, свободу та поінформованість волевиявлення, незалежність виборчого адміністрування, прозорість фінансування кампаній, доступність судового захисту й обов'язковість мотивованої реакції публічної влади. Узагальнено європейські стандарти демократичних процедур, сформовані в документах Ради Європи,

Венеційської комісії, практиці ЄСПЛ та праві ЄС. Обґрунтовано, що результат референдуму не може реалізовуватися поза межами парламентської компетенції, конституційного контролю, гарантій прав меншин і міжнародних зобов'язань. Запропоновано чотирирівневу перевірку безпосереднього волевиявлення, що охоплює компетенційний, конституційний, правозахисний та євроінтеграційний складники. Сформовано інтегровану конституційно-партисипативну модель удосконалення народовладдя в Україні, впровадження якої пов'язано з прийняттям закону про місцевий референдум, диференціацією референдумів за предметом і наслідками, попереднім контролем допустимості питань, визначенням обов'язків парламенту щодо реалізації результатів голосування, посиленням незалежності Центральної виборчої комісії, захистом меншин та інклюзивною участю громадян.

УДК 42.565.2(477)

DOI: 10.51547/ppp.dp.ua/2026.1.23

Лазарєв В. В. Основні напрямки впливу актів Конституційного Суду України на правову систему. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2026. № 1. С. 154-159.

У статті проведено аналіз основних напрямків впливу актів Конституційного Суду України (КСУ) на національну правову систему. Встановлено, що акти КСУ є унікальною правовою формою, яка поєднує ознаки нормативності, офіційного тлумачення та елементів правотворчості. Визначено, що Конституційний Суд України виступає базовою інституцією забезпечення стабільності Конституції України, гарантування верховенства права та формування конституційної доктрини. У статті підкреслено, що акти КСУ мають обов'язковий та остаточний характер, а тому створюють значний нормативний та практичний ефект для функціонування органів державної влади, правозастосовної діяльності, судової практики та правотворчого процесу. У дослідженні окрему увагу приділено таким напрямкам впливу, як формування правничої

термінології та конституційних стандартів, що слугують орієнтирами для законодавця і правозастосовних органів. Значено, що Рішення КСУ щодо визначення понять «верховенство права», «принцип пропорційності», «правова визначеність» та інших фундаментальних категорій суттєво вплинули на розвиток правової доктрини. Показано, що акти Суду виконують роль важливого системоутворюючого чинника у процесі гармонізації національного законодавства та приведення національної правової системи у відповідність до міжнародних і європейських стандартів, зокрема практики ЄСПЛ. Значний акцент зроблено на інституційному впливі рішень КСУ: визначенні меж компетенції між гілками влади, забезпеченні балансу в системі стримувань і противаг. Встановлено, що акти КСУ виступають каталізатором змін у законодавстві через визнання окремих норм неконституційними та створення обов'язку для законодавця усунути виявлені недоліки. У статті також висвітлено роль актів КСУ у формуванні єдиної судової практики, оскільки вони забезпечують однакове розуміння конституційних принципів у діяльності судів загальної юрисдикції. Встановлено, що акти КСУ визначають межі втручання держави у приватну сферу, встановлюють допустимості меж обмеження прав людини, стандарти справедливого судового розгляду та інші елементи конституційних гарантій. Зроблено висновок, що акти Конституційного Суду України створюють багатовимірний, системний та взаємопов'язаний комплекс впливу на правову систему, який охоплює доктринальний, нормативний, інституційний та практичний рівні. Така багатогранність визначає ключову роль Конституційного Суду у формуванні якісної, стабільної та європейсько-орієнтованої правової системи України.

УДК 341.231.14:341.645.2:342.722

DOI: 10.32782/TNU-2707-0581/2026.1/04

Пекарчук В. М., Петровська Ю. М., Попружна А. В. Міжнародні антидискримінаційні стандарти в практиці

ЄСПЛ: проблеми адаптації в Україні. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право.* 2026. № 2 (28). С. 231-243.

У статті досліджено міжнародні антидискримінаційні стандарти, сформовані у практиці Європейського суду з прав людини, крізь призму їх змістовної еволюції та проблем адаптації в Україні. Акцентовано увагу на трансформації підходів Європейського суду з прав людини – від формального розуміння рівності до концепції субстантивної рівності, що орієнтується на рівність можливостей і результатів та враховує фактичний вплив правового регулювання на реалізацію людських прав.

УДК 159.343

DOI: 10.32782/cuj-2026-2-1

Богучарова О. І. Обґрунтований ризик як правовий, психологічний та управлінський виклик: теоретичні та прикладні перспективи. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління.* 2026. № 2. С. 7-17.

Стаття присвячена проблемі виправданого ризику (ст. 42 Кримінального кодексу України) як актуальної правової, соціально-психологічної та управлінської міждисциплінарної теоретико-прикладної проблеми. Проведено розмежування між «виправданим ризиком» – «крайньою необхідністю» – «необхідною обороною» в умовах воєнного стану. Запропоновано концепцію «публічно задокументованого ризику», побудовану на підставі інтеграції положень кримінально-правового інституту обґрунтованого ризику (ст. 42 КК України), висновків з практики правового доказування випадків, що виключають кримінальну протиправність діяння посадових осіб, та психології прийняття ризикових рішень. Як приклади ризику, оцінено дії держслужбовців військово-цивільних адміністрацій та поліцейських підрозділу «Білий янгол» (евакуація тощо). Вказано на обставини, що обтяжують відмову у знятті питання про кримінальну відповідальність суб'єктів ризику, особливо у разі людських жертв,

суспільно небезпечних наслідків, істотної шкоди. Зазначено про необхідність ширшого використання судом у вирішенні питання про кримінальну відповідальність за рішення та дії суб'єктів ризику, пов'язану з ризиком, експертні знання та ну методологію психологічної оцінки ризику. Запропоновані теоретичні підходи та практичні алгоритми дозволяють мінімізувати кримінально-правові ризики для посадових осіб, поліцейських і водночас забезпечити захист життя цивільного населення. Зроблено висновок, що фахівці у сфері публічного управління та адміністрування, законодавці, судді, судові психологи-експерти мають сприяти: посиленню доктринальної бази для категорії «виправданий ризик» в умовах війни та застосуванню методології судово-психологічної експертизи ризику; правовому визнанню реальності психологічних механізмів прийняття рішень в критичних ситуаціях з трагічними наслідками, особливо у разі масових людських жертв; більш чіткої регламентації правової кваліфікації у перевищенні повноважень щодо діянь, які піддані перевірці з боку суду.

УДК 340.12:321.01:004

DOI: 10.52058/2786-6300-2026-6(48)-781-792

Романенко К. М. Цифрова держава як новий етап еволюції державності. Актуальні питання у сучасній науці. *Серія «Право».* 2026. № 6(48). С. 781-792.

Статтю присвячено дослідженню цифрової держави як нового етапу еволюції державності в умовах цифрової трансформації суспільства. Актуальність теми зумовлена поширенням цифрових технологій, які істотно впливають на функціонування державних інститутів, механізми здійснення публічної влади, реалізацію суверенітету та взаємодію держави з особою. Встановлено, що сучасний науковий дискурс характеризується поступовим переходом від дослідження електронного урядування та цифрового урядування до осмислення цифрової держави як самостійного політико-правового феномену. Проаналізовано основні наукові підходи до розуміння цифрової

держави, сформовані в межах концепцій віртуальної держави, електронного урядування, цифрового урядування, цифрового суверенітету та цифрового конституціоналізму. Визначено, що цифрова держава не зводиться до використання цифрових технологій у діяльності органів влади або надання електронних послуг, а відображає якісні зміни у способах реалізації державної влади та функціонуванні державних інститутів. Обґрунтовано доцільність розгляду цифрової держави як форми організації публічної влади, функціонування якої ґрунтується на системному використанні цифрових технологій, даних та цифрової інфраструктури. Виокремлено основні ознаки цифрової держави, до яких віднесено інтеграцію цифрових технологій у діяльність державних інститутів, зростання ролі даних як стратегічного ресурсу, трансформацію функцій

держави, формування цифрового суверенітету та розвиток нових моделей взаємодії між державою і громадянами. Особливу увагу приділено співвідношенню понять «електронна держава», «цифрове урядування» та «цифрова держава». Встановлено, що цифрова держава характеризується не лише впровадженням нових технологій, а й транс-формацією змісту державної діяльності, зміною форм реалізації владних повноважень та появою нових вимірів державного суверенітету в цифровому просторі. Зроблено висновок, що цифрова держава є закономірним результатом еволюції державності в умовах цифрового суспільства та може розглядатися як новий етап її розвитку, пов'язаний зі зміною механізмів здійснення влади, реалізації суверенітету та забезпечення прав людини в цифровому середовищі.

**КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС
В УКРАЇНІ:**

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

№ 9 (148) 2026

(1 вересня – 30 вересня)

Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів

Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі»

Ідентифікатор медіа R30-01101

Комп'ютерна верстка:
Н. Крапіва

Підп. до друку 22.09.2026.
Формат 60х90/8. Обл.-вид. арк. 6,09.
Наклад 21 пр.

Видавець і виготовлювач
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського
03039, м. Київ, Голосіївський просп., 3
siaz2014@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта
видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 7871 від 28.06.2023 р.